

The Holy See

IOANNES PAULUS PP. II

VERITATIS SPLENDOR

Til alle den katolske kirkes biskopper om visse af kirkens morallæres
fundamentale spørgsmål - Rundskrivelse

INDLEDNING

JESUS KRISTUS, DET SANDE LYS

SOM OPLYSER ETHVERT MENNESKE

Ærede Brødre i Bispeembedet

Hilsen og apostolsk velsignelse!

Sandhedens stråleglans lyser frem i alle Skaberens værker og på en særlig måde i mennesket, som er skabt i Guds billede og lighed (sml. 1.Mos.1, 26). Sandheden oplyser menneskets forstand og former dets frihed, idet den leder det til at kende og elske Herren. Derfor beder psalmisten: "Løft dit ansigts lys mod os, Herre" (Salme 4,7).

1. Fordi de er kaldet til frelse gennem tro på Jesus Kristus, "det sande lys, som oplyser ethvert menneske" (Joh.1,9), bliver mennesker "lys i Herren" og "lysets børn" (Ef.5,8) og bliver helliggjort ved "lydighed mod sandheden" (1.Pet.1,22).

Denne lydighed er ikke altid let. Som et resultat af den gådefulde ursynd, der blev begået på foranledning af Satan, som er en løgner og "fader til løgneren" (Joh.8,44), er mennesket altid fristet til at vende sit blik bort fra den levende og sande Gud for at rette det mod afguder (sml. 1.Tess.1,9) og udskifte "Guds sandhed med løgneren" (Rom.1,25). Menneskets evne til at kende sandheden er altså formørket, og dets vilje til at underordne sig den er svækket. Idet det således

2
hengiver sig til relativisme og skepsis (sml. Joh.18,38), giver det sig til at søge efter en illusorisk frihed adskilt fra selve sandheden.

Men intet fejltagelsens eller syndens mørke kan totalt skille mennesket fra Guds, Skaberens, lys. I dybet af dets hjerte forbliver der altid en længsel efter den absolutte sandhed, en tørst efter at komme til at kende den helt. Dette er klart bevist af menneskets utrættelige søgen efter viden på alle områder. Det er endnu klarere bevist af dets søgen efter meningen med livet. Videnskabens og teknologiens udvikling, dette strålende vidnesbyrd om menneskets evne til forståelse og udholdenhed, befrier ikke mennesket for at stille de grundlæggende religiøse spørgsmål. Tværtimod, det ansporer os til at møde de mest pinefulde og afgørende kampe, hjertets og samvittighedens kampe.

2. Ingen kan undgå de fundamentale spørgsmål: Hvad skal jeg gøre? Hvordan kan jeg skelne godt fra ondt? Svaret er kun muligt takket være den sandhedens stråleglans, der skinner frem i menneskeånden, som psalmisten udtrykker det: "Mange siger: Hvem lader os opleve lykke? Løft dit ansigts lys mod os, Herre!" (Salme 4,7).

Guds ansigts lys skinner i al dets skønhed på Jesu Kristi ansigt, "han er den usynlige Guds billede" (Kol.1,15), "han er Guds kærligheds glans" (Hebr.1,3), "fuld af nåde og sandhed" (Joh.1,14). Kristus er "vejen og sandheden og livet" (Joh.14,6). Følgelig gives det afgørende svar på ethvert menneskes spørgsmål, især på dets religiøse og etiske spørgsmål, af Jesus Kristus, eller er snarere Jesus Kristus selv, som Det andet Vatikankoncil minder om: "Menneskets mysterium finder ikke sin sande belysning andetsteds end i det menneskevordne Ords mysterium. Adam, urmennesket, var et forbillede på den, som skulle komme, Kristus Herren. Og ved at åbenbare hemmelighederne om Faderen og hans kærlighed manifesterer Kristus, den nye Adam, fuldt ud mennesket for det selv og viser det dets herlige kald".

Jesus Kristus, "lyset for alle folk" skinner på hans kirkes ansigt, for den er udsendt til at forkynde evangeliet for hele skabningen (sml. Mark.16, 15).

Kirken som Guds folk blandt nationerne tilbyder derfor, samtidig med at den er opmærksom på historiens nye udfordringer og menneskehedens bestræbelser for at opdage meningen med livet, ethvert menneske det svar, der stammer fra sandheden om Jesus Kristus og hans evangelium. Kirken vedbliver med at være dybt overbevist om, at det er dens "pligt at granske tidens tegn og tyde dem i evangeliets lys. Således vil den kunne svare på menneskenes stadig tilbagevendende spørgsmål om meningen med det nuværende og kommende liv og deres indbyrdes forhold på en måde, som svarer til hver enkelt generations behov".

3. Kirkens hyrder er i fællesskab med Peters efterfølger de troende nær i denne bestræbelse; de oplyser og ledsager dem med deres autoritative lære, idet de finder stadig nye måder at tale om

kærlighed og barmhjertighed på ikke blot til troende, men til alle mennesker af god vilje. Det andet³ Vatikankoncil vedbliver med at være et usædvanligt vidne om denne kirkens holdning, og som en "ekspert i menneskekærlighed" stiller den sig til tjeneste for hvert enkelt menneske og for hele verden.

Kirken ved, at den etiske fordring berører hvert menneske dybt; det involverer alle mennesker, også dem som ikke kender Kristus og hans evangelium eller Gud selv. Den ved, at det er netop på det sande og gode livs vej, at vejen til frelse er åben for alle. Det andet Vatikankoncil mindede klart om dette, når det siger: "De som uforskyldt er uden kundskab om Kristi evangelium og hans kirke, men som ikke desto mindre søger Gud af et oprigtigt hjerte - og under nådens impulser prøver at gennemføre hans vilje således, som de erkender den ved deres samvittighed... kan nå frem til den evige frelse". Koncilet tilføjede: "Det guddommelige forsyn vil ikke nægte den nødvendige hjælp til frelse til dem, som ikke har haft muligheder for at nå frem til en bevidst gudserkendelse, men som, for vist ikke uden Guds nåde, stræber efter at leve ret. Alt det gode og sande, som findes hos disse, bliver af kirken betragtet som tilløb til evangeliet og en gave fra ham, som oplyser ethvert menneske, for at det til slut skal eje livet"

HENSIGTEN MED DENNE RUNDSKRIVELSE

4. Til alle tider, men især i de sidste to århundreder har paver, enten personligt eller sammen med bispekollegiet, udviklet og fremsat en morallære hvad angår de mange forskellige områder af menneskelivet. I Kristi navn og med hans autoritet har de formanet, bedømt og forklaret. I deres indsats for menneskeheden, i deres troskab mod deres sendelse, har de bekræftet, støttet og trøstet. Med garantien om sandhedens Ånds bistand har de bidraget til en bedre forståelse af den etiske fordring på den menneskelige seksualitets, familiens og det sociale, økonomiske og politiske livs områder. I kirkens tradition og i menneskehedens historie repræsenterer deres lære en stadig dybere viden, hvad etik angår.

I dag synes det imidlertid nødvendigt at overveje kirkens etiske fundament med det præcise mål at minde om visse fundamentale sandheder i katolsk lære, som i de nuværende omstændigheder risikerer at blive fordrejet eller benægtet. Der er faktisk opstået en ny situation inden for selve det kristne fællesskab, som, hvad kirkens morallære angår, har oplevet udbredelsen af megen tvivl og mange indvendinger af en menneskelig, psykologisk, social og kulturel, religiøs og endda af egentlig teologisk art. Det drejer sig ikke længere om en begrænset og lejlighedsvis afvigelse, men om en total og systematisk dragen den traditionelle morallære i tvivl på basis af visse antropologiske og etiske forudsætninger. Ved roden af disse forudsætninger ligger den mere eller mindre tydelige indflydelse fra tankeretninger, som ender med at skille menneskelig frihed fra dens afgørende og grundlæggende forhold til sandhed. Således afvises den traditionelle lære om naturloven og dens reglers permanente gyldighed; visse dele af kirkens morallære findes simpelt hen uacceptable; og læreembedet selv betragtes som kun i stand til at blande sig i etik for at "formane folks samvittighed" og "forelægge værdier", i lyset af hvilke hver enkelt uafhængigt

træffer sine egne afgørelser og livsvalg.

Især bør der lægges mærke til manglen på overensstemmelse mellem kirkens traditionelle svar og visse teologiske holdninger, som man kan møde selv i seminarier og teologiske fakulteter med hensyn til spørgsmål af den største vigtighed for kirken og for kristnes trosliv så vel som for selve samfundets liv.

Specielt stilles det spørgsmål: kan Guds bud, som er skrevet på menneskehjertet og er del af pagten, virkelig belyse enkelte menneskers og hele samfunds daglige afgørelser? Er det muligt at adlyde Gud og således elske Gud og ens næste uden at respektere disse bud under alle omstændigheder? Der høres også ofte en mening, der betvivler det indre og ubrydelige bånd mellem tro og etik, som om medlemskab af kirken og dens indre enhed kun afgøres på basis af troen alene, mens der på etikens område kunne tolereres en mangfoldighed af meninger og adfærdsformer, idet disse var overladt til den enkelte subjektive samvittigheds afgørelse eller til forskelligheden af sociale og kulturelle sammenhænge.

5. Under disse omstændigheder, som stadig eksisterer, traf jeg den beslutning - som jeg meddelte i min apostolske skrivelse *Spiritus Domini*, der blev offentliggjort 1. august 1987 på Alphonsus Maria de? Liguoris to hundrede års dødsdag - at skrive en rundskrivelse med det formål at behandle "mere udførligt og dybt problemerne med hensyn til selve grundlagene for moralteologien", grundlag der er blevet undermineret af visse af nutidens tendenser.

Jeg henvender mig til jer, ærværdige brødre i bispeembedet, som med mig deler ansvaret for "stadig undervisning" (2.Tim.4,3) i den hensigt tydeligt at fremstille visse aspekter af læren, som er af afgørende betydning for at imødegå, hvad der bestemt er en ægte krise, fordi de vanskeligheder, som den skaber, har de alvorligste følger for de troendes etiske liv og for fællesskabet i kirken så vel som for et retfærdigt og solidarisk samfundsliv.

Når denne så længe ventede rundskrivelse først offentliggøres nu, er en af grundene dertil, at det syntes passende, at den skulle forudgås af Den Katolske Kirkes Katekismus, som indeholder en komplet og systematisk fremstilling af kristen morallære. Katekismen fremlægger troendes etiske liv i dets fundamentale elementer og i dets mange aspekter som "Guds børns" liv: "Idet kristne i troen er bevidste om deres nye værdighed, er de kaldet til fremover at leve et liv, "som svarer til Kristi evangelium" (Fil.1,27). Gennem sakramenterne og bønnerne modtager de Kristi nåde og hans Ånds gaver, som gør dem i stand til at leve et sådant liv". Som følge deraf vil rundskrivelsen, idet den henviser til Katekismen "som en sikker og autentisk tekst at henvise til, hvad katolsk lære angår", indskrænke sig til at behandle visse grundlæggende spørgsmål med hensyn til kirkens morallære i form af en nødvendig sondring med hensyn til spørgsmål, der er drøftet af etikere og moralteologer. Den særlige hensigt med den foreliggende rundskrivelse er denne, med hensyn til de drøftede spørgsmål at fremsætte principperne for en morallære, der bygger på Den hellige Skrift og den levende apostolske Tradition, og på samme tid belyse forudsætningerne for og

følgerne af den afvisning, som den lære har mødt.

KAPITEL ET

"MESTER, HVAD SKAL JEG GØRE...?"

KRISTUS OG SVARET PÅ DET ETISKE SPØRGSMÅL

"Der kom en hen til Jesus..." (Matt.19,16)

6. Jesu samtale med den rige unge mand, som gengives i det nittende kapitel af Mattæusevangeliet, kan tjene som en nyttig vejledning til endnu engang at lytte på en levende og direkte måde til hans eget etiske fundament. "Og se, der kom en hen til Jesus og spurgte: "Mester, hvad godt skal jeg gøre for at få evigt liv"? Han svarede ham: "Hvorfor spørger du mig om det gode? Én er den gode; men vil du gå ind til livet, så hold budene!" Han spurgte, "hvilke"? Jesus svarede: "Du må ikke begå drab, du må ikke bryde et ægteskab, du må ikke stjæle, du må ikke vidne falsk, ær din far og din mor!" og: "Du skal elske din næste som dig selv." Den unge mand sagde: "Det har jeg holdt alt sammen. Hvad mangler jeg så?" Jesus sagde til ham: "Vil du være fuldkommen, så gå hen og sælg, hvad du ejer, og giv det til de fattige, så vil du have en skat i himlene. Og kom så og følg mig" (Matt.19,16-21).

7. "Og se, der kom en hen til Jesus...". I den unge mand, hvis navn Mattæusevangeliet ikke nævner, kan vi genkende ethvert menneske, som, bevidst eller ubevidst, nærmer sig Kristus menneskets forløser og stiller ham spørgsmål om etik. For den unge mand, drejer spørgsmålet sig ikke så meget om regler, der skal følges, men om hele meningen med livet. Dette er faktisk, hvad der ligger ethvert menneske på hjerte i enhver menneskelig beslutning og handling, den stille søgen og indre tilskyndelse, som sætter friheden i bevægelse. Dette spørgsmål er i sidste instans en appel til det absolut gode, som tiltrækker og drager os; det er ekkoet af et kald fra Gud, som er oprindelsen til og målet for menneskets liv. Netop i dette perspektiv opfordrede Det andet Vatikankoncil til en fornyelse af moralteologien, så dens lære kunne vise det ophøjede i det kald, som de troende har modtaget i Kristus, det eneste svar, der helt kan tilfredsstille menneskehjertets længsel.

For at muliggøre dette "møde" med Kristus, ville Gud sin kirke. Faktisk ønsker kirken "at yde sin tjeneste til det ene formål: at ethvert menneske må blive i stand til at finde Kristus, for at Kristus kan ledsage ethvert menneske på dets livsvej".

"Mester, hvad godt skal jeg gøre for at få evigt liv?" (Matt. 19,16)

8. Det spørgsmål, som den unge mand stillede Jesus fra Nazaret, er et, der udspringer fra det

6

dybeste i hans hjerte. Det er et spørgsmål, der er væsentligt og uundgåeligt for ethvert menneskes liv, for det drejer sig om det etisk gode, der skal gøres, og om evigt liv. Den unge mand fornemmer, at der er en forbindelse mellem det etisk gode og fuldbyrdelsen af hans egen skæbne. Han er en from israelit, der så at sige er opdraget i skyggen af Herrens lov. Når han stiller Jesus dette spørgsmål, kan vi gå ud fra, at det ikke er, fordi han ikke kender det svar, der indeholdes i loven. Det er mere sandsynligt, at det tiltrækkende ved Jesu person har fremkaldt nye spørgsmål i ham om det etisk gode. Han føler behovet for at komme nærmere til den, der begyndte sin forkyndelse med denne nye og afgørende proklamation: "Tiden er ind, Guds rige er kommet nær; omvend jer og tro på evangeliet" (Mark.1,15).

I vore dage må mennesker igen vende sig til Kristus for fra ham at få svaret på deres spørgsmål om, hvad der er godt, og hvad der er ondt. Kristus er Mesteren, den opstandne, som altid er nærværende i kirken og i verden. Det er også ham, der åbner Den hellige Skrift for den troende, og ved helt af åbenbare Faderens vilje, lærer sandheden om etisk handling. Som frelsesøkonomiens oprindelse og højdepunkt, som menneskehistoriens Alfa og Omega (sml. Joh.Åb. 1,8; 21,6; 22,13) kaster Kristus lys over menneskets situation og dets hele kald. Derfor må "mennesket, der ønsker at forstå sig selv til bunds - og ikke blot i overensstemmelse med sit væsens umiddelbare stykkevise, tit overfladiske og endog illusoriske kriterier og normer - må med al sin uro, usikkerhed og også med sin svaghed og syndighed, med sit liv og sin død nærme sig Kristus. Mennesket må så at sige træde ind i Kristus med hele sit jeg, må "tilegne sig" og assimilere hele menneskevordelsens og forløsningens virkelighed for at finde sig selv. Hvis denne dybe proces sker inde i et menneske, bærer det frugt ikke blot i tilbedelse af Gud, men også i en dyb undren over én selv".

Hvis vi derfor ønsker at nå ind til det inderste af evangeliets morallære og fatte dens dybe og uforanderlige indhold, må vi omhyggeligt undersøge meningen med det spørgsmål, som den unge mand i evangeliet stillede, og endnu mere meningen med Jesu svar og lade os selv blive vejledt af ham. Jesus svarer som en tålmodig og fintfølede lærer den unge mand ved ligesom at tage ham ved hånden og føre ham skridt for skridt til hele sandheden.

"Én er den gode" (Matt.19,17)

9.Jesus siger: "Hvorfor spørger du mig om det gode? Én er den gode. Men vil du gå ind til livet, så hold budene" (Matt.19,17). Hos evangelisterne Markus og Lukas er spørgsmålet udformet således: "Hvorfor kalder du mig god? Ingen er god undtagen én, nemlig Gud" (Mark.10,18; sml. Luk.18,19).

Inden Jesus besvarer spørgsmålet, ønsker han, at den unge mand skal have en klar opfattelse af, hvorfor han stillede sit spørgsmål. Den "gode Mester" påpeger for ham - og for os alle - at svaret på spørgsmålet, "Hvad skal jeg gøre for at få evigt liv?" kun kan findes ved at vende sit sind og sit hjerte til den "ene", som er god: "Ingen er god undtagen én, nemlig Gud" (Mark.10,18; sml.

Luk.18,19). Kun Gud kan besvare spørgsmålet om, hvad der er godt, fordi han er selve den gode.⁷

At spørge om det gode betyder i sidste instans at vende sig til Gud, godhedens fylde. Jesus viser, at den unge mands spørgsmål i virkeligheden er et religiøst spørgsmål, og at den godhed, som tiltrækker og samtidig forpligter mennesket, har sin oprindelse i Gud og faktisk er Gud selv. Gud alene er værdig til at blive elsket "af hele dit hjerte og af hele din sjæl og af hele dit sind" (Matt.22,37). Han er oprindelsen til menneskets lykke. Jesus bringer spørgsmålet om den etisk gode handling tilbage til dets religiøse grundlag, til anerkendelsen af Gud, som alene er godhed, livets fylde, menneskelig aktivitets definitive mål og fuldkomne lykke.

10. Kirken, som er undervist af Mesterens ord, tror, at mennesket, som er skabt i Skaberens billede, som er forløst ved Kristi blod og helliggjort ved Helligåndens nærvær, har som sit livs højeste mål at leve "til Guds herligheds pris" (sml. Ef.1,12), idet det stræber efter i hver af sine handlinger at genspejle den herligheds stråleglans. "Vid da, o skønne sjæl, at du er Guds billede", skriver Ambrosius. "Vid, at du er "Guds billede og afglans" (I.Kor.11,7). Hør, hvordan du er hans afglans. Profeten siger: Din viden er blevet mig for underfuld (sml. Salme 139,6). Det vil sige, i mit arbejde er din majestæt blevet mere underfuld; i menneskers råd lovprises din visdom. Når jeg betragter mig selv, som jeg er kendt for dig i mine hemmelige tanker og dybeste følelser, åbenbares din videns mysterium for mig. Erkend derfor, o menneske, din storhed og vær årvågen".

Hvad mennesket er, og hvad det skal gøre, bliver klart, så snart Gud åbenbarer sig. Dekalogen bygger på disse ord: "Jeg er Herren din Gud, som førte dig ud af Egypten, af trællehuset" (2.Mos.20,2-3). I de "ti bud" i pagten med Israel og i hele loven giver Gud sig til kende og erkendes som den, der "alene er god"; den Ene, som trods menneskets synd vedbliver med at være "modellen" for den etiske handling i overensstemmelse med hans bud: "I skal være hellige, for jeg, Herren jeres Gud, er hellig" (3.Mos.19,2); som den Ene, der trofast mod sin kærlighed til mennesket, giver han det sin lov (sml. 2.Mos.19,9-24 og 20,18-21) for at genoprette menneskets oprindelige og fredelige harmoni med Skaberen og med hele skabningen, og, mere endnu, drage det ind i sin guddommelige kærlighed: "Jeg vil vandre midt blandt jer, og jeg vil ikke vrage jer, og jeg vil være jeres Gud, og I skal være mit folk" (3.Mos.26,12).

Det sande og gode liv viser sig det som svar, der er passende på grund af de mange frivillige initiativer, Gud har taget af kærlighed til mennesket. Det er et kærlighedens svar i overensstemmelse med, hvad der siges i 5. Mosebog om det grundlæggende bud: "Hør, Israel, Herren vor Gud, Herren er én. Derfor skal du elske Herren din Gud af hele dit hjerte og af hele din sjæl og af hele din styrke. Disse ord, som jeg i dag befaler dig, skal ligge dig på sinde, og du skal gentage dem for dine sønner" (5.Mos.6,4-7). Således er det etiske liv, der er indhyllet i Guds uforskyldte kærlighed, kaldet til at genspejle hans herlighed. "For dem, der elsker Gud, er det nok at være velbehagelig for den, de elsker; for der bør ikke søges nogen større belønning end kærligheden selv, kærligheden er faktisk af Gud på en sådan måde, så Gud selv er kærlighed".

11. Den konstatering, at "kun én er god", bringer os således tilbage til budenes "første tavle" med de bud, som kalder os til at anerkende Gud som alles Herre og til at tilbede ham alene for hans uendelige hellighed (sml. 2.Mos.20,2-11). Det gode er at tilhøre Gud, adlyde ham, vandre ydmygt med ham ved at handle retfærdigt og i trofast kærlighed (sml.Mik. 6,8). At anerkende Herren som Gud er selve kernen i loven, er dens hjerte, hvorfra de enkelte bud udledes, og som de er henordnet til. I budenes etik gøres den kendsgerning klar, at Israels folk tilhører Herren, fordi Gud alene er den, der er god. Sådan er Den hellige Skrifts vidnesbyrd, som på hver af dens sider er gennemtrængt af en levende opfattelse af Guds absolutte hellighed: "Hellig, hellig, hellig er Hærskarers Herre" (Es.6,3).

Men hvis Gud alene er den gode, kan det ikke ved nogen menneskelig anstrengelse, end ikke ved den strengeste overholdelse af budene, lykkes at "opfylde" loven, det vil sige anerkende Herren som Gud og vise ham den tilbedelse, der tilkommer ham alene (sml. Matt.4,10). Denne "opfyldelse" kan kun komme fra en Guds gave: tilbudet om at få del i den guddommelig godhed, der er åbenbaret og videregivet i Jesus, ham, som den unge mand henvender sig til med ordene "Gode Mester" (Mark.10,17; Luk.18,18). Hvad den unge mand nu måske kun uklart opfatter, vil til sidst blive helt åbenbaret for ham af Jesus selv i indbydelsen: "Kom... og følg mig" (Matt.19, 21).

Vil du gå ind til livet, så hold budene" (Matt.19,17)

12. Kun Gud kan besvare spørgsmålet om det gode, fordi han er den gode. Men Gud har allerede besvaret dette spørgsmål: det gjorde han ved at skabe mennesket og lede det med visdom og kærlighed til dets sidste mål gennem den lov, der er indskrevet i dets hjerte (sml. Rom.2,15), "naturloven". Denne "er ikke andet end det forstandens lys, der er indgivet os af Gud, hvorved vi forstår, hvad der skal gøres, og hvad der skal undgås. Gud gav dette lys og denne lov til mennesket ved skabelsen". Det gjorde han også i Israels historie, især i de "ti bud" fra Sinaj, hvorved han grundlagde pagtens folk (sml. 2.Mos.24) og kaldte dem til at være hans "ejendom, ene af alle folkene", til "et helligt folk" (2. Mos.19,5-6), som skulle udbrede hans hellighed til alle folkene (sml. Visd.18,4; Ezek.20,41). Gaven, dekalogen, var et løfte om og et tegn på den nye pagt, hvori loven ville blive skrevet på en ny og definitiv måde på menneskehjertet (sml. Jer.31,31-34), i stedet for syndens lov, som havde misdannet det hjerte (sml. Jer.17,1). I de dage, vil der blive givet "et nyt hjerte", for i det vil der bo "en ny ånd", Guds Ånd (sml. Ezek.36,24-28).

Følgelig siger Jesus til den unge mand efter at have fremsat den vigtige oplysning: "Én er den gode", "Vil du gå ind til livet, så hold budene" (Matt.19,17). På denne måde dannes der en tæt forbindelse mellem evigt liv og lydighed mod Guds bud: Guds bud viser mennesket vejen til livet, og de fører til det. Fra Jesu egne læber, han der er den nye Moses, modtager mennesket igen dekalogens bud. Jesus selv bekræfter dem definitivt og forelægger os dem som vejen til og betingelsen for frelse. Budene er knyttet til et løfte. I den gamle pagt var genstanden for løftet

besiddelsen af et land, hvor folket ville være i stand til at leve i frihed og i overensstemmelse med retfærdighed (sml. 5.Mos.6,20-25). I den nye pagt er genstanden for løftet "Himmeriget", som Jesus siger ved begyndelsen af "Bjergprædikenen" - en prædiken, der indeholder den mest omfattende og komplette formulering af den nye lov (sml. Matt.5-7), der tydeligt er knyttet til dekalogen, som Gud betroede til Moses på Sinajs bjerg. Det er også denne samme Guds riges virkelighed, der refereres til med udtrykket "evigt liv", som er deltagelse i Guds eget liv. I dets fuldkommenhed opnås det først efter døden, men i tro er det allerede nu et sandhedens lys, en kilde til mening med livet, en kun lige påbegyndt deltagelse i den fulde Kristi efterfølgelse. Faktisk siger Jesus også til sine disciple efter at have talt til den rige unge mand: "Enhver, som har forladt hjem eller brødre eller søstre eller far eller mor eller børn eller marker for mit navns skyld, får det hundredobbelt igen og arver evigt liv" (Matt. 19,29).

13. Jesu svar er ikke tilstrækkeligt for den unge mand, der fortsætter med at spørge Mesteren om, hvilke bud, der skal holdes: "Han spurgte: "Hvilke?" (Matt.19,18). Han spørger om, hvad han skal gøre her i livet for at vise, at han anerkender Guds hellighed. Efter at have rettet den unge mands blik mod Gud, minder Jesus ham om dekalogens bud med hensyn til ens næste: "Jesus svarede: "Du må ikke begå drab, du må ikke bryde et ægteskab, du må ikke stjæle, du må ikke vidne falsk, ær din far og din mor" og "du skal elske din næste som dig selv"" (Matt.19,18-19).

Ud fra sammenhængen i samtalen og især ved en sammenligning af Mattæus' tekst med parallelstederne hos Markus og Lukas, er det klart, at Jesus ikke har til hensigt at opremse hvert eneste af de bud, der er nødvendige for at "få evigt liv", men snarere ønsker at gøre den unge mand opmærksom på dekalogens centrale placering med hensyn til ethvert andet bud, fordi de er forklaringen på, hvad ordene "Jeg er Herren din Gud" betyder for mennesket. Ikke desto mindre kan vi ikke lade være med at lægge mærke til, hvilke af lovens bud Jesus minder den unge mand om. Det er nogle af de bud, der hører til dekalogens såkaldte "anden tavle", hvis sammenfatning (sml. Rom.13,8-10) og grundlag er budet om næstekærlighed: "Du skal elske din næste som dig selv" (Matt.19,19; sml. Mark.12,31). I dette bud finder vi det nøjagtige udtryk for menneskets enestående værdighed, "den eneste skabning på jorden, som Gud har villet for dens egen skyld". De forskellige af dekalogens bud er egentlig kun lige så mange overvejelser over det ene bud, om hvad der er godt for mennesket på de mange forskellige planer, som karakteriserer dets identitet som en åndelig og legemlig skabning i forbindelse med Gud, med dets næste og med den materielle verden. Vi læser i Den Katolske Kirkes Katekismus, at "de ti bud er en del af Guds åbenbaring. På samme tid lærer de os om menneskets sande menneskelighed. De kaster lys over de væsentlige pligter og således indirekte på den menneskelige persons iboende fundamentale rettigheder".

De bud, som Jesus minder den unge mand om, skal sikre det gode, der tilhører personen, som er Guds billede, ved at forsvare personens ejendele. "Du må ikke begå drab; du må ikke bryde et ægteskab; du må ikke stjæle; du må ikke vidne falsk" er etiske regler formuleret som forbud. Disse

forbud udtrykker med særlig styrke det altid bydende behov for at beskytte menneskeligt liv, personers fællesskab i ægteskab, privatejendom, pålidelighed og menneskers gode navn.

Budene repræsenterer således den grundlæggende betingelse for næstekærlighed; samtidig er de bevis på den kærlighed. De er det første nødvendige skridt på vejen til frihed, dens udgangspunkt. "Begyndelsen til frihed" skriver Augustin, "er at være fri for forbrydelser... som mord, ægteskabsbrud, utugt, tyveri, bedrageri, helligbrøde og så videre. Når man først engang er uden disse forbrydelser (og enhver kristen burde være uden dem), begynder man at løfte sit hoved mod friheden. Men dette er kun frihedens begyndelse, ikke fuldkommen frihed...".

14. Dette betyder bestemt ikke, at Kristus ønsker at sætte kærligheden til næsten over eller endda skille den fra kærligheden til Gud. Dette er indlysende ud fra hans samtale med den lovkyndige, der stillede ham et spørgsmål, der meget lignede det, den unge mand stillede. Jesus henviser ham til de to bud om kærlighed til Gud og kærlighed til næsten (sml. Luk.10,25-27), og minder ham om, at kun ved at overholde dem, vil han få evigt liv: "Gør det, så skal du leve" (Luk.10,28). Ikke desto mindre er det tydeligt, at det er netop det andet af disse bud, der vækker den lovkyndiges nysgerrighed, og han spørger ham: "Hvem er så min næste?" Mesteren svarer med lignelsen om den gode samaritaner, som er afgørende for den fulde forståelse af budet om kærlighed til næsten (sml. Luk.10, 30-37).

Disse to bud, hvorpå "hele loven og profeterne" hviler (sml. Matt. 22,40) er tæt forbundet og indbyrdes beslægtede. Deres uadskillelige enhed bevidnes af Kristus i hans ord og i selve hans liv: hans sendelse kulminerer i vor forløsnings kors (sml. Joh.3,14-15), tegnet på hans udelelige kærlighed til Faderen og til menneskeheden (sml. Joh.13,1).

Både Det gamle og Det nye Testamente hævder udtrykkelig, at uden kærlighed til næsten, som konkretiseres i at holde budene, er ægte kærlighed til Gud ikke mulig. Johannes udtrykker dette meget stærkt: "Hvis nogen siger, "Jeg elsker Gud", men hader sin broder, er han en løgner, for den, der ikke elsker sin broder, som han har set, kan ikke elske Gud, som han ikke har set" (1.Joh.4,20). Evangelisten gentager Kristi etiske formaninger, der udtrykkes på en vidunderlig og utvetydig måde i lignelsen om den gode samaritaner (sml. Luk.10,30-37) og i hans ord om verdensdommen (sml. Matt.25,31-46)

15. I "Bjergprædikenen", evangeliets etiske magna charta, siger Jesus "Tro ikke, at jeg er kommet for at nedbryde loven eller profeterne. Jeg er ikke kommet for at nedbryde, men for at opfylde" (Matt.5,17). Kristus er nøglen til Den hellige Skrift: "I gransker skrifterne...; og netop de vidner om mig" (Joh.5,39). Kristus er midtpunktet i frelsesøkonomien, resumeet af Det gamle og Det nye Testamente, af lovens løfter og af deres opfyldelse i evangeliet; han er den levende og evige forbindelse mellem den gamle og den nye pagt. Som en kommentar til Paulus' udtalelse, at

"Kristus er enden på loven" (Rom.10,4), skriver Ambrosius: "enden ikke i betydningen af en mangel ved loven, men i betydningen af lovens fylde: en fylde, som er opnået i Kristus (plenitudo legis in Christo est), for han kom ikke for at ophæve loven, men for at bringe den til opfyldelse. På samme måde, som der findes Det gamle Testamente, men al sandhed er i Det nye Testamente, sådan er det med loven: hvad der var givet gennem Moses er et billede på den sande lov. Derfor er Moseloven et billede af sandheden".

Jesus bringer Guds bud til opfyldelse, især budet om kærlighed til næsten, ved at inderliggøre deres krav og ved at få deres mest radikale mening frem. Kærlighed til næsten udspringer fra et kærligt hjerte, som, netop fordi det elsker, er rede til at praktisere de højeste krav i livet. Jesus viser, at budene ikke må opfattes som en minimumsgrænse, som ikke må overskrides, men snarere som en vej, der indbefatter en etisk og åndelig færd mod den fuldkommenhed, hvis inderste er kærlighed (sml. Kol.3,14). Således bliver budet "Du må ikke begå drab" til et kald til en opmærksom kærlighed, som forsvarer og fremmer næstens liv. Det bud, der forbyder ægteskabsbrud, bliver en opfordring til at betragte andre på en ren måde, i stand til at respektere legemets betydning for ægteskabet: "I har hørt, at der er sagt til de gamle, "Du må ikke begå drab", og, "Den, der begår drab, skal kendes skyldig af domstolen." Men jeg siger jer: Enhver, som bliver vred på sin broder, skal kendes skyldig af domstolen... I har hørt, at der er sagt, "Du må ikke bryde et ægteskab". Men jeg siger jer, "Enhver, som kaster et lystent blik på en andens hustru, har allerede begået ægteskabsbrud med hende i sit hjerte"" (Matt.5,21-22.27-28). Jesus selv er den levende "opfyldelse" af loven, fordi han opfylder dens virkelige mening ved at give sig selv totalt: han selv bliver en levende og personlig lov, som indbyder mennesker til at følge ham; gennem Ånden giver han nåden til at dele hans eget liv og kærlighed og giver styrken til at vidne om den kærlighed i personlige valg og handlinger (sml. Joh.13,34-35).

"Vil du være fuldkommen" (Matt.19,21)

16. Det svar, han får om budene, tilfredsstillende ikke den unge mand, som stiller Jesus endnu et spørgsmål: "Det har jeg holdt alt sammen. Hvad mangler jeg så?" (Matt.19,20). Det er ikke let med god samvittighed at sige "Det har jeg holdt alt sammen", hvis man har nogen forståelse af den virkelige mening med de krav, der indeholdes i Guds lov. Og alligevel, selv om han er i stand til at give dette svar, selv om han har fulgt morallæren* meget nøje og helhjertet fra barndommen af, så ved den unge mand, at han stadig er langt fra målet; over for Jesu person indser han, at han stadig mangler noget. Det er til hans bevidsthed om denne utilstrækkelighed, at Jesus henvender sig i sit sidste svar. I bevidsthed om, at den unge mands længsel efter noget større, som ville overskride en legalistisk tolkning af budene, indbyder Den gode Mester ham til at slå ind på fuldkommenhedens vej. "Vil du være fuldkommen, så gå hen og sælg, hvad du ejer, og giv det til de fattige, så vil du have en skat i himlene. Og kom så og følg mig" (Matt.19,21).

Ligesom den tidligere del af Jesu svar, må denne del også læses og tolkes i sammenhæng med hele evangeliets etiske budskab og især i sammenhæng med Bjergprædiken, med

saligprisningerne (sml. Matt.5,3-12), hvoraf den første netop er saligprisningen af de fattige, "de¹² fattige i ånden", som Mattæus forklarer (Matt.5,3), de sagtmødige. I denne forstand kan det siges, at saligprisningerne også er relevante i forbindelse med det svar, som Jesus giver på den unge mands spørgsmål: "Hvad skal jeg gøre for at få evigt liv?" Faktisk lover hver af saligprisningerne ud fra et særligt synspunkt netop det meget "gode", som åbner mennesket for evigt liv, og jo er evigt liv.

Saligprisningerne drejer sig ikke specielt om bestemte særlige adfærdsregler. De taler derimod om grundlæggende holdninger og tilbøjeligheder i livet, og derfor falder de ikke nøjagtigt sammen med budene. På den anden side er der ikke nogen adskillelse eller modsætning mellem saligprisningerne og budene: begge henviser til det gode, til evigt liv. Bjergprædikenen begynder med forkyndelsen af saligprisningerne, men henviser også til budene (sml. Matt.5,20-48). Samtidig viser Bjergprædikenen budenes uforbeholdenhed og deres orientering mod den fuldkommenheds horisont, der svarer til saligprisningerne. Disse er først og fremmest løfter, hvorfra der også indirekte udgår normative anvisninger for det etiske liv. I deres originalitet og dybde er de en slags selvportræt af Kristus og netop af denne grund indbydelser til at blive Kristi discipel og til livsfællesskab med ham.

17. Vi ved ikke, hvor tydeligt den unge mand i evangeliet forstod den dybe og udfordrende betydning af Jesu første svar: "Vil du indgå til livet, så hold budene". Men det er sikkert, at den unge mands iver for at respektere alle budenes etiske krav er det absolut nødvendige grundlag, hvori ønsket om fuldkommenhed kan fæste rod og modne, ønsket om, at betydningen af budene kan blive helt opfyldt i efterfølgelse af Kristus. Jesu samtale med den unge mand hjælper os til at forstå betingelserne for den etiske modning af mennesket, der er kaldet til fuldkommenhed: den unge mand, der har overholdt alle budene, viser, at han er ude af stand til alene af sig selv at tage det næste skridt. For at gøre det, kræves der moden menneskelig frihed ("Vil du være fuldkommen") og Guds nådegave ("Kom så og følg mig").

Fuldkommenhed kræver den modenhed til at give-sig-selv, som menneskelig frihed er kaldet til. Jesus viser den unge mand, at budene er den første og absolut nødvendige betingelse for at få evigt liv; på den anden side fremlægges for den unge mand det at opgive alt, hvad han ejer, og følge Herren, som en indbydelse: "Vil du...". Disse Jesu ord åbenbarer den særlige dynamik i frihedens vækst til modenhed, og samtidig vidner de om det fundamentale forhold mellem frihed og guddommelig lov. Menneskelig frihed og Guds lov er ikke i modsætning til hinanden, tværtimod, de henviser til hinanden. Kristi efterfølgere ved, at hans kald er til frihed. "Brødre, I blev kaldet til frihed" (Gal.5,13) forkynder Paulus med glæde og stolthed. Men han tilføjer straks: "Brug blot ikke friheden som påskud for kødet, men tjen hinanden i kærlighed" (sammesteds). Den fasthed, hvormed Paulus modsætter sig dem, der mener, at de er retfærdiggjorte ved loven, har intet at gøre med menneskets "befrielse" fra påbud. Tværtimod, disse hjælper til udøvelsen af kærlighed: "for den, der elsker andre, har opfyldt loven. Budene, "Du må ikke bryde et ægteskab;

du må ikke begå drab; du må ikke stjæle; du må ikke begære," og et hvilket som helst andet bud, sammenfattes jo i dette bud, "Du skal elske din næste som dig selv" (Rom.13,8-9). Efter at Augustin har talt om overholdelse af budene som en slags begyndende, ufuldkommen frihed, fortsætter han med at sige: "Hvorfor, vil nogen spørge, er det ikke allerede fuldkomment? ... For i mine lemmer ser jeg en anden lov, der er i strid med min fornufts lov" ... til dels frihed, til dels trældom: endnu ikke fuldkommen frihed, endnu ikke ublandet, endnu ikke hel, fordi vi endnu ikke er i evigheden. Til dels bibeholder vi vor svaghed, og til dels har vi opnået frihed. Alle vore synder blev tilintetgjort i dåben, men følger det heraf, at der ikke forblev nogen svaghed, efter at uretfærdigheden var tilintetgjort? Hvis der ikke var forblevet noget deraf, ville vi leve uden synd i dette liv. Men hvem ville vove at sige dette undtagen en, der er stolt, en der er uværdig til vor befriers barmhjertighed?... Derfor, siden der er forblevet nogen svaghed i os, vover jeg at sige, at i den udstrækning, hvori vi tjener Gud, er vi frie, mens i den udstrækning, vi følger syndens lov, er vi stadig trælle".

18. De, der "lever efter kødet", oplever Guds lov som en byrde og faktisk som en fornægtelse eller i det mindste en begrænsning af deres egen frihed. På den anden side finder de, der drives frem af kærlighed, og som vil "leve i Ånden" (Gal.5,16), og som ønsker at tjene andre, i Guds lov den fundamentale og nødvendige vej til at udøve kærlighed som noget, der frit vælges og leves. De føler virkelig en indre drift - en ægte "nødvendighed" og ikke længere en slags tvang - til ikke at stoppe ved lovens mindste krav, men leve dem "fuldt ud". Dette er stadig en usikker og skrøbelig vej, så længe vi er på jorden, men det er en, der muliggøres af nåden, som gør os i stand til at eje Guds børns fulde frihed (sml. Rom.8,21) og således leve vort etiske liv på en måde, der er vort ophøjede kald, som "sønner i Sønnen" værdigt.

Dette kald til fuldkommen kærlighed er ikke begrænset til en lille udvalgt gruppe. Opfordringen, "gå hen og sælg, hvad du ejer, og giv det til de fattige", og løftet "så vil du have en skat i himlene", er rettet til alle, fordi de får den fulde mening af budet om næstekærlighed frem, ligesom den opfordring, der følger, "Og kom så og følg mig", er den nye specifikke form for budet om kærlighed til Gud. Begge budene og Jesu opfordring til den rige unge mand står til tjeneste for en eneste og udelelig kærlighed, som spontant stræber mod den fuldkommenhed, hvis mål er Gud alene: "Så vær da fuldkomne, som jeres himmelske fader er fuldkommen" (Matt.5,48). I Lukasevangeliet gør Jesus meningen med denne fuldkommenhed endnu tydeligere: "Vær barmhjertige, som jeres fader er barmhjertig" (Luk.6,36)

"Og kom så og følg mig" (Matt.19,21)

19. Vejen og samtidig indholdet af denne fuldkommenhed består i at følge Jesus, sequela Christi, når man først har givet afkald på sin egen rigdom og på sig selv. Dette er netop konklusionen af Jesu samtale med den unge mand: "Og kom så og følg mig" (Matt.19,21). Det er en opfordring,

hvis utrolige storslåethed helt forstås af disciplene efter Kristi opstandelse, når Helligånden vejleder dem i hele sandheden (sml. Joh.16,13).

Det er Jesus selv, der tager initiativet og kalder mennesker til at følge sig. Hans kald henvender sig først til dem, han betror en særlig opgave, begyndende med De Tolv; men det er også klart, at enhver troende er kaldet til at være en Kristi efterfølger (sml. Ap.G.6,1). At efterfølge Kristus er således det væsentlige og oprindelige grundlag for kristen etik: ganske ligesom Israels folk fulgte Gud, som førte dem gennem ørkenen til det forjættede land (sml. 2.Mos.13,21), således må alle disciple følge Jesus, til hvem de er draget af Faderen selv (sml. Joh.6,44).

Dette drejer sig ikke kun om at være tilbøjelig til at lytte til en lære og lydigt acceptere et bud. Mere radikalt indbefatter det at holde fast ved selve Jesu person, tage del i hans liv og hans skæbne, have del i hans frie og kærlige lydighed mod Faderens vilje. Ved i tro at svare og følge den, der er visdommen, som er blevet kød, bliver Jesu discipel virkeligt en Guds discipel (sml. Joh.6,45). Jesus er faktisk verdens lys, livets lys (sml. Joh.8,12). Han er hyrden, der leder sine får og giver dem føde (sml. Joh.10,11-16); han er vejen og sandheden og livet (sml. Joh.14,6). Det er Jesus, som fører til Faderen, så meget så det at se ham, Sønnen, er at se Faderen (sml. Joh.14,6-10). Og således betyder det at efterligne Sønnen, "den usynlige Guds billede" (Kol.1,15), at efterligne Faderen.

20. Jesus beder os om at følge ham og efterligne ham på kærlighedens vej, en kærlighed, som af kærlighed til Gud giver sig selv fuldstændigt til brødrene: "Dette er mit bud, at I skal elske hinanden, ligesom jeg har elsket jer" (Joh.15,12). Ordet "ligesom" kræver efterligning af Jesus og af hans kærlighed, som fodvaskningen er et tegn på: "Når nu jeg, jeres Herre og Mester, har vasket jeres fødder, så skylder I også at vaske hinandens fødder. Jeg har givet jer et forbillede, for at I skal gøre, ligesom jeg har gjort mod jer" (Joh.13,14-15). Jesu måde at handle på og hans ord, hans gerninger og hans bud udgør den etiske regel for kristent liv. Faktisk er hans handlinger, og især hans lidelse og død på korset, den levende åbenbaring af hans kærlighed til Faderen og til andre. Dette er netop den kærlighed, som Jesus ønsker skal blive efterlignet af alle, der følger ham. Det er det "nye" bud: "Et nyt bud giver jeg jer: I skal elske hinanden. Som jeg har elsket jer, skal også I elske hinanden. Deraf kan alle vide, at I er mine disciple: hvis I har kærlighed til hinanden" (Joh.13,34-35).

Ordet "som" viser også graden af Jesu kærlighed og af den kærlighed, hvormed hans disciple er kaldet til at elske hinanden. "Dette er mit bud, at I skal elske hinanden, ligesom jeg har elsket jer" (Joh.15,12). Jesus fortsætter med ord, der viser hans livs offergave på korset som vidnesbyrdet om en kærlighed "indtil det sidste" (Joh.13,1). "Større kærlighed har ingen end den at sætte sit liv til for sine venner" (Joh.15,13).

Da han kalder den unge mand til at følge sig ad fuldkommenhedens vej, beder Jesus ham om at være fuldkommen i kærlighedsbudet, i "hans" bud: at tage del i åbenbaringen af hans

fuldstændige given, at efterligne og genopvække netop Den "gode" Mesters kærlighed, han som elskede "indtil det sidste". Dette er, hvad Jesus beder enhver, der ønsker at følge ham, om: "Hvis nogen vil følge efter mig, skal han fornægte sig selv og tage sit kors op og følge mig" (Matt.16,24)

21. At efterfølge Kristus er ikke en ydre efterligning, for det berører mennesket i dets inderste. At være en Kristi efterfølger betyder at blive ligedannet med ham, som blev en tjener lige til at give sig selv på korset (sml. Fil.2,5-8). Kristus bor ved troen i den troendes hjerte (sml. Ef.3,17), og således ligedannes disciplen med Herren. Dette er nådens virkning, virkningen af Helligåndens aktive nærvær i os.

Ved at være blevet ét med Kristus, bliver den kristne et lem på hans legeme, som er kirken (sml. 1.Kor.12,13. 27). Ved Helligåndens virke ligedanner dåben radikalt den troende til Kristus i dødens og opstandelsens påskemysterium; "iklæder ham eller hende" Kristus (sml. Gal.3,27). "Lad os glæde os og takke", siger Augustin til de døbte, "for vi er ikke blot blevet kristne, men Kristus (...). Undres og glæd jer: vi er blevet Kristus!". Ved at være døde fra synden, modtager de, der er døbt, nyt liv (sml. Rom.6,3-11): er levende for Gud i Kristus; de er kaldet til at vandre ved Ånden og til at vise Åndens frugter i deres liv (sml. Gal.5,16-25). At deltage i eukaristien, den nye pagts sakramente (sml. 1.Kor.11,23-29), er højdepunktet af at blive ligedannet med Kristus, kilden til "evigt liv" (sml. Joh.6,51-58), kilden og kraften til fuldkomment at give sig selv, som Jesus - ifølge det vidnesbyrd, Paulus har givet - befaler os at mindes i liturgien og i livet: "For hver gang I spiser dette brød og drikker bægeret, forkynder I Herrens død, indtil han kommer" (1.Kor.11,26).

"For Gud er alting muligt" (Matt.19,26)

22. Slutningen af Jesu samtale med den unge mand er meget gribende: "Da den unge mand hørte det svar, gik han bedrøvet bort, for han var meget velhavende" (Matt.19,22). Ikke blot den unge mand, men selv disciplene forbløffes ved Jesu kald til efterfølgelse, hvis krav overstiger menneskets ønsker og evner: "Da disciplene hørte det, blev de meget forfærdede og sagde, "Hvem kan så blive frelst?" (Matt.19,25). Men Mesteren henviser dem til Guds magt: "For mennesker er det umuligt; men for Gud er alting muligt" (Matt.19,26).

I det samme kapitel i Mattæusevangeliet (19,3-10) afviser Jesus i en tolkning af den mosaiske lov om ægteskab retten til skilsmisse, idet han henviser til en "begyndelse", der er mere fundamental og mere autoritativ end Moseloven: Guds oprindelige plan for menneskeslægten, en plan, som mennesket efter synden ikke længere kan leve op til: "Det var med tanken på jeres hårdhertethed, at Moses tillod jer at skille jer fra jeres hustru, men fra begyndelsen var det ikke sådan" (Matt.19,8). Jesu henvisning til "begyndelsen" forfærder disciplene, som siger: "Hvis mandens forhold til kvinden er sådan, er det bedre ikke at gifte sig" (Matt.19,10). Og idet Jesus henviser specielt til cølibatets karisme "for Himmerigets skyld" (Matt.19.12), men samtidig fastslår en

generel regel, peger han på den nye og forbavsende mulighed, der er åbnet for mennesket ved Guds nåde. "Han sagde til dem: "Hvad det går ud på, kan ikke alle rumme, men kun de, der får det givet"" (Matt.19,11).

At efterligne og praktisere Kristi kærlighed er ikke muligt for mennesket ved dets egen kraft alene. Det bliver kun i stand til denne kærlighed i kraft af den modtagne gave. Således som Herren Jesus modtager sin Fars kærlighed således formidler han til gengæld frit den kærlighed til sine disciple: "Som Faderen har elsket mig, har også jeg elsket jer; bliv i min kærlighed" (Joh.15,9). Kristi gave er hans Ånd, hvis første "frugt" (sml. Gal.5,22) er kærlighed: "Guds kærlighed er udgydt i vore hjerter ved Helligånden, som er givet os" (Rom.5,5). Augustin spørger: "Er det kærligheden, som får os til at holde budene, eller er det netop det at holde budene, som bevirker kærlighed?" Og han svarer: "Men hvem kan tvivle om, at kærligheden kommer først? For den, som ikke elsker, har ingen grund til at holde budene".

23. "For livets ånds lov har i Kristus Jesus befriet mig fra syndens og dødens lov" (Rom.8,2). Med disse ord opfordrer apostlen Paulus os til i frelseshistoriens perspektiv, der når sin opfyldelse i Kristus, at overveje forholdet mellem loven (den gamle lov) og nåden (den nye lov). Han anerkender lovens pædagogiske funktion, som, idet den gør det syndige menneske i stand til at indse sin egen magtesløshed og befri sig for ideen om sin selvtilstrækkelighed, får det til at bede om og modtage "livet i Ånden". Kun i dette nye liv er det muligt at opfylde Guds bud. Det er jo gennem tro på Kristus, at vi er blevet retfærdiggjort (sml.Rom.3,28); den "retfærdighed", som loven kræver, men ikke kan give, opdager enhver troende, at den åbenbares og skænkes af Herren Jesus. Endnu engang er det Augustin, der beundringsværdigt opsummerer denne paulinske dialektik om lov og nåde: "Loven blev givet, for at nåden skulle søges; og nåden blev givet, for at loven kunne opfyldes".

Kærlighed og liv i overensstemmelse med evangeliet kan ikke først og fremmest opfattes som en slags påbud, fordi det, de kræver, overstiger menneskets evner. De er kun mulige som resultatet af en gave fra Gud, som helbreder, genopretter og forvandler menneskehjertet ved sin nåde: "For loven blev givet ved Moses, nåden og sandheden kom ved Jesus Kristus" (Joh.1,17). Løftet om evigt liv er således knyttet til nådens gave, og Åndens gave, som vi har modtaget, er allerede nu "pantet på vor arv" (Ef.1,14).

24. Og således finder vi det autentiske og oprindelige aspekt af kærlighedsbudet og af fuldkommenheden, som det er henordnet til, åbenbaret: vi taler om en mulighed, der er åbnet for mennesket udelukkende ved nåde, ved Guds gave, ved hans kærlighed. På den anden side, skaber og opretholder netop denne bevidsthed om at have modtaget gaven, om i Jesus Kristus at eje Guds kærlighed, det frie svar i fuld kærlighed til Gud og brødrene, som Johannes minder os om i sit første brev: "Mine kære, lad os elske hinanden, for kærligheden er af Gud og kender Gud.

Den, der ikke elsker, kender ikke Gud, for Gud er kærlighed... Mine kære, når Gud har elsket os således, skylder vi også at elske hinanden... Vi elsker, fordi han elskede os først" (1.Joh.4,7-8.11.19).

Denne uadskillelige forbindelse mellem Herrens nåde og menneskelig frihed, mellem gave og opgave, er blevet udtrykt i enkle men dybe ord af Augustin i hans bøn: "Da quod iubes et iube quod vis" (giv, hvad du befaler, og befal, hvad du vil).

Gaven formindsker ikke, men forstærker det etiske krav om kærlighed. "Dette er hans bud, at vi skal tro på hans søns, Jesu Kristi, navn og elske hinanden, som han har påbudt os" (1.Joh.3,23). Man kan kun "forblive" i kærlighed ved at holde budene, som Jesus siger: "Hvis I holder mine bud, vil I blive i min kærlighed, ligesom jeg har holdt min faders bud og bliver i hans kærlighed" (Joh.15,10).

Ved at gå lige til centrum i Jesu etiske budskab og apostlenes prædiken og på en bemærkelsesværdig måde sammenfatte Østens og Vestens kirkefædres og især Augustins store tradition, kunne Thomas af Aquin skrive, at den nye lov er Helligåndens nåde givet gennem troen på Kristus. De ydre bud, der også nævnes i evangeliet, disponerer én for denne nåde eller frembringer dens virkninger i ens liv. Den nye lov lader sig dog ikke nøje med at sige, hvad der skal gøres, men giver også kraften til at "gøre sandheden" (sml. Joh.3,21). Johannes Chrysostomus bemærkede ligeledes, at den nye lov blev forkyndt, da Helligånden pinsedag nedsteg fra himlen, og at apostlene "ikke kom ned fra bjerget ligesom Moses bærende stentavler i deres hænder, men de kom ned bærende Helligånden i deres hjerter... idet de ved hans nåde var blevet en levende lov, en levende bog".

"Se jeg er med jer alle dage indtil verdens ende" (Matt.28,20)

25. Jesu samtale med den rige unge mand, fortsætter på en vis måde i enhver af historiens perioder, indbefattet vor egen. Spørgsmålet: "Mester, hvad godt skal jeg gøre for at få evigt liv?" opstår i hver enkelts hjerte, og det er alene Kristus, som er i stand til at give det fulde og definitive svar. Mesteren, som udlægger Guds bud, som opfordrer andre til at følge ham og giver nåden til et nyt liv, er altid nærværende og virker midt iblandt os, som han selv lovede: "Se, jeg er med jer alle dage indtil verdens ende" (Matt.28,20). Kristi betydning for mennesker til alle tider, viser sig i hans legeme, som er kirken. Derfor lovede Herren sine disciple Helligånden, der ville "minde dem om" og lære dem at forstå hans bud (sml. Joh.14,26), og som ville være princippet for og den bestandige kilde til et nyt liv i verden (sml. Joh.3,5-8; Rom.8,1-13).

De etiske bud, som Gud gav i den gamle pagt, og som opnåede deres fuldkommenhed i den nye og evige pagt i selve Guds menneskevordne Søns person, må trofast overholdes og bestandig omsættes i praksis i de mangfoldige forskellige kulturer i løbet af historien. Opgaven med at tolke disse bud blev af Jesus betroet til apostlene og deres efterfølgere med sandhedens Ånds særlige

18
hjælp: "Den, der hører jer, hører mig" (Luk. 10,16). Ved denne Ånds lys og kraft udførte apostlene deres opgave med at prædike evangeliet og udpege Herrens "vej" (sml. Ap.G.18,25), idet de først og fremmest lærte, hvordan man skal følge og efterligne Kristus. "Thi for mig er livet Kristus" (Fil.1,21).

26. I apostlenes morallære finder vi ved siden af formaninger og vejledninger i forbindelse med specielle historiske og kulturelle situationer en etisk lære med præcise adfærdsregler. Dette ses i deres breve, der indeholder tolkningen, udført under Helligåndens vejledning, af Herrens bud, som de bør praktiseres i forskellige kulturelle omstændigheder (sml. Rom.12,15; 1.Kor.11-14; Gal.5-6; Ef.4-6; Kol.3-4; 1.Pet. og Jak.). På grund af deres pastorale ansvar for at prædike evangeliet vågede apostlene fra kirkens første begyndelse over de kristnes rette opførsel, ganske ligesom de vågede over troens renhed og videregivelsen af de guddommelige gaver i sakramenterne. De første kristne, der kom både fra det jødiske folk og fra ikke-jødiske folk, adskilte sig fra hedningerne ikke blot i deres tro og deres liturgi, men også i vidnesbyrdet om deres etiske adfærd, som var inspireret af den nye lov. Kirken er faktisk et både troens og livets fællesskab; dens leveregel er "tro virksom i kærlighed" (Gal.5,6).

Der må ikke ske nogen skade på harmonien mellem tro og liv: kirkens enhed skades ikke kun af kristne, der afviser eller fordrejer troens sandhed, men også af dem, der lader hånt om de etiske forpligtelser, som de er kaldet til af evangeliet (sml. 1.Kor.5,9-13). Apostlene afviste bestemt enhver adskillelse mellem hjertets holdning og de handlinger, som udtrykker eller vidner derom (sml. 1.Joh.2,3-6). Og lige siden den apostolske tid har kirkens hyrder utvetydigt fordømt adfærden hos dem, der skabte splittelse ved deres lære eller ved deres handlinger.

27. Inden for kirkens enhed er arbejdet for at fremme og bevare troen og morallæren den opgave, som Jesus betroede til apostlene (sml. Matt.28,19-20), en opgave, der fortsætter i deres efterfølgeres embede. Dette fremgår tydeligt af den levende Tradition, hvorved - som Det andet Vatikankoncil lærer - "Alt hvad kirken selv er, alt hvad den tror, fører den således videre i sin lære, sit liv og sin kultus og overleverer det til alle slægtled. Denne Tradition, som stammer fra apostlene, går videre i kirken med Helligåndens bistand". I Helligånden modtager og videregiver kirken Den hellige Skrift som vidnesbyrdet om de "store ting", som Gud har gjort i historien (sml. Luk.1,49); den bekender med sine kirkefædres og kirkelæreres læber det menneskevordne Ords sandhed, omsætter hans påbud og kærlighed i praksis i sine helgeners liv og i sine martyrs offer og fejrer sit håb til ham i liturgien. Gennem netop denne Tradition modtager kristne "evangeliets levende røst", som det trofaste udtryk for Guds visdom og vilje.

I Traditionen udvikles den autentiske tolkning af Herrens lov med Helligåndens bistand. Den samme Ånd, som er ved begyndelsen til åbenbaringen af Jesu bud og lære, garanterer, at de vil blive ærbødigt bevaret, trofast udlagt og rigtigt anvendt til forskellige tider og på forskellige steder.

Denne konstante "omsætning i praksis" af budene er tegnet på og frugten af en dybere indsigt i åbenbaringen og af en forståelse i troens lys af nye historiske og kulturelle situationer. Ikke desto mindre kan den kun bekræfte den stadige gyldighed af åbenbaringen og følge linien i den tolkning, som den har modtaget gennem kirkens læres og livs store Tradition, som den er bevidnet af kirkefædrenes lære, helgenernes liv, kirkens liturgi og læreembedets lære.

Som koncilet siger, er det især "til kirkens levende læreembede, hvis autoritet udøves i Jesu Kristi navn, og til det alene, at opgaven med autentisk at tolke Guds ord både i Skriften og i Traditionen er blevet betroet". I sit liv og sin lære er kirken således åbenbaret som "sandhedens søjle og grundvold" (1.Tim.3,15), heri indbefattet sandheden om etisk handling. Faktisk "har kirken altid og overalt retten til at forkynde etiske principper, også med hensyn til samfundsordnen, og til at bedømme ethvert menneskeligt anliggende for så vidt som dette kræves af fundamentale menneskerettigheder og sjælenes frelse".

Netop om de spørgsmål, der så ofte drøftes i moralteologien i vore dage, og med hensyn til nye tendenser og teorier, der har udviklet sig, føler læreembedet i troskab mod Jesus Kristus og i kontinuitet med kirkens tradition meget stærkt forpligtelsen til at tilbyde sin egen vurdering og lære for at hjælpe mennesket på dets vandring mod sandhed og frihed.

KAPITEL TO

"TILPAS JER IKKE DENNE VERDEN"

(Rom.12,2)

KIRKEN OG BEDØMMELSEN AF VISSE TENDENSER I NUTIDENS MORALTEOLOGI

Belæringer der stemmer med den sunde lære (sml. Tit.2,1)

28. Vor meditation over samtalen mellem Jesus og den rige unge mand har gjort det muligt for os at sammenfatte de væsentlige elementer af åbenbaringen i Det gamle og Det nye Testamente med hensyn til etik. Disse er, at mennesket og dets aktiviteter er underordnet Gud, den Ene, som alene "er den gode"; forholdet mellem det etisk gode i menneskelige handlinger og evigt liv; Kristi efterfølgelse, som åbner den fuldkomne kærligheds nye perspektiv for mennesket; og endelig Helligåndens gave, kilde og middel til den "nye skabnings" (sml. 2.Kor.5,17) sande og gode liv.

I sin overvejelse over etik har kirken altid tænkt på Jesu ord til den rige unge mand. Faktisk vedbliver Den hellige Skrift med at være en levende og frugtbar kilde for kirkens morallære; som Det andet Vatikankoncil mindede om, er evangeliet "kilden til al frelsebringende sandhed og moralsk retledning". Kirken har trofast bevaret, hvad Guds ord lærer, ikke blot om sandheder, der skal tros, men også om etisk handling, om handling der er Gud til behag (sml. 1.Thess.4,1); den har gennemført en læremæssig udvikling analog med den, der er foregået på trossandhedernes

område. Hjulpet af Helligånden, som vejleder den i hele sandheden (sml. Joh.16,13), er kirken ikke ophørt med og kan heller aldrig nogen sinde ophøre med at overveje "det menneskevordne Ords mysterium", i hvem "menneskets mysterium finder... sin sande belysning".

29. Kirkens etiske overvejelse, der altid er blevet udført i Kristi, den "gode Mesters" lys, er altså blevet udviklet i en speciel form af teologien, som kaldes "moralteologi", en videnskab, der samtidig med, at den accepterer og studerer den guddommelige åbenbaring, svarer til den menneskelige fornufts krav. Moralteologi er en overvejelse, der beskæftiger sig med "moral", med det gode og det onde ved menneskelige handlinger og hos den person, der udfører dem; i denne forstand er den tilgængelig for alle mennesker. Men den er også "teologi", for så vidt som den erkender, at oprindelsen til og målet for etisk handling er den Ene, som alene "er den gode", og som ved at give sig selv til mennesket i Kristus, tilbyder det det guddommelige livs lykke.

Det andet Vatikankoncil opfordrede teologer til at anvende særlig omhu "på at fuldkommengøre moralteologien, hvis videnskabelige fremstilling i nøjere forbindelse med Den hellige Skrift endnu skal belyse det ophøjede i de kristnes kald og deres pligt til i kærlighed at bære frugt for verdens liv". Koncilet opmuntrede også teologer ved at sige, at "selv om teologerne skal tage vare på de metoder og krav, som kendetegner deres videnskab, opfordres de også til at søge veje til meddelelse af læren, som bedre svarer til tiden. For en ting er selve troens skat, det vil sige sandheder - en anden ting den måde, de bliver fremlagt på, når mening og indhold er konstant". Dette førte til en yderligere opfordring, der var rettet til alle de troende, men henvendte sig specielt til teologer: "De troende skal altså leve i mest mulig intim forening med deres samtid, og de skal forsøge fuldt ud at trænge ind i dens tænke- og følelsesmåde, sådan som den manifesterer sig i kulturlivet".

Mange teologers arbejde, der fandt støtte i koncilets opmuntring, har allerede båret frugt i interessante og nyttige overvejelser over den troens sandhed, der skal tros og anvendes i livet, overvejelser, der tilbydes i en form der er mere egnet til vore samtidiges fornemmelser og spørgsmål. Kirken og især biskopperne, til hvem Jesus Kristus først og fremmest betroede læreembedet, anerkender i høj grad dette arbejde og opmuntrer teologer til at fortsætte deres bestræbelser, der er inspireret af den dybe og ægte "Herrens frygt, der er begyndelsen til kundskab" (sml. Ordspr.1,7)

Samtidig har der imidlertid i sammenhæng med de teologiske debatter, der fulgte efter koncilet, udviklet sig visse tolkninger af kristen etik, der ikke er i overensstemmelse med "den sunde lære" (2.Tim.4,3). Naturligvis har kirkens læreembede ikke i sinde at påtvinge de troende noget specielt teologisk system og da endnu mindre et filosofisk. Ikke desto mindre har læreembedet for "ærbødigt at bevare og trofast udlægge" Guds ord, pligt til at fastslå, at visse tendenser i teologisk tænkning og visse filosofiske erklæringer er uforenelige med den åbenbarede sandhed.

30. Ved at stille denne rundskrivelse til jer, mine brødre i bispeembedet, er det min hensigt at fastslå de principper, der er nødvendige for at opdage, hvad der er i modstrid med "sund lære", ved at henlede opmærksomheden på de elementer i kirkens morallære, der i vore dag synes at være særlig udsat for fejltagelse, flertydighed eller ligegyldighed. Og alligevel er det netop disse elementer, hvoraf svaret afhænger på menneskenes "egne kårs dunkle gåder, som i dag lige så vel som før i tiden rører ved det dybeste i menneskehjertet: Hvad er mennesket? Hvad er meningen med og målet for vort liv? Hvad består det gode i? Hvad består synden i? Hvor kommer lidelsen fra, og hvilket formål har den? Hvor er vejen til den sande lykke? Hvad er døden, dommen og lønnen efter døden? Og hvad er endelig dette yderste og usigelige mysterium, som omfatter vor tilværelse, vor oprindelse og vort mål?" Disse og andre spørgsmål sådan som: hvad er frihed, og hvad er dens forhold til den sandhed, der er indeholdt i Guds lov? hvilken rolle spiller samvittigheden i menneskets etiske udvikling? hvordan afgør vi i overensstemmelse med sandheden om, hvad der er godt for mennesket, hvad der er dets specifikke rettigheder og pligter? Kan det hele sammenfattes i det fundamentale spørgsmål, som den unge mand i evangeliet stillede til Jesus: "Mester, hvad godt skal jeg gøre for at få evigt liv?" Fordi kirken er sendt af Jesus for at forkynde evangeliet og "gøre alle folkeslag til disciple..., ved at lære dem at holde alt det" som han har befalet (sml. Matt.28,19-20), fremfører den i dag endnu engang Mesterens svar, et svar, der besidder et lys og en kraft, der er i stand til at besvare de mest kontroversielle og komplekse spørgsmål. Dette lys og denne kraft tilskynder stadig kirken til at gennemføre ikke blot sin dogmatiske, men også sin etiske overvejelse inden for en interdisciplinær sammenhæng, der er særlig nødvendig over for nye problemer.

Det er i det samme lys og den samme kraft, at kirkens læreembede fortsætter med at udføre sin opgave med at sondre, idet den accepterer og efterlever den formaning, som apostlen Paulus rettede til Timotheus: "Jeg indskærper dig for Guds ansigt og for Kristus Jesus, der skal dømme levende og døde, så sandt som han kommer synligt og opretter sit rige: Prædik ordet, stå frem i tide og utide, overbevis, irettesæt, forman, tålmodigt og med stadig undervisning! For der vil komme en tid, da folk ikke vil finde sig i den sunde lære, men skaffe sig lærere i massevis efter deres eget hoved, fordi det kilder deres ører. De vil vende det døve øre til sandheden og slå sig på myter. Men du, hold altid hovedet koldt, bær dine lidelser, gør din gerning som evangelist og fuldfør din tjeneste!" (2.Tim.4,1-5; sml. Tit.1,10. 13-14).

"I skal lære sandheden at kende, og sandheden skal gøre jer frie" (Joh.8,32)

31. De menneskelige problemer, der drøftes hyppigst og løses på forskellig vis i vor tids etiske overvejelse, er alle tæt forbundet, skønt på forskellige måder, med et afgørende problem: menneskelig frihed.

Uden tvivl har mennesker i vore dage en særlig stærk fornemmelse for frihed. Som koncilets erklæring om religionsfrihed *Dignitatis Humanae* allerede har konstateret: "Vor tids mennesker er blevet sig deres menneskeværd stadig mere bevidst". Derfor det vedholdende krav om, "at

mennesket i sine handlinger skal være autonomt og have frihed under ansvar, ledet af sin samvittighed og ikke under tvang". Især opfattes retten til religionsfrihed og til respekt for samvittigheden på menneskets vej mod sandheden mere og mere som grundlaget for personens rettigheder i deres helhed.

Denne forøgede sans for den menneskelige persons værdighed og for det unikke ved ham eller hende, og for den respekt, man skylder samvittighedens vej, er absolut en af den moderne kulturs positive bedrifter. Denne opfattelse, så autentisk den er, er blevet udtrykt på mange mere eller mindre adækvate måder, hvoraf nogle imidlertid afviger fra sandheden om mennesket som en skabning og som Guds billede, og må derfor korrigeres og renses i troens lys.

32. Visse moderne tankestrømninger er gået så vidt som til at lovprise frihed i en sådan grad, så den bliver noget absolut, som værdier så ville udspringe fra. Dette er den retning, der er taget af læresætninger, der har mistet fornemmelsen for det transcendent, eller som er udtrykkelig ateistiske. Den enkelte samvittighed tillægges status som en højeste domstol for etisk vurdering, som videregiver kategoriske og ufejlbare kendelser om godt og ondt. Til den højtidelige forsikring om, at man har en forpligtelse til at følge sin samvittighed, er der med urette tilføjet en forsikring om, at ens etiske vurdering er rigtig, udelukkende på grund af den kendsgerning, at den har sin oprindelse i samvittigheden. Men på denne måde forsvinder sandhedens uundgåelige krav, idet de giver plads for kriterier som oprigtighed, pålidelighed og "være i overensstemmelse med sig selv" i en sådan grad, så nogle er nået til at antage en radikal subjektivistisk opfattelse af den etiske vurdering.

Det er umiddelbart indlysende, at sandhedskrisen ikke er uden forbindelse med denne udvikling. Når først engang ideen om en universel sandhed om det gode, der kan erkendes af den menneskelige fornuft, er gået tabt, ændres opfattelsen af samvittigheden uundgåeligt også. Samvittigheden betragtes ikke længere i sin oprindelige virkelighed som en akt af en persons fornuft, hvis funktion er at anvende den universelle viden om det gode i en bestemt situation og således udtrykke en vurdering om den rette opførsel, der bør vælges her og nu. I stedet for er der en tilbøjelighed til at indrømme den individuelle samvittighed forrettighed til uafhængigt at bestemme kriterierne for godt og ondt og så handle i overensstemmelse dermed. En sådan livsanskuelse passer helt til en individualistisk etik, hvori hver enkelt konfronteres med sin egen sandhed, der er forskellig fra andres sandhed. I dens yderste konsekvenser fører denne individualisme til en fornægtelse af selve ideen om en menneskelig natur.

Disse forskellige opfattelser danner udgangspunktet for tankestrømninger, som insisterer på et radikalt modsætningsforhold mellem morallov og samvittighed og mellem natur og frihed.

33. Side om side med dens forherligelse af frihed, skønt mærkeligt i kontrast til den, tvivler den

moderne kultur radikalt på selve eksistensen af denne frihed. Mange videnskaber, der sammenfattes under navnet "adfærdsvidenskaber" har med rette gjort opmærksom på de mange former for psykologisk og social konditionering, der indvirker på udøvelsen af menneskelig frihed. Kendskab til disse konditioneringer og studiet af dem, er vigtige præstationer, der har fundet anvendelse på forskellige områder, for eksempel i pædagogikken og i retsplejen. Men nogle mennesker, der går videre end de konklusioner, der med rette kan drages ud fra disse iagttagelser, er nået til at tvivle på eller endda benægte selve den menneskelige friheds virkelighed.

Her skal også omtales teorier, der misbruger videnskabelig forskning om den menneskelige person. Idet de argumenterer ud fra den store mangfoldighed af skikke, adfærdsformer og institutioner, der findes i menneskeheden, ender disse teorier hvis ikke med en direkte benægtelse af universelle menneskelige værdier i det mindste med en relativistisk opfattelse af etik.

34. "Mester, hvad godt skal jeg gøre for at få evigt liv?" Dette spørgsmål om etik, som Kristus giver svaret på, kan ikke lade problemet frihed ude af betragtning. Faktisk betragter det dette problem som centralt, for der kan ikke eksistere etik uden frihed: "Mennesket kan ikke omvende sig til det gode uden frihed". Men hvilken slags frihed? Koncilet betragter vore samtidige, som i høj grad værdsætter frihed og "stræber efter" den, men "de forfægter den imidlertid ofte på en urigtig måde, som om den gav adgang til at gøre alt, selv det onde, bare det behager", derfor taler det om "den sande" frihed: "Den sande frihed er et prægtigt tegn på Guds billede i mennesket. For Gud har villet overlade mennesket til dets egne beslutninger? (sml. Sir.15,14), så det af egen drift søger sin Skaber og ved frit at hengive sig til ham når frem til den saliggørende fuldkommenhed". Skønt hvert enkelt menneske har ret til at blive respekteret på sin egen vej i søgen efter sandheden, eksisterer der en vigtigere og alvorlig etisk forpligtelse til at søge sandheden og holde fast ved den, når den er erkendt. Som kardinal John Henry Newman, den fremtrædende forsvarer af samvittighedens rettigheder, sagde meget overbevisende: "Samvittigheden har rettigheder, fordi den har pligter".

Visse tendenser i vor tids moralteologi inddrager under indflydelse af de lige omtalte subjektivistiske og individualistiske tendenser nye fortolkninger af frihedens forhold til moralloven, menneskenaturen og samvittigheden og foreslår nye kriterier for den etiske bedømmelse af handlinger. Trods deres forskellighed er disse tendenser fælles om at formindske eller endda benægte frihedens afhængighed af sandheden.

Hvis vi ønsker at foretage en kritisk sontring af disse tendenser - en sontring, der er i stand til at erkende, hvad der er legitimt, nyttigt og værdifuldt i dem, idet den samtidig påviser deres tvetydigheder, farer og fejltagelser - må vi undersøge dem i lyset af frihedens fundamentale afhængighed af sandhed, en afhængighed, som har fundet sit klareste og mest autoritative udtryk i Kristi ord: "I skal lære sandheden at kende, og sandheden skal gøre jer frie" (Joh.8,32).

I. FRIHED OG LOV

"Træet til kundskab om godt og ondt må du ikke spise af" (1.Mos.2, 17)

35. I Første Mosebog læser vi: "Du må spise af alle træerne i haven. Men træet til kundskab om godt og ondt må du ikke spise af, for den dag, du spiser af det, skal du dø" (1.Mos.2,16-17).

Med dette billedsprog lærer åbenbaringen, at evnen til at afgøre, hvad der er godt, og hvad der er ondt, ikke tilhører mennesket, men Gud alene. Mennesket er bestemt frit, for så vidt som det kan forstå og acceptere Guds bud. Og det besidder en utrolig vidtgående frihed, eftersom det må spise "af alle træerne i haven". Men dets frihed er ikke ubegrænset: den må holde inde foran "træet til kundskab om godt og ondt", for den er kaldet til at acceptere den morallov, der er givet af Gud. Faktisk finder menneskelig frihed sin autentiske og komplette opfyldelse netop i at acceptere den lov. Gud, som er den eneste, der er god, ved nøjagtigt, hvad der er godt for mennesket, og i kraft af sin kærlighed forelægger han dette gode for mennesket i budene.

Guds lov reducerer ikke og langt mindre afskaffer den menneskelig frihed; tværtimod den forsvarer og støtter denne frihed. Imidlertid har visse moderne kulturelle tendenser i modstrid hermed været udgangspunkt for adskillige kulturelle tankestrømninger inden for etikken, som sætter en angivelig konflikt mellem frihed og lov i centrum. Disse læresætninger ville sikre enkelte mennesker eller sociale grupper retten til at afgøre, hvad der er godt eller ondt. Menneskelig frihed ville således være i stand til at "skabe værdier" og ville have en forrang for sandheden i en sådan grad, så sandhed i sig selv ville blive betragtet som noget, friheden havde skabt. Friheden ville således gøre krav på en autonom etik, som faktisk ville være ensbetydende med absolut suverænitæt.

36. Nutidens optagethed af autonomiens krav har ikke kunnet undgå også at øve indflydelse på den katolske moralteologis område. Mens denne bestemt aldrig forsøgte at sætte menneskelig frihed op mod den guddommelige lov eller betvivle eksistensen af et sidste religiøst fundament for etiske normer, er den ikke desto mindre blevet tvunget til at foretage en gennemgribende nytænkning af fornuftens og troens rolle ved at identificere etiske normer med hensyn til specifikke "til denne verden hørende" adfærdsformer, som involverer én selv, andre og den materielle verden.

Det må erkendes, at der bag dette arbejde med nytænkning er visse positive anliggender, som i stor udstrækning hører med til katolsk tænkningens bedste tradition. Som reaktion på Det andet Vatikankoncils opmuntring⁶⁰ har der været et ønske om at fremme dialogen med den moderne kultur, idet man betonede den fornuftmæssige - og således universelt forståelige og meddelelige - karakter af etiske normer, der hører til "naturlovens" område. Der har også været forsøg på igen at stadfæste den indre beskaffenhed af de etiske krav, der afledes af denne lov, krav, der skaber en

forpligtelse for viljen, udelukkende fordi en sådan forpligtelse forinden var anerkendt af den menneskelige fornuft og konkret af den personlige samvittighed.

Imidlertid er der nogle mennesker, der idet de ignorerer menneskelig fornufts afhængighed af guddommelig visdom og - i betragtning af den faldne naturs nuværende tilstand - behovet for guddommelig åbenbaring som et effektivt middel til at kende etiske sandheder, også dem, der tilhører den naturlige orden, faktisk har postuleret fornuftens komplette suverænitæt på de etiske normers område med hensyn til den rette ordning af livet i denne verden. Sådanne normer ville udgøre grænserne for en kun "menneskelig" etik; de ville være udtryk for en lov, som mennesket på en autonom måde giver sig selv, og som har sin oprindelse udelukkende i menneskelig fornuft. På ingen måde ville Gud kunne betragtes som ophav til denne lov, undtagen i den betydning, at menneskelig fornuft udøver sin autonomi ved at give love i kraft af et oprindeligt og totalt mandat, der er givet mennesket af Gud. Disse tankestrømninger har i modstrid med Den hellige Skrift (sml. Matt. 15,3-6) og kirkens konstante lære ført til en benægtelse af den kendsgerning, at naturloven har Gud som sit ophav, og at mennesket ved fornuftens brug deltager i den evige lov, som det ikke er op til mennesket at skabe.

37. I deres ønske om alligevel at holde det sande og gode liv indenfor i en kristen sammenhæng har visse moralteologer i modstrid med katolsk lære indført en skarp skelnen mellem en etisk orden, der ville være af menneskelig oprindelse og kun af værdi for denne verden, og en frelsesorden, for hvilken kun visse intentioner og indre holdninger med hensyn til Gud og næsten ville være af betydning. Dette har så ført til en faktisk benægtelse af, at der i den guddommelige åbenbaring eksisterer et specifikt og bestemt etisk indhold, der er universelt gyldigt og permanent. Guds ord ville blive begrænset til at fremsætte en formaning, en omfattende parænese, som den autonome fornuft så blot ville have til opgave at komplettere med normative direktiver, som er virkeligt "objektive", det vil sige tilpasset den konkrete historiske situation. Naturligvis indbefatter en autonomi, der opfattes på denne måde, også benægtelsen af en specifik læremæssig kompetence for kirkens og dens læreembedes vedkommende med hensyn til bestemte etiske normer, der vedrører alt det, der tjener til "menneskets vel".* Sådanne normer ville ikke være del af åbenbaringens virkelige indhold, og ville ikke i sig selv være af betydning for frelsen.

Ingen kan undgå at se, at en sådan tolkning af den menneskelige fornufts autonomi er forbundet med holdninger, der er uforenelige med katolsk lære.

I en sådan sammenhæng er det absolut nødvendigt i lyset af Guds ord og kirkens levende Tradition at klargøre den menneskelige friheds og morallovens grundbegreber, så vel som deres dybe og inderlige forbindelse. Kun således vil det være muligt at svare på den menneskelige fornufts krav på en måde, som accepterer de gyldige elementer, der er til stede i visse af vor tids moralteologiske tendenser, uden at kompromittere kirkens nedarvede morallære med ideer, der er

afledt fra et fejlagtigt autonomibegreb.

Gud overlod mennesket "til dets egen frie vilje" (Sir.15,14)

38. Med ordene fra Siraks Bog forklarer Det andet Vatikankoncil meningen med den "sande frihed", som er et "prægtigt tegn på Guds billede i mennesket. For Gud har villet overlade mennesket "til dets egen fri vilje", så det af egen drift søger sin Skaber, og ved frit at hengive sig til ham, når frem til den saliggørende fuldkommenhed". Disse ord giver udtryk for den vidunderlige dybde i at have del i Guds herredømme, som mennesket er kaldet til: de giver udtryk for, at menneskets herredømme i en vis forstand udstrækker sig til mennesket selv. Dette har været et bestandigt tilbagevendende tema i den teologiske overvejelse over menneskets frihed. For eksempel skriver Gregor af Nyssa: "Sjælen har sin kongelige og ophøjede karakter... i at den er fri og selvrådende, påvirket autonomt af sin egen vilje. Om hvem ellers kan dette siges, undtagen om en konge?... Således blev menneskenaturen, der er skabt til at regere andre skabninger, ved sin lighed med universets Konge, skabt, som om den var et levende billede, der deler både værdighed og navn med arketypen".

Udøvelsen af herredømme over verden repræsenterer en stor og ansvarsfuld opgave for mennesket, en som involverer dets frihed i lydighed mod Skaberens bud: "Opfyld jorden, og underlæg jer den" (1.Mos.1,28). I betragtning af dette tilkommer der ethvert menneske så vel som det menneskelige samfund en berettiget autonomi, en kendsgerning som koncilets konstitution *Gaudium et Spes* gør specielt opmærksom på. Dette er jordiske virkeligheders autonomi, hvad der betyder, "at skabningerne individuelt og kollektivt har deres egen værdi og deres egne love, som mennesket progressivt skal erkende, bestemme eller praktisere".

39. Det er imidlertid ikke blot verden, men også mennesket selv, der er betroet til dets egen omsorg og ansvar. Gud overlod mennesket "til dets egen frie vilje" (Sir.15,14), for at det kan søge sin Skaber og frivilligt opnå fuldkommenhed. At opnå en sådan fuldkommenhed vil sige personligt at opbygge denne fuldkommenhed i én selv. Faktisk, ligesom mennesket ved at udøve sit herredømme over verden former den i overensstemmelse med sin forstand og sin vilje, således styrker, udvikler og konsoliderer mennesket også ved at udføre etisk gode handlinger i sig selv sin lighed med Gud.

Alligevel advarer koncilet mod en forkert opfattelse af de jordiske virkeligheders autonomi, som ville holde fast ved, "at skabningerne ikke er afhængige af Gud, at mennesket kan bruge dem uden hensyn til Skaberens". Hvad mennesket selv angår, giver en sådan opfattelse af autonomi særlig skadelige virkninger, og fører til slut til ateisme: "Uden Skaber forsvinder skabningen i intet... Ja, skaberværket fordunkles ved at Gud bliver glemt".

40. Koncilets lære betoner på den ene side den menneskelige fornufts rolle for at opdage og anvende moralloven: det sande og gode liv kræver den kreativitet og originalitet, som karakteriserer den person, der er kilde og årsag til sine egne overlagte handlinger. På den anden side får fornuften sin egen sandhed og autoritet fra den evige lov, som ikke er nogen anden end den guddommelige visdom. I centrum af det etiske liv finder vi således princippet for menneskets "retmæssige selvstændighed" som det personale subjekt for sine handlinger. Moralloven har sin oprindelse i Gud og finder altid sin kilde i ham; samtidig er den, i kraft af den naturlige fornuft, som afledes fra den guddommelige visdom, en virkelig menneskelig lov. Faktisk er naturloven, som vi har set, "intet andet end det forståelsens lys, der er indgydt i os af Gud, og hvorved vi forstår, hvad der skal gøres, og hvad der skal undgås. Gud gav dette lys og denne lov til mennesket ved skabelsen". Den praktiske fornufts retmæssige autonomi betyder, at mennesket i sig selv besidder sin egen lov, som det har modtaget fra Skaberen. Ikke desto mindre kan fornuftens autonomi ikke betyde, at fornuften selv skaber værdier og etiske normer. Hvis denne autonomi ville forudsætte en benægtelse af den praktiske fornufts deltagelse i den guddommelige Skabers og lovgivers visdom, eller hvis den ville antyde en frihed, der skaber etiske normer på basis af historiske tilfælde eller samfunds og kulturers forskellighed, ville denne form for angivelig autonomi modsige kirkens lære om sandheden om mennesket. Det ville være den sande friheds død: "Men træet til kundskab om godt og ondt må du ikke spise af, for den dag, du spiser af det, skal du dø" (1.Mos.2,17)

41. Menneskets ægte etiske autonomi betyder på ingen måde afvisning, men snarere netop accept af moralloven, af Guds bud: "Gud Herren gav mennesket den befaling..." (1.Mos.2,16). Menneskelig frihed og Guds lov mødes og er kaldet til at krydse hinanden i betydningen af menneskets frie lydighed mod Gud og Guds helt frivillige velvilje over for mennesket. Derfor er lydighed over for Gud ikke, som nogle ville mene, en heteronomi, som om det etiske liv var underlagt noget almægtigt, absolut fremmed i mennesket og intolerant over for dets frihed. Faktisk ville en etisk heteronomi betyde en benægtelse af menneskets selv-bestemmelse eller pålægning af normer uden forbindelse med dets vel, og dette ville være i modstrid med åbenbaringen af pagten og af den forløsende menneskevordelse. En sådan heteronomi ville ikke være andet end en slags fremmedgørelse, i modstrid med den guddommelige visdom og med den menneskelige persons værdighed.

Andre taler og med rette om teonomi eller deltagende teonomi, fordi menneskets frie lydighed mod Guds lov effektivt indbefatter, at menneskelig fornuft og menneskelig vilje deltager i Guds visdom og forsyn. Ved at forbyde mennesket at "spise af træet til kundskab om godt og ondt", gør Gud det klart, at mennesket ikke oprindeligt besidder en sådan "kundskab" som noget, der egentlig tilhører det, men kun har del deri i lyset af den naturlige fornuft og den guddommelige åbenbaring, der viser det den evige visdoms krav og tilskyndelser. Loven må derfor betragtes som et udtryk for den guddommelige visdom; ved at underkaste sig loven, underkaster friheden sig sandheden om skabningen. Følgelig må man i den menneskelige persons frihed erkende Guds billede og nærhed, han som er nærværende i alle (sml. Ef.4,6). Men man må ligeledes erkende universets

Guds majestæt og ære den uendelig transcendent Guds lov: Deus semper maior.

Lykkelig er det menneske, der har sin glæde ved Herrens lov (sml. Salme 1,1-2)

42. Menneskets frihed, der har Guds frihed som forbillede, ophæves ikke ved dets lydighed over for den guddommelige lov; i virkeligheden er det kun ved denne lydighed, at den forbliver i sandheden og er i overensstemmelse med menneskelig værdighed. Dette siges klart af koncilet: "Menneskets egen værdighed fordrer altså, at det bevidst og frit vælger sine handlinger i et personligt engagement, hverken ledet af en blind indre drift eller under rent ydre tvang. Dette menneskeværd viser sig hos den, som frigjort fra lidenskabens slaveri forfølger sit mål ved frit at vælge det rette og på samme tid sørger for at få hjælp, når det er nødvendigt".

På sin vej mod Gud, den Ene, som "er den gode" må mennesket frit gøre det gode og undgå det onde. Men for at opnå dette, må det kunne skelne godt fra ondt. Og dette sker frem for alt takket være den naturlige fornufts lys, genspejlingen i mennesket af Guds åsyns stråleglans. Således skriver Thomas af Aquin som kommentar til et vers fra Salme 4: "Efter at have sagt: Bring de rette ofre (Salme 4,6), tilføjede psalmisten: Mange siger: Hvem lader os opleve lykke? og som svar på spørgsmålet siger han: Løft dit ansigts lys mod os Herre, hvorved han lader forstå, at den naturlige fornufts lys, hvorved vi skelner godt fra ondt, hvad der er naturlovens funktion, ikke er andet end et aftryk i os af det guddommelige lys". Det bliver også klart, hvorfor denne lov kaldes for naturloven: den får dette navn, ikke fordi den henviser til irrationelle væsners natur, men fordi den fornuft, der proklamerer den, hører den menneskelige natur til.

43. Det andet Vatikankoncil fremhæver, at "den øverste norm for menneskelivet selv er den guddommelige, evige, objektive og universelle lov, hvorved Gud i sin visdom og kærlighed ordner, indretter og styrer hele verden og menneskesamfundet. Gud giver mennesket del i denne sin lov, således at det, ledet af det milde guddommelige forsyn, stadig mere kan erkende den evige, uforanderlige sandhed".

Koncilet henviser til den klassiske lære om Guds evige lov. Augustin definerer denne som "Guds fornuft eller vilje, som befaler os at respektere den naturlige orden og forbyder os at forstyrre den". Thomas af Aquin definerer den som "den slags guddommelig visdom, der bevæger alle ting til deres rette mål". Og Guds visdom er forsyn, er omsorgsfuld kærlighed. Gud selv elsker og drager i den mest bogstavelige og grundlæggende betydning omsorg for hele skabningen (sml. Visd.7,22; 8,11). Men Gud sørger anderledes for mennesket, end han sørger for de væsner, der ikke er personer. Han sørger ikke for mennesket "udvendigt fra" gennem love af fysisk natur, men "indvendigt fra" gennem fornuften, som ved sin naturlige kendskab til Guds evige lov følgelig er i stand til at vise mennesket den rigtige retning, det skal tage i sine frie handlinger. På denne måde kalder Gud mennesket til at deltage i hans eget forsyn, fordi han ønsker at lede verden - ikke blot

naturens verden, men også menneskelige personers verden - gennem mennesket selv, gennem menneskets fornuftige og ansvarsbevidste omsorg. Naturloven træder her ind som det menneskelige udtryk for Guds evige lov. Thomas af Aquin skriver: "I forhold til alle andre er den fornuftbegavede skabning underlagt det guddommelige forsyn på den mest fremragende måde, for så vidt som den har del i noget af forsynet, ved at forudse både for sig selv og for andre. Således har mennesket del i den evige fornuft, hvorved det har en naturlig tilbøjelighed til sine rette handlinger og mål. Denne den fornuftige skabnings delagtighed i den evige lov kaldes naturlov".

44. Kirken har ofte henvist til den thomistiske lære om naturloven og har indbefattet den i sin egen lære om etik. Således betonedes min ærværdige forgænger Leo XIII fornuftens og den menneskelige lovs væsentlige underordnen sig Guds visdom og hans lov. Efter at have slået fast, at "naturloven" er skrevet og indgraveret i hvert eneste menneskes hjerte, fordi den ikke er noget andet end den menneskelige fornuft selv, som befaler os at gøre det gode og råder os til at undgå synd", påberåber Leo XIII sig den guddommelige lovgivers "højere fornuft": "Men denne den højere fornufts påbud ville ikke kunne have lovens styrke, med mindre den var stemme og tolk for en højere fornuft, som vor ånd og vor frihed må være underlagt". Faktisk består lovens styrke i dens autoritet til at pålægge pligter, til at give rettigheder og til at godkende en vis adfærd: "Nu ville alt dette naturligvis ikke kunne eksistere i mennesket, hvis det som sin egen højeste lovgiver gav sig selv reglerne for sine egne handlinger". Og han konkluderede: "Deraf følger, at naturloven i sig selv er den evige lov, indplantet i væsner, der er udstyret med fornuft, og den gør dem disponerede til de rette handlinger og mål; den er intet andet end Skaberens og universets herskers evige fornuft".

Mennesket er i stand til at erkende godt og ondt takket være den skelnen mellem godt og ondt, som det selv udfører ved hjælp af sin fornuft, især ved sin fornuft, der er oplyst af den guddommelige åbenbaring og af tro, gennem den lov, som Gud gav til det udvalgte folk, begyndende med budene på Sinaj. Israel blev kaldet til at acceptere og praktisere Guds lov som en særlig gave og et særligt tegn på dets udvælgelse og på den guddommelige pagt, og også som et pant på Guds velsignelse. Således kunne Moses henvende sig til Israels børn og spørge dem: "Hvor er det folk, det være sig nok så stort, der har sin gud så nær, som vi har Herren vor Gud, hver gang vi råber til ham? Og hvor er det folk, det være sig nok så stort, der har så retfærdige love og retsregler som hele denne lov, jeg i dag lægger frem for jer?" (5.Mos.4,7-8). I salmerne møder vi de følelser for lovprisning, taknemlighed og ærbødighed, som det udvalgte folk er kaldet til at vise over for Guds lov, sammen med en formaning om at kende den, grunde over den og omsætte den i livet. "Lykkelig den, som ikke vandrer efter ugudeliges råd, som ikke går på synderes vej og ikke sidder blandt spottere, men har sin glæde ved Herrens lov og grunder på hans lov dag og nat" (Salme 1,1-2). "Herrens lov er fuldkommen, den styrker sjælen. Herrens vidnesbyrd står fast, det giver den uerfarne visdom. Herrens forordninger er retskafne, de glæder hjertet, Herrens befaling er ægte, den giver øjnene glans" (Salme 19,8-9).

45. Kirken modtager taknemligt og bevarer i kærlighed åbenbaringens hele indhold, behandler det med religiøs respekt og udfører sin opgave med autentisk at tolke Guds lov i evangeliets lys. Desuden modtager kirken som gave den nye lov, som er "opfyldelsen" af Guds lov i Jesus Kristus og i hans Ånd. Dette er en "indre" lov (sml. Jer.31,31-33), "ikke skrevet med blæk, men med den levende Guds ånd, ikke på tavler af sten, men i hjerter, på tavler af kød og blod" (2.Kor.3,3); en fuldkommenhedens og frihedens lov (sml. 2.Kor.3,17); "livets ånds lov" (Rom. 8,2) i Kristus Jesus. Thomas af Aquin skriver, at denne lov "kan kaldes lov i to betydninger. For det første, åndens lov er Helligånden..., som, idet den bor i sjælen, ikke blot lærer, hvad der er nødvendigt at gøre ved at oplyse forstanden om ting, der skal gøres, men også forøger tilbøjeligheden til at handle retsindigt... For det andet kan loven kaldes for Helligåndens egentlige virkning, og således tro, der er virksom i kærlighed (sml. Gal.5,6), som i det indre belærer om ting, der skal gøres... og forøger tilbøjeligheden til at handle".

Selv om en moralteologisk overvejelse sædvanligvis skelner mellem den positive eller åbenbarede Guds lov og naturloven, og inden for frelsesøkonomien mellem den "gamle" og den "nye" lov, må det ikke glemmes, at disse og andre nyttige sondringer altid refererer til den lov, hvis ophav er den ene og samme Gud, og at den altid er bestemt for mennesket. De forskellige måder, hvorpå Gud ved at handle i historien drager omsorg for verden og for menneskeheden, udelukker ikke gensidigt hinanden; tværtimod støtter de og griber ind i hinanden. De har deres oprindelse og mål i den evige, vise og kærlige plan, hvormed Gud forudbestemmer mænd og kvinder "til at formes efter sin Søns billede" (Rom.8,29). Guds plan udgør ikke nogen trussel mod menneskets sande frihed, tværtimod, accepteringen af Guds plan er den eneste vej til at stadfæste denne frihed.

"De har den gerning, som loven kræver, skrevet i deres hjerte" (Rom.2,15)

46. Den formodede konflikt mellem frihed og lov bringes endnu engang stærkt på bane i dag med hensyn til naturloven, og især med hensyn til naturen. Diskussioner om natur og frihed har altid kendetegnet historiens etiske refleksion; de blev særlig heftige i renæssance- og reformationstiden, som det kan ses i Tridentinerkoncillets lære.⁸⁵ Vor egen tid er kendetegnet, dog i en anden forstand, af en lignende spænding. Forkærligheden for empirisk observation, fremgangsmåderne med videnskabelig objektivering, teknologiske fremskridt og visse former for liberalisme har ført til, at disse to begreber er blevet sat op mod hinanden, som om en dialektisk hvis ikke en absolut konflikt mellem frihed og natur var karakteristisk for den menneskelige histories struktur. I andre perioder syntes det, som om "naturen" helt underordnede mennesket under sin egen dynamik og endda sin egen ubrydelige lov. Også i dag synes sanseverdenens situation i rum og tid, fysisk-kemiske konstanter, legemlige processer, psykologiske impulser og former for social konditionering for mange mennesker at være den menneskelige virkeligheds eneste virkeligt afgørende faktorer. I denne sammenhæng behandles selv etiske kendsgerninger, trods deres specifikke karakter, ofte som om de var statistisk verificerbare data, adfærdsformer,

der kan gøres til genstand for observation og forklares udelukkende som former af psyko-sociale processer. Som resultat heraf kan nogle etikere, der arbejder professionelt med studiet af menneskelige virkeligheder og menneskelig adfærd, blive fristet til at betragte resultaterne af en statistisk undersøgelse af konkrete menneskelige adfærdsmønstre og etiske opfattelser hos et flertal af mennesker som standarden for deres fagområde og endda som dets gyldige praktiske normer.

Andre moralteologer forbliver dog i deres omsorg for at fremhæve betydningen af værdier, fintmærkende over for frihedens værdighed, men de opfatter ofte frihed som på en eller anden måde i modsætning til eller i konflikt med den materielle og biologiske natur, som den lidt efter lidt må hævde sig overfor. Her er forskellige indstillinger fælles om at overse naturens skabte dimension og misforstå dens integritet. For nogle reduceres "natur" til råmateriale for menneskelig aktivitet og kunnen: derfor har naturen behov for at blive stærkt ændret og faktisk overvundet af friheden, for så vidt som den repræsenterer en begrænsning og en benægtelse af friheden. For andre er det i den uhæmmede fremgang af menneskets magt eller dets frihed, at økonomiske, kulturelle, sociale og også etiske værdier etableres: naturen ville således komme til at betyde alt, hvad der findes i mennesket og i verden bortset fra frihed. I en sådan opfattelse ville naturen først og fremmest omfatte det menneskelige legeme, dets sammensætning og dets processer; i modsætning til denne fysiske kendsgerning ville alt det, som er "konstrueret", med andre ord "kultur", blive betragtet som produktet og resultatet af frihed. Den menneskelige natur kunne, hvis den blev opfattet således, reduceres til og behandles som et let tilgængeligt biologisk eller socialt materiale. Dette betyder i sidste instans at gøre friheden selv-definerende og til et fænomen, der kan skabe sig selv og sine værdier. Faktisk, ville mennesket, når alt er sagt og gjort, ikke engang have en natur; det ville være sit eget personlige livs-projekt. Mennesket ville ikke være mere end sin egen frihed!

47. I denne sammenhæng er fysicismens og naturalismens indvendinger blevet rettet imod den traditionelle opfattelse af naturloven, som beskyldes for at fremstille, hvad der i sig selv kun er biologiske love, som morallove. Som følge heraf ville en permanent og uforanderlig karakter på en for overfladisk måde blive tillagt visse former for menneskelig adfærd, og på basis heraf ville der blive gjort forsøg på formulere universelt gyldige etiske normer. Ifølge visse teologer skulle denne form for "biologistisk eller naturalistisk argumentation" endda optræde i visse af kirkens læreembedes dokumenter, især dem, der har med seksualmoralens og ægteskabsmoralens område at gøre. Det var, hævder de, på basis af en naturalistisk opfattelse af seksualakten, at antikonception, direkte sterilisation, autoerotik, før-ægteskabelige seksuelle forhold, homoseksuelle forhold og kunstig befrugtning blev fordømt som etisk uacceptable. Efter disse samme teologers mening undlader en etisk negativ vurdering af sådanne handlinger adækvat at overveje både menneskets natur som et fornuftbegavet og frit væsen og etiske normers kulturelle konditionering. Efter deres mening kan mennesket som et fornuftbegavet væsen ikke blot, men bør frit bestemme hensigten med sin adfærd. Denne proces med "at bestemme hensigten" ville

tydeligt nok være nødt til at tage hensyn til de mange begrænsninger hos mennesket som eksisterende i et legeme og i historien. Desuden ville den være nødt til at tage hensyn til de adfærdsmodeller og de meninger, som mennesket får i enhver given kultur. Frem for alt ville det være nødvendigt at respektere de fundamentale bud om kærlighed til Gud og næsten. Dog, fortsætter de, skabte Gud mennesket som et fornuftbegavet frit væsen; han overlod det "til dets egen frie vilje", og han forventer af det, at det former sit liv på en personlig og fornuftig måde. Kærlighed til næsten ville først og fremmest og endda udelukkende betyde respekt for dennes frihed til at træffe sine egne beslutninger. Den typiske menneskelige adfærds måder at arbejde på, så vel som de såkaldte "naturlige tilbøjeligheder" ville som oftest - siger de - skabe en almindelig indstilling til rigtig adfærd, men de kan ikke bestemme den etiske vurdering af individuelle menneskelige handlinger, der er så komplekse set ud fra de forskellige situationer.

48. Stillet over for denne teori er man nødt til omhyggeligt at overveje det rette forhold, der eksisterer mellem frihed og menneskenatur og især menneskelegemets placering, hvad angår spørgsmål i forbindelse med naturloven.

En frihed, der gør krav på at være absolut, ender med at behandle menneskelegemet som et råmateriale uden nogen betydning og uden etiske værdier, indtil friheden har formet det i overensstemmelse med sin plan. Som følge heraf fremtræder menneskenaturen og legemet som forudsætninger eller betingelser, der er materielt nødvendige for at friheden kan træffe sit valg, men alligevel som noget ydre i forhold til personen, subjektet og den menneskelige handling. Deres funktioner ville ikke kunne udgøre referencepunkter for etiske afgørelser, fordi disse tilbøjeligheders endelige mål ville være blot "fysiske" goder, af nogle kaldet "ikke-etiske". At henvise til dem for i dem at finde fornuftige antydninger med hensyn til den etiske orden, ville være at udsætte sig for at blive beskyldt for fysicisme eller biologisme. Ved denne måde at tænke på, løses spændingen mellem frihed og en natur, som opfattes på en reduktionistisk måde ved en splittelse i mennesket selv.

Denne moralteori svarer ikke til sandheden om mennesket og dets frihed, Den modsiger kirkens lære om enheden i den menneskelige person, hvis fornuftbegavede sjæl per se et essentialiter er dets legemes form. Den åndelige og udødelige sjæl er det princip for enheden af det menneskelige væsen, hvorved det eksisterer som et hele - corpore et anima unus - som en person. Disse definitioner peger ikke blot på, at det legeme, som har fået løfte om opstandelsen, også skal have del i herligheden. De minder os også om, at fornuft og fri vilje er forbundet med de legemlige og sanselige evner. Personen, indbefattet legemet, er helt betroet til sig selv, og det er i legemets og sjælens enhed, at personen er subjektet for sine egne etiske handlinger. Personen opdager ved fornuftens lys og dydens støtte i sit legeme de på forhånd givne tegn på, udtrykket for og løftet om gaven selv i overensstemmelse med Skaberens vise plan. Det er i lyset af den menneskelige persons værdighed - en værdighed, der må hævdes for dens egen skyld - at fornuften fatter den særlige etiske værdi af visse goder, som personen naturligt hælder til. Og fordi

den menneskelige person ikke kan reduceres til en frihed, som former sig selv, men omfatter en særlig åndelig og legemlig struktur, indbefatter de oprindelige etiske krav om at elske og respektere personen som et mål og aldrig som blot et middel på grund af selve sin beskaffenhed også respekt for visse fundamentale goder, uden hvilke man ville forfalde til relativisme og vilkårlighed.

49. En lære, der adskiller den etiske handling fra de legemlige dimensioner af dens udøvelse er i modstrid med Skriftens og Traditionens lære. En sådan lære genopliver i nye former visse gamle fejltagelser, der altid er blevet modsagt af kirken, fordi de reducerer den menneskelige person til en "åndelig" og rent formel frihed. Denne reduktion misforstår den etiske betydning af legemet og af adfærdsformer, der inddrager det (sml. 1.Kor.6,19). Paulus siger, at "utugtige, afgudsdyrkere, ægteskabsbrydere, mænd, der ligger i med mænd, tyve, griske mænd, drukkenbolte, spottere, røvere" er udelukket fra Guds rige (sml. 1.Kor,6,9). Denne fordømmelse - der er gentaget af Tridentinerkoncilet⁸⁸ - opregner som "dødsyndere" eller "umoralske skikke" visse bestemte adfærdsformer, som, hvis de frivilligt accepteres, forhindrer de troende i at få del i den arv, der er lovet dem. Faktisk er legeme og sjæl uadskillelige: i personen, i den frivilligt handlende og i den tilsigtede handling, står eller falder de i fællesskab.

50. Her kan den sande betydning af naturloven forstås: den henviser til menneskets sande og oprindelige natur, til "den menneskelige natur", som er selve personen i sjæls og legemes enhed, i de åndelige og biologiske tilbøjeligheders enhed og i enheden af alle andre specifikke kendetegn, der er nødvendige for at nå personens endelige mål. "Naturloven udtrykker og fastlægger de hensigter, rettigheder og pligter, der bygger på den menneskelige persons legemlige og åndelige natur. Derfor kan denne lov ikke tænkes som simpelt hen et sæt af normer på det biologiske plan; den må derimod defineres som den fornuftige orden, hvorved mennesket er kaldet af Skaberens til at styre og ordne sit liv og sine handlinger og især benytte sig af sit eget legeme". For at give et eksempel, så findes oprindelsen til og grundlaget for pligten til absolut respekt for menneskeligt liv i den værdighed, der tilkommer personen, og ikke simpelt hen i den naturlige tilbøjelighed til at beskytte ens eget fysiske liv. Menneskeligt liv får, selv om det er et af menneskets fundamentale goder, således en etisk betydning med hensyn til personens vel, den person der altid må bekræftes for dens egen skyld. Mens det altid er etisk forkert at dræbe et uskyldigt menneske, kan det være etisk rigtigt, rosværdigt eller endda nødvendigt at ofre sit eget liv (sml. Joh.15,13) af kærlighed til næsten eller som et vidnesbyrd om sandheden. Kun i forbindelse med den menneskelige person i dens "samlede totalitet", det vil sige, som "en sjæl, der udtrykker sig i et legeme, og som et legeme, der præges af en udødelig ånd", kan legemets specielt menneskelige betydning fattes. Faktisk får naturlige tilbøjeligheder kun en etisk relevans, i samme grad som de har relation til den menneskelige person og dens sande fuldbyrkelse, en fuldbyrkelse som for den sags skyld altid og kun kan finde sted i menneskenaturen. Ved at afvise alle manipulationer med legemlighed, som ændrer dens menneskelige betydning, tjener kirken mennesket og viser det den

sande kærligheds vej, den eneste vej, hvorpå det kan finde den sande Gud.

Når naturloven forstås sådan, tillader den ingen adskillelse mellem frihed og natur. Faktisk er disse to virkeligheder harmonisk knyttet sammen, og er intimt indbyrdes forbundne.

Fra begyndelsen var det ikke sådan" (Matt. 19,8)

51. Den formodede konflikt mellem frihed og natur virker altså tilbage på tolkningen af visse specifikke aspekter af naturloven, især dens universalitet og uforanderlighed. "Hvor er disse regler da skrevet", spørger Augustin, "undtagen i bogen om det lys, som kaldes sandhed. Derfra kopieres og overføres enhver retfærdig lov til hjertet hos det menneske, der øver retfærdighed, ikke ved at strejfe om, men ved ligesom at være indpræget i det, ganske ligesom billedet fra ringen går over på vokset og alligevel ikke forlader ringen".

Netop på grund af denne "sandhed" indbefatter naturloven universalitet. Fordi den er indskrevet i personens fornuftbegavede natur, er den skænket til alle væsner, der er fornuftbegavede og lever i historien. For at fuldkommengøre sig selv i sin specifikke orden må personen gøre det gode og undlade det onde, bære omsorg for at videregive og bevare liv, forfine og udvikle den materielle verdens rigdomme, forædle samfundslivet, søge sandhed, gøre det gode og betragte skønheden.

Den adskillelse, som nogle har anbragt mellem enkeltpersoners frihed og naturen, som alle er fælles om, tilslører opfattelsen af morallovens universalitet ved fornuftens hjælp. Den fremstår fra visse filosofiske teorier, der er stærkt påvirkede af den moderne kultur. Men fordi naturloven udtrykker den menneskelige persons værdighed og lægger grundlaget til dennes fundamentale rettigheder og pligter, er den universel i sine påbud og dens autoritet udstrækker sig til hele menneskeheden. Denne universalitet ignorerer ikke menneskers individualitet, den er heller ikke modstrid med, at hver enkelt person er absolut unik. Tværtimod, den omfatter grundlæggende enhver af personens frie handlinger, som skal vidne om det sande godes universalitet. Ved at underordne sig den fælles lov, opbygger vore handlinger personers sande fællesskab og praktiserer ved Guds nåde den kærlighed, "som er fuldkommenhedens bånd" (Kol.3,14). Når de derimod lader hånt om loven eller også - med eller uden skyld - blot er uvidende om den, ødelægger vore handlinger personers fællesskab til skade for alle og enhver.

52. Det er altid og for enhver rigtigt og rimeligt at tjene Gud og vise ham den dyrkelse, der tilkommer ham, og at ære ens forældre, som de fortjener. Positive påbud som disse, der befaler os at udføre visse handlinger og at udvikle bestemte tilbøjeligheder, er universelt bindende; de er "uforanderlige". De forener i det samme fælles gode alle mennesker fra enhver af historiens perioder, fordi de er skabt til "et fælles kald og en fælles guddommelig bestemmelse". Disse universelle og permanente love svarer til ting, der er erkendt af den praktiske fornuft og anvendes på særlige handlinger efter samvittighedens vurdering. Det handlende subjekt tilegner sig

personligt den sandhed, der indeholdes i loven, optager denne sandhed om sit væsen og gør den til sin egen ved sine handlinger og de tilsvarende dyder. Naturlovens forbud er universelt gyldige. De forpligter alle og enhver, altid og under alle omstændigheder. Det drejer sig om forbud, der forbyder en given handling semper et pro semper, uden undtagelse, fordi det at vælge denne adfærdsform aldrig nogen sinde er foreneligt med viljens godhed hos den handlende person, med dennes kald til et liv med Gud og til fællesskab med næsten. Det er forbudt - for enhver og i ethvert tilfælde - at overtræde disse regler. De forpligter enhver, ligegyldigt hvad det koster, til aldrig, og begyndende med én selv, at krænke den personlige værdighed, der er fælles for alle.

På den anden side, betyder den kendsgerning, at kun de negative bud forpligter altid og under alle omstændigheder, ikke at forbud er vigtigere i det sande og gode liv end pligten til at gøre det gode, som de positive bud giver udtryk for. Grunden er denne: Budet om at elske Gud og næsten har i sin dynamik ingen øvre grænse, men har en lavere grænse; under denne er budet ikke længere overholdt. Hvad der skal gøres i enhver given situation, afhænger desuden af omstændighederne, som ikke alle kan forudses; på den anden side er der adfærdsformer, der aldrig, i nogen som helst situation, kan være en passende reaktion, som er i overensstemmelse med personens værdighed. Endelig, er det altid muligt, at mennesket, som resultat af tvang eller andre omstændigheder forhindres i at udføre bestemte gode handlinger; men det kan aldrig blive forhindret i at undlade at udføre bestemte handlinger, især ikke, hvis den pågældende er rede til at dø hellere end at gøre noget ondt.

Kirken har altid lært, at man aldrig må vælge adfærdsformer, der er forbudt af de etiske bud, der er udtrykt i negativ form i Det gamle og Det nye Testamente. Som vi har set, bekræfter Jesus selv, at disse forbud ikke tillader nogen undtagelse: "Vil du gå ind til livet, så hold budene ... Du må ikke begå drab, du må ikke bryde et ægteskab, du må ikke stjæle, du må ikke vidne falsk" (Matt. 19, 17-18).

53. Vore samtidiges store interesse for historie og kultur, har fået nogle til at tvivle på selve naturlovens uforanderlighed og således på eksistensen af "objektive normer for moral", som gælder for alle nutidens og fremtidens mennesker så vel som for fortidens. Er det nogen sinde muligt, spørger de, at betragte visse fornuftige bestemmelser, der er truffet i fortiden, som universelt gyldige og altid bindende, når ingen vidste noget om det fremskridt, som menneskeheden ville gøre i fremtiden?

Det må naturligvis indrømmes, at mennesket altid eksisterer i en bestemt kultur, men det må også indrømmes, at mennesket ikke er udtømmende defineret ved netop denne kultur. Desuden viser selve kulturernes fremskridt, at der er noget i mennesket, som går ud over disse kulturer. Dette "noget" er netop menneskenaturen; denne natur er i sig selv målestokken for kulturen og den betingelse, der sikrer, at mennesket ikke blive fange af nogen af sine kulturer, men hævder sin personlige værdighed ved at leve i overensstemmelse med den dybe sandhed om sit væsen. At betvivle menneskets permanente strukturelle elementer, som er forbundet med dets egen

legemlige dimension, ville ikke blot være i modstrid med almindelig erfaring, men ville gøre Jesu henvisning til "begyndelsen" meningsløs netop dér, hvor den sociale og kulturelle tidssammenhæng havde forvrænget den oprindelige betydning af visse moralske normer og deres rolle (sml. Matt. 19, 1-9). Dette er grunden til, at kirken "fastslår, at meget består uforanderligt under alle forandringer, det som har sit fundament i Kristus, han som i går og i dag er den samme, ja til evig tid". Kristus er "begyndelsen", som efter at have antaget menneskenatur, definitivt belyser den i dens grundlæggende elementer og i dens dynamiske kærlighed til Gud og næsten.

Det er bestemt nødvendigt at søge og opdage den mest adækvate formulering af universelle og permanente etiske normer i lyset af forskellige kulturelle sammenhænge, en formulering, der bedst ville være i stand til uophørligt at udtrykke deres historiske relevans, til at gøre dem forstået og til autentisk at tolke deres sandhed. Denne den etiske lovs sandhed udfolder - ligesom sandheden i "troens skat" - gennem århundrederne de normer, der ved at udtrykke den sandhed forbliver gyldige i deres substans, men må specificeres og bestemmes "eodem sensu eademque sententia"⁹⁹ i lyset af historiske omstændigheder af kirkens læreembede, hvis afgørelse forudgås og ledsages af arbejdet med at tolke og formulere det, der er karakteristisk for individuelle troendes opfattelse og for teologisk overvejelse.

II. SAMVITTIGHED OG SANDHED

Menneskets helligdom

54. Forholdet mellem menneskets frihed og Guds lov leves mest intenst i menneskets "hjerne", i dets samvittighed. Som Det andet Vatikankoncil bemærker: "Inderst i sin samvittighed opdager mennesket en lov, som det ikke giver sig selv, men som forlanger at adlydes, en røst, som opfordrer det til at elske og gøre det gode, til at sky det onde, og som siger til hjertet, når det er nødvendigt: Gør det, gør ikke det. For mennesket har en lov, som Gud har skrevet i dets hjerte. At adlyde den er menneskets ære, og ifølge den skal det dømmes (sml. Rom. 2, 14-16)".

Den måde, hvorpå man opfatter forholdet mellem frihed og lov, er således nær forbundet med ens forståelse af samvittigheden. De kulturelle tendenser, der er nævnt ovenfor - ifølge hvilke frihed og lov er sat i modsætning til hinanden og holdt adskilt og friheden ophøjet, så det grænser til afgudsdyrkelse - fører her til en "kreativ" forståelse af samvittigheden, som adskiller sig fra kirkens tradition og dens læreembedes lære.

55. Ifølge nogle teologers opfattelse er, i det mindste i visse tidligere perioder, samvittighedens funktion blevet reduceret til en simpel anvendelse af generelle etiske normer på individuelle tilfælde i en persons liv. Men de normer, fortsætter de, kan ikke forventes at forudse og respektere alle personens enkelte konkrete handlinger, så unikke og specielle de er. Mens sådanne normer til en vis grad kan være nyttige til en korrekt vurdering af situationen, kan de ikke erstatte den

individuelle personlige afgørelse af, hvordan der bør handles i særlige tilfælde. Den allerede nævnte kritik af den traditionelle opfattelse af menneskenaturen og af dens betydning for det etiske liv har fået visse forfattere til at hævde, at disse normer ikke så meget er bindende objektive kriterier for samvittighedens vurderinger, men et generelt perspektiv, der forsøger at hjælpe mennesket til at holde orden i sit personlige og sociale liv. Disse forfattere understreger også den kompleksitet, der er typisk for fænomenet samvittighed, en kompleksitet, der er dybt forbundet med hele psykologiens og følelsernes område, og med de talrige påvirkninger fra den enkeltes kulturelle og sociale miljø. På den anden side vier de den største opmærksomhed til værdien af samvittigheden, som koncilet selv definerede som "menneskets helligste kerne og helligdom, her er det alene med Gud". Denne stemme, siges det, fører ikke så meget mennesket til en omhyggelig overholdelse af universelle normer som til en kreativ og ansvarlig accept af de personlige opgaver, som er betroet det af Gud.

I deres ønske om at betone samvittighedens "kreative" karakter, kalder nogle forfattere ikke længere dens handlinger for "vurderinger", men for "afgørelser": kun ved at træffe disse afgørelser "autonomt" ville mennesket være i stand til at opnå etisk modenhed. Nogle hævder endda, at denne modningsproces hæmmes af den alt for kategoriske holdning, der benyttes af kirkens læreembede i forbindelse med mange etiske spørgsmål; for dem er kirkens indgriben årsag til unødvendige samvittighedskonflikter.

56. For at retfærdiggøre disse holdninger har nogle forfattere foreslået en slags dobbelt status for etisk sandhed. Ud over det læremæssige og abstrakte plan, må man anerkende, at en vis mere konkret eksistentiel betragtning kommer først. Denne kunne ved at tage hensyn til omstændighederne og situationen med rette være grundlaget for visse undtagelser fra den almindelige regel og således tillade én i praksis og med god samvittighed at gøre, hvad der af moralloven betegnes som i sig selv ondt. Således er der i nogle tilfælde etableret en adskillelse eller endda en modsætning mellem læren om det bud, der gælder i almindelighed, og den individuelle samvittigheds norm, der faktisk ville træffe den endelige afgørelse om, hvad der er godt, og hvad der er ondt. På dette grundlag gøres der et forsøg på at legitimere såkaldte "pastorale" løsninger i modstrid med læreembedets lære, og for at retfærdiggøre en "kreativ" hermeneutik, ifølge hvilken samvittigheden på ingen måde i ethvert tilfælde er forpligtet af et specielt forbud. Ingen kan undgå at indse, at disse måder at gribe det an på, sætter et spørgsmålstejn ved selve samvittighedens identitet i forhold til menneskelig frihed og Guds lov. Kun den tidligere foretagne afklaring med hensyn til det på sandhed hvilende forhold mellem frihed og lov muliggør en bedømmelse af denne "kreative" opfattelse af samvittigheden.

Samvittighedens vurdering

57. Den tekst i Romerbrevet, der har hjulpet os til fatte det væsentlige i naturloven, viser også den

bibelske forståelse af samvittigheden, især i dens særlige forbindelse med loven: "Når hedningerne, der ikke har loven, af naturen gør, hvad loven siger, så er de, uden at have en lov, deres egen lov. De viser, at de har den gerning, som loven kræver, skrevet i deres hjerte, og deres samvittighed optræder som vidne, og deres tanker anklager eller forsvarer hinanden" (Rom.2,14-15).

Ifølge Paulus konfronterer samvittigheden i en vis forstand mennesket med loven, og bliver således et "vidne" for mennesket, et vidne om dets egen troskab eller utroskab med hensyn til loven, om dets fundamentale moralske retskaffenhed eller uretfærdighed. Samvittigheden er det eneste vidne, fordi det, der finder sted i en persons hjerte, er skjult for alle udenforståendes øjne. Samvittigheden aflægger kun sit vidnesbyrd over for personen selv. Og til gengæld er det kun personen selv, der kender sit eget svar til samvittighedens stemme.

58. Betydningen af denne menneskets indre dialog med sig selv kan aldrig blive tilstrækkelig påskønnet. Men den er også en menneskets dialog med Gud, lovens ophav, menneskets oprindelige forbillede og dets sidste mål. Bonaventura lærer, at "samvittigheden er ligesom Guds herold og sendebud, den befaler ikke ting ud fra sin egen autoritet, men befaler dem som stammende fra Guds autoritet, ligesom en herold, når han forkynder kongens forordning. Det er derfor, samvittigheden har bindende kraft". Derfor kan det siges, at samvittigheden vidner om menneskets egen retskaffenhed eller uretfærdighed, men sammen med dette og faktisk endda inden, er samvittigheden vidnet om Gud selv, hvis stemme og dom gennemtrænger det inderste i menneskets sjæl, idet den fortiter et suaviter kalder det til lydighed. "Samvittigheden lukker ikke mennesket inde i en uoverstigelig og uigennemtrængelig ensomhed, men åbner det for kaldet, for Guds stemme. Heri og ikke i noget som helst andet ligger den moralske samvittigheds hele mysterium og værdighed: den er det sted, det hellige sted, hvor Gud taler til mennesket".

59. Paulus nøjes ikke med at anerkende, at samvittigheden fungerer som et "vidne", han viser også, hvordan samvittigheden udfører denne funktion. Han taler om "modstridende tanker", som anklager eller forsvarer hedningerne med hensyn til deres adfærd (sml. Rom.2,15). Udtrykket "modstridende tanker" viser samvittighedens egentlige natur: den er en etisk dom over mennesket og dets handlinger, en dom, der enten frikender eller fordømmer, alt efter som menneskelige handlinger er eller ikke er i overensstemmelse med Guds lov, der er indskrevet i hjertet. I den samme tekst taler Paulus tydeligt om dommen over handlinger, dommen over den, der er ophav til dem, og om det øjeblik, hvor den dom vil blive afsagt definitivt: (Dette vil ske) "på den dag, da Gud dømmer det, som skjuler sig i mennesker, efter mit evangelium ved Kristus Jesus" (Rom.2,16).

Samvittighedens vurdering er en praktisk vurdering, en vurdering, der gør det indlysende, hvad mennesket skal gøre eller ikke gøre, eller som bedømmer en handling, der allerede er udført af det. Det er en vurdering, som på en konkret situation anvender den fornuftige anskuelse, at man

skal elske og gøre det gode og undlade det onde. Den praktiske fornufts første princip hører til naturloven; faktisk udgør det selve grundlaget for naturloven, for det udtrykker den oprindelige viden om godt og ondt, den genspejling af Guds skabende visdom, der som en uudslukkelig gnist (*scintilla animae*) skinner i ethvert menneskes hjerte. Men mens naturloven åbenbarer det etisk godes objektive og universelle krav, er samvittigheden lovens anvendelse på et særligt tilfælde; denne anvendelse af loven bliver således en indre befaling til den enkelte, en opfordring til at gøre, hvad der er godt, i denne særlige situation. Samvittigheden formulerer således den etiske forpligtelse i lyset af naturloven: det er forpligtelsen til at gøre, hvad den enkelte gennem sin samvittigheds arbejde ved er noget godt, som han eller hun er kaldet til at gøre her og nu. Lovens universalitet og dens forpligtelse anerkendes og undertrykkes ikke, når fornuften først engang har konstateret, hvordan loven skal anvendes i konkrete aktuelle situationer. Samvittighedens vurdering fastslår "på ultimativ vis", hvorvidt en bestemt adfærdsform er i overensstemmelse med loven; den formulerer den mest nærliggende norm for det etiske ved en frivillig handling, "ved at anvende den objektive lov på et særligt tilfælde".

60. Ligesom naturloven selv og al praktisk viden har samvittighedens vurdering også en befalende karakter: mennesket skal handle i overensstemmelse med den. Hvis mennesket handler imod denne vurdering, eller i et tilfælde, hvor det mangler vished om det rette og gode ved en handling, det har besluttet sig til, alligevel udfører denne handling, dømmes det af sin egen samvittighed, som er den nærmeste norm for personens etiske adfærd. Denne fornuftinstans' værdighed og dens stemmes og vurderingers autoritet stammer for sandheden om etisk godt og ondt, som den er kaldet til at lytte til og udtrykke. Denne sandhed tilkendegives af den "guddommelige lov", etikens universelle og objektive norm. Samvittighedens vurdering skaber ikke loven; den vidner derimod om naturlovens og den praktiske fornufts autoritet med hensyn til det højeste gode, hvis tiltrækning mennesket erfarer, og hvis bud det accepterer: "Samvittigheden er altså ikke en autonom og eksklusiv instans til at afgøre, hvad der er godt, og hvad der er ondt, men derimod et lydighedsprincip over for den objektive norm, der er dybt indpræget i den, den norm som begrunder og betinger dens afgørelses overensstemmelse med de påbud og forbud, der ligger til grund for menneskets opførsel".

61. Sandheden om det etisk gode, som den sandhed er bekendtgjort i fornuftens lov, anerkendes praktisk og konkret ved samvittighedens vurdering, som får én til at tage ansvar for det gode eller det onde, man har gjort. Hvis mennesket handler ondt, vidner samvittighedens rigtige vurdering stadig om det godes universelle sandhed, så vel som om ondskaben i dets konkrete valg. Men samvittighedens kendelse forbliver også i mennesket som et løfte om håb og barmhjertighed; samtidig med at den vidner om det onde, mennesket har gjort, minder den det også om dets behov for med Guds nådes hjælp at bede om tilgivelse, om at gøre det gode og konstant udvikle dyd.

Følgelig er det i samvittighedens praktiske vurdering, der pålægger mennesket pligten til at udføre en given handling, at forbindelsen mellem frihed og sandhed viser sig. Netop af denne grund udtrykker samvittigheden sig i "domme", som genspejler sandheden om det gode, og ikke i vilkårlige "beslutninger". Disse dommes modenhed og ansvarlighed - og dermed når alt er sagt og gjort også den persons, som er deres subjekt - måles ikke ved at frigøre samvittigheden fra den objektive sandhed, til fordel for en påstået autonomi i personlige beslutninger, men derimod ved ihærdigt at søge efter sandhed og ved at tillade én selv at blive ledet af den sandhed i ens handlinger.

Søge hvad der er sandt og godt

62. Samvittigheden er som vurderingen af en handling ikke undtaget fra muligheden for at tage fejl. Som koncilet siger: "Det vil imidlertid ofte hænde, at samvittigheden uforskyldt er forblindet, og da mister den ikke sin værdi. Det samme kan ikke siges om et menneske, som kun bryder sig lidt om at søge ret og sandhed, eller om den samvittighed, som lidt efter lidt er blevet forblindet af syndige vaner". I disse få ord sammenfatter koncilet den lære, som kirken ned gennem århundrederne har udviklet med hensyn til den samvittighed, som tager fejl.

For at have en "god samvittighed" (1.Tim.1,5) må man søge sandheden og vurdere i overensstemmelse med denne sandhed. Som Paulus siger, må samvittigheden "bekræftes af Helligånden" (sml. Rom.9,1); den må være "ren" (2.Tim.1,3), den må ikke "gå frem med snedighed og forfalske Guds ord", men "bringe sandheden for dagen" (sml. 2.Kor.4,2). På den anden side advarer Paulus også de kristne: "Tilpas jer ikke denne verden, men lad jer forvandle, ved at sindet fornyes, så I kan skønne, hvad der er Guds vilje: det gode, det som behager ham, det fuldkomne" (Rom.12,2).

Paulus' formaninger tilskynder os til at være årvågne ved at advare os om, at i vor samvittigheds vurderinger er muligheden for fejltagelse altid til stede. Samvittigheden er ikke en ufejlbar dommer; den kan tage fejl. Imidlertid kan samvittighedens fejltagelse skyldes en uovervindelig uvidenhed, en uvidenhed, som subjektet ikke er klar over, og som det ikke kan overvinde af sig selv.

Koncilet minder os om, at i tilfælde, hvor en sådan uovervindelig uvidenhed er uforskyldt, mister samvittigheden ikke sin værdighed, for selv, når den får os til at handle på en måde, der ikke er i overensstemmelse med den objektive etiske orden, fortsætter den med at tale i sandhedens navn om det gode, som subjektet er kaldet til at søge oprigtigt.

63. I hvert tilfælde er det altid fra sandheden, at samvittighedens værdighed stammer. I tilfældet med den rette samvittighed, drejer det sig om den objektive sandhed, som mennesket har modtaget; i tilfældet med den samvittighed, der tager fejl, drejer det sig om, hvad mennesket, fejltagtigt, subjektivt betragter som sandt. Det er aldrig tilladeligt at forveksle en "subjektiv"

fejltagelse med hensyn til det etisk rigtige med den "objektive" sandhed, der fornuftmæssigt forelægges mennesket i kraft af dets mål, eller at sætte den etiske værdi af en handling, der er udført med en sand og ret samvittighed, lig med den etiske værdi af en handling, der er udført ved at følge en samvittighed, der tager fejl. Det er muligt, at det forkerte, der er gjort som resultat af uovervindelig uvidenhed eller uskyldig forkert vurdering, ikke kan tilregnes den handlende; men selv i så fald ophører det ikke med at være et onde, en uorden i relation til sandheden om det gode. Desuden bidrager en god handling, der ikke erkendes som sådan, ikke til den etiske fuldkommengørelse af det menneske, der udfører den; det gør det ikke mere fuldkomment og hjælper ikke til at gøre det tilbøjeligt for det højeste gode. Derfor bør vi, inden vi for let føler os retfærdiggjort i vor samvittigheds navn, overveje salmens ord: "Hvem lægger mærke til uforsætlige synder? Rens mig for skjulte synder" (Salme 19,13). Der er synder, som vi ikke ser, men som ikke desto mindre vedbliver med at være synder, fordi vi har nægtet at vandre mod lyset (sml. Joh.9,39-41).

Som den højeste konkrete vurdering kompromitterer samvittigheden sin værdighed, når den ved egen skyld tager fejl, hvad der kan siges om et menneske, som kun bryder sig meget "lidt om at søge ret og sandhed, eller om den samvittighed, som lidt efter lidt er blevet forblindet af syndige vaner". Jesus hentyder til den samvittighed, som er blevet misdannet, når han siger: "Øjet er legemets lys. Er dit øje klart, er hele dit legeme lyst; men er dit øje mat, er hele dit legeme mørkt. Hvis nu lyset i dig er mørke - hvilket mørke!" (Matt.6,22-23).

64. De således lige citerede Jesu ord repræsenterer også et kald til at udvikle vor samvittighed; til at gøre den til genstand for vedvarende omvendelse til hvad der er sandt, og hvad der er godt. I samme retning opfordrer Paulus os til ikke at tilpasse os denne verdens mentalitet, men til at forvandles ved fornyelsen af vort sind (sml. Rom.12,2). Det er det hjerte, der har "omvendt" sig til Herren og til kærlighed til, hvad der er godt, som virkelig er kilden til samvittighedens "sande" dom. For at "skønne, hvad der er Guds vilje: det gode, det som behager ham, det fuldkomne" (Rom.12,2), er kendskab til Guds lov i almindelighed bestemt nødvendig, men det er ikke tilstrækkeligt: det, der er væsentligt, er en slags "connaturalitet" mellem mennesket og det sande gode. En sådan connaturalitet har sin rod i og udvikles gennem den enkeltes dydige holdninger: klogskab og de andre kardinaldyder og endnu inden disse af de teologiske dyder: tro, håb og kærlighed. Dette er meningen når Jesus siger: "Den, der gør sandheden, kommer til lyset" (Joh.3,21).

Kristne har i kirken og dens læreembede en stor hjælp til at forme deres samvittighed. Som koncilet siger: "Idet de former deres samvittighed, skal de kristne være opmærksomme på den gudgivne lære, som kirken står inde for. Den katolske kirke er ifølge Kristi vilje en lærer i sandhed. Dens opgave er at formulere og give en autentisk forkyndelse af den sandhed, som Kristus er, og samtidig med autoritet udlægge og stadfæste de etiske principper, som følger af menneskets egentlige natur". Det følger heraf, at når kirken udtaler sig om etiske spørgsmål, hæmmer den på

ingen måde de kristnes samvittighedsfrihed. Det er ikke kun, fordi samvittighedsfrihed aldrig er frihed "fra" sandheden, men altid kun frihed "i" sandheden, men også fordi læreembedet ikke bibringer den kristne samvittighed sandheder, der er fremmede for den, men derimod bringer det de sandheder frem i lyset, som den allerede burde eje, ved at udvikle dem fra den oprindelige trosakts udgangspunkt. Kirken stiller sig altid kun i samvittighedens tjeneste, idet den hjælper den til ikke ved menneskers snedighed at drives hid og did af hver lærdoms kastevind (sml. Ef.4,14), og hjælper den til ikke at afvige fra sandheden om, hvad der er godt for mennesket, men derimod, især i mere vanskelige spørgsmål, sikkert at nå til sandheden og forblive i den.

III. FUNDAMENTALT VALG OG SÆRLIGE ADFÆRDSFORMER

"Brug blot ikke friheden som et påskud for kødet" (Gal.5,13)

65. Den forøgede interesse i vore dag for frihed har fået mange, der studerer adfærdsvidenskaber og teologi, til at udvikle en mere dybtgående analyse af dens natur og dens dynamik. Det er med rette blevet påpeget, at frihed ikke kun gælder valget af den ene eller den anden særlige handling; den er også inden for det valg, en beslutning om én selv og om at sætte sit liv ind for eller imod det gode, for eller imod sandheden, og i sidste instans for eller imod Gud. Med rette har man betonet vigtigheden af bestemte valg, som "former" et menneskes hele etiske liv, og som tjener som grænser inden for hvilke andre specielle dagligdags valg kan finde deres plads og få lov til at udvikle sig.

Nogle forfattere har imidlertid foreslået en endnu mere radikal revision af forholdet mellem person og handlinger. De taler om en "fundamental frihed", der er dybere end og forskellig fra valgfrihed, og som må tages i betragtning, hvis menneskelige handlinger skal forstås og vurderes rigtigt. Ifølge disse forfattere skal nøglerollen i det sande og gode liv tillægges en "fundamental grundlæggende afgørelse", der træffes af den fundamentale frihed, hvorved personen foretager en total selvbestemmelse, ikke ved en specifik og bevidst afgørelse på refleksionens plan, men på en "transcendental" og "atematisk" måde. Enkelte handlinger, der hidrører fra denne grundlæggende afgørelse, ville kun være delvise og aldrig definitive forsøg på at udtrykke det; de ville kun være dets "tegn" eller symptomer. Den direkte genstand for sådanne handlinger ville ikke være det absolut gode (hvor overfor personens frihed ville blive udtrykt på et transcendentalt plan), men enkelte (også kaldet "kategoriale") goder. Efter nogle teologers opfattelse ville ingen af disse goder, der ifølge deres natur er partielle, kunne bestemme menneskets frihed som person totalt, heller ikke selv om det kun er ved at udføre dem eller nægte at gøre det, at mennesket er i stand til at udtrykke sin egen fundamentale grundlæggende afgørelse.

Der må altså indføres en sondring mellem den fundamentale grundlæggende afgørelse og velovervejede valg af en konkret adfærdsform. Hos visse forfattere synes denne opdeling at tendere til at blive en adskillelse, når de udtrykkelig begrænser etisk "godt" og "ondt" til den transcendentale dimension, der svarer til den fundamentale grundlæggende afgørelse, og

beskriver de enkelte "timelige" valg som "rigtige" eller "forkerte" adfærdsformer, med andre ord dem, der drejer sig om menneskets forhold til sig selv, til andre og til den materielle verden. Der synes således inden for menneskelige handlinger at være tilvejebragt en tydelig adskillelse mellem to etiske planer: på den ene side det gode og det ondes orden, som afhænger af viljen, og på den anden side bestemte adfærdsformer, der vurderes som rigtige eller forkerte udelukkende på basis af en teknisk beregning af forholdet mellem de "ikke-etiske" eller "fysiske" goder og ondt, der faktisk følger af handlingen. Dette drives så vidt, så en konkret adfærdsform, selv en, der er frit valgt, kommer til at blive betragtet som en blot fysisk proces og ikke i overensstemmelse med de kriterier, der anstår sig for en menneskelig handling. Den konklusion, som dette til sidst fører til, er, at den virkelig etiske vurdering af personen forbeholdes dennes fundamentale grundlæggende afgørelse, og helt eller delvis lader dennes valg af enkelte handlinger, af konkrete adfærdsformer, ude af betragtning.

66. Der er ingen tvivl om, at den kristne morallære, også i dens bibelske rødder, anerkender den særlige betydning af et fundamentalt valg, der kendetegner det sande og gode liv og forpligter friheden på et radikalt plan over for Gud. Det drejer sig om troens beslutning, om troslydigheden (sml. Rom.16,26), hvorved "mennesket frivilligt helliger sig helt til Gud, skænker Gud, som åbenbarer sig, "fuld underkastelse så vel i sin fornuft som i sin vilje"". Denne tro, der er virksom i kærlighed (sml. Gal.5,6), kommer fra menneskets inderste, fra dets "hjerter" (sml. Rom.10,10), hvorfra den er kaldet til at bære frugter i gerninger (sml. Matt.12,33-35; Luk.6,43-45; Rom.8,5-10; Gal.5,22). I dekalogen finder man som en indledning til de forskellige bud, den grundlæggende sætning: "Jeg er Herren, din Gud..." (2.Mos.20,2), som ved at præge deres oprindelige betydning på de mange og forskellige bud giver pagtens moral dens aspekt af fuldstændighed, enhed og dybde. Israels fundamentale afgørelse drejer sig altså om det fundamentale bud (sml. Jos.24,14-25; 2.Mos.19,3-8; Mik.6,8). Den nye pagts moral er på lignende måde domineret af Jesu fundamentale kald til at følge ham - således siger han også til den unge mand: "Vil du være fuldkommen... kom så og følg mig" (Matt.19,21); på dette kald må disciplen svare med en radikal afgørelse og et radikalt valg. Evangeliets lignelser om skatten og den meget kostbare perle, som man sælger alle sine ejendele for, er et talende og virkningsfuldt billede på, hvor radikal og ubetinget den afgørelse er, som Guds rige kræver. Det radikale i afgørelsen om at følge Jesus udtrykkes glimrende i hans egne ord: "Den, der vil frelse sit liv, skal miste det; men den, der mister sit liv på grund af mig og evangeliet, skal frelse det" (Mark.8,35).

Jesu kald "kom og følg mig" betegner den størst mulige ophøjelse af menneskelig frihed, men vidner dog på samme tid om sandheden og forpligtelsen til trosgerninger og til beslutninger, der kan beskrives som indbefattende en fundamental grundlæggende afgørelse. Vi finder en lignende ophøjelse af menneskelig frihed i Paulus' ord: "Brødre, I blev kaldet til frihed" (Gal.5,13). Men apostlen tilføjer straks en alvorlig advarsel: "Brug blot ikke friheden som et påskud for kødet". Denne advarsel er et ekko af hans tidligere ord: "Til den frihed har Kristus befriet os. Stå derfor fast, og lad jer ikke atter tvinge under trælleåg" (Gal.5,1). Paulus tilskynder os derfor til at være

årvågne, fordi frihed altid er truet af trældom. Og dette er netop tilfældet, når en troshandling - i betydningen af en fundamental grundlæggende afgørelse - bliver adskilt fra valget af enkelte handlinger, som i de ovenfor omtalte tendenser.

67. Disse tendenser er derfor i modstrid med selve Skriftens lære, som betragter den fundamentale grundlæggende afgørelse som et ægte frihedens valg og knytter det valg tæt til enkelte handlinger. Ved sit fundamentale valg er mennesket i stand til at give sit liv retning og til med nådens hjælp at gå fremad mod sit mål, idet det følger Guds kald. Men denne evne benyttes faktisk i de enkelte valg af bestemte handlinger, hvorigennem mennesket med overlæg ligedanner sig med Guds vilje, visdom og lov. Det må derfor slås fast, at den såkaldte fundamentale grundlæggende afgørelse, i den udstrækning den er forskellig fra en altomfattende intention og derfor en, der endnu ikke er fastlagt på en sådan måde, at den forpligter friheden, altid virkeliggøres gennem bevidste og frie beslutninger. Netop derfor ophæves den, når mennesket engagerer sin frihed i bevidste beslutninger for det modsatte, hvad angår etisk alvorlige sager.

At skille den fundamentale grundlæggende afgørelse fra konkrete adfærdsformer vil sige at benægte den etisk handlendes virkelige integritet eller personale enhed i dennes legeme og sjæl. En fundamental grundlæggende afgørelse forstået uden eksplicit overvejelse af de muligheder, som den sætter i gang, og de beslutninger, som udtrykker den, yder ikke den rationelle finalitet, der ligger i menneskets handlen og i hver af dets velovervejede beslutninger, retfærdighed. I virkeligheden udledes det etiske i menneskelige handlinger ikke kun fra ens intention, orientering eller fundamentale grundlæggende afgørelse, forstået som en intention, der er fri for et klart bestemt bindende indhold eller som en intention uden nogen tilsvarende positiv bestræbelse for at opfylde det sande og gode livs forskellige forpligtelser. Etiske vurderinger kan ikke foretages uden at tage i betragtning, hvorvidt det velovervejede valg af en specifik adfærdsform er i overensstemmelse med menneskets værdighed og hele kald. Ethvert valg indbefatter altid den frie viljes henvisning til de goder og onder, der er angivet af naturloven som goder, der bør tilstræbes, eller onder, der bør undgås. Når det drejer sig om positive etiske bud, er det altid klogskabens opgave at slå fast, at de gælder i en specifik situation, for eksempel i betragtning af andre pligter, som kan være vigtigere eller mere uopsættelige. Men de etiske forbud, der forbyder bestemte konkrete handlinger eller adfærdsformer som i sig selv onde, tillader ikke nogen legitim undtagelse. De giver ikke på nogen etisk acceptabel vis plads for nogen som helst "kreativ" modsat afgørelse". Når først den etiske karakter af en handling, der er forbudt af en universel regel, er konkret erkendt, er den eneste etisk gode handling at adlyde moralloven og afstå fra den handling, som den forbyder.

68. Her må der tilføjes en vigtig pastoral overvejelse. Ifølge logikken i de standpunkter, der er nævnt ovenfor, kan et menneske i kraft af en fundamental grundlæggende afgørelse forblive tro over for Gud uafhængigt af, hvorvidt visse af dets handlinger er eller ikke er i harmoni med

specifikke etiske normer eller regler. I kraft af en oprindelig grundlæggende afgørelse for kærlighed, kunne det enkelte menneske fortsætte med at være moralsk godt, forblive i Guds nåde og opnå frelse, også selv om visse af dets specifikke adfærdsformer med fuldt overlæg og i en alvorlig sag var i modstrid med Guds bud, som de er fremlagt af kirken.

I virkeligheden går mennesket ikke kun fortabt ved at være utro mod den fundamentale grundlæggende afgørelse, hvormed det "frivilligt helliger sig helt til Gud".¹¹³ Ved enhver frivilligt begået dødssynd krænker det Gud som lovens giver og bliver som et resultat heraf skyldig over for hele loven (sml. Jak.2,8-11), selv om det forbliver fast i troen, mister det "helliggørende nåde", "kærlighed" og "evig salighed". Som Tridentinerkoncilet lærer: "den engang modtagne retfærdiggørelsens nåde mistes ikke kun ved frafald, hvorved troen selv mistes, men også ved enhver anden dødssynd".

Dødssynd og tilgivelig synd

69. Som vi lige har set, har overvejelse over den fundamentale grundlæggende afgørelse også fået nogle teologer til at foretage en principiel revision af den traditionelle skelnen mellem dødssynder og tilgivelige synder. De hævder, at den modstand mod Guds lov, som forårsager tabet af helliggørende nåde - og evig fortabelse, hvis man dør i en sådan tilstand af synd - kun kunne være resultatet af en handling, der engagerer personen i dens helhed: med andre ord en fundamental grundlæggende afgørelses handling. Ifølge disse teologer eksisterer dødssynd, som skiller mennesket fra Gud, kun i den afvisning af Gud, der udføres på et frihedsplan, som hverken kan identificeres med en valghandling eller blive genstand for bevidst viden. Som følge deraf, fortsætter de med at sige, er det vanskeligt, i hvert fald psykologisk, at acceptere den kendsgerning, at en kristen, der ønsker at vedblive med at være forenet med Kristus og med hans kirke, så let og ofte kunne begå dødssynder, som dets handlingers "genstand" i sig selv undertiden kunne tyde på. Det ville ligeledes være svært at acceptere, at mennesket er i stand til i løbet af kort tid radikalt at afbryde fællesskabets bånd med Gud og bagefter omvende sig til ham ved alvorlig anger. Syndens alvor, fastholder de, bør måles ved graden af frihedens engagement hos den person, der udfører en handling, snarere end ved den pågældende handlingens genstand.

70. Den eftersynodale apostolske skrivelse *Reconciliatio et Paenitentia* fastslog igen vigtigheden og den stadige gyldighed af en skelnen mellem dødssynder og tilgivelige synder i overensstemmelse med kirkens tradition. Og bispesynoden i 1983, som denne skrivelse udgik fra, "fastslog ikke blot igen Tridentinerkoncilets lære om eksistensen og arten af dødssynder og tilgivelige synder, men mindede også igen om, at dødssynd er synd, hvis genstand er en alvorlig sag og også begås med fuld viden og velovervejet samtykke".

Tridentinerkoncilets udtalelse ser ikke kun på dødssyndens "alvorlige genstand", men minder også

om, at den nødvendige betingelse derfor er "fuld viden og velovervejede samtykke". I hvert fald kender man både inden for moralteologi og pastoral praksis tilfælde, hvor en handling, som er alvorlig på grund af dens genstand, ikke er en dødsynd, fordi der mangler fuld viden og velovervejede samtykke hos den, der udfører handlingen. Selv i så fald "må der drages omsorg for ikke at reducere dødsynd til en "fundamental grundlæggende afgørelse" handling - som det ofte siges i vore dage - imod Gud", betragtet enten som en eksplicit og formel afvisning af Gud eller ens næste eller som en implicit og ubevidst afvisning af kærlighed. "For det drejer sig også om dødsynd, når et menneske, af hvad grund det end må være, vidende og villigt vælger noget, der er virkelig forkert. Faktisk indbefatter et sådant valg altid foragt for den guddommelige lov, en afvisning af Guds kærlighed til menneskeheden og hele skabningen: personen vender sig bort fra Gud og mister kærlighed. Som følge heraf kan den fundamentale grundlæggende afgørelse blive radikalt ændret af enkelte handlinger. Naturligvis kan der forekomme situationer, som er meget komplekse og uklare ud fra et psykologisk synspunkt, og som påvirker synderens subjektive skyld. Men fra en overvejelse af den psykologiske sfære kan man ikke gå videre til at skabe en teologisk kategori, hvad den "fundamentale grundlæggende afgørelse" netop er, og forstå den på en sådan måde, at den objektivt ændrer eller rejser tvivl om den traditionelle opfattelse af dødsynd".

Adskillelsen af den fundamentale grundlæggende afgørelse fra velovervejede valg af enkelte adfærdsformer, der i sig selv eller i deres omstændigheder er forkerte, som ikke ville inddrage denne grundlæggende afgørelse, indbefatter således en benægtelse af katolsk lære om dødsynd: "Med hele kirkens tradition kalder vi den handling for dødsynd, hvorved mennesket frivilligt og bevidst afviser Gud, hans lov, den kærlighedspagt som Gud tilbyder, idet det foretrækker at vende sig til sig selv eller til en eller anden skabt og endelig virkelighed, noget der er i modstrid med den guddommelige vilje (*conversio ad creaturam*). Dette kan ske på en direkte og formel måde, i afgudsdyrkelsens, frafaldets og ateismens synder; eller på en tilsvarende måde, som i enhver ulydig handling mod Guds bud i en alvorlig sag".

IV. DEN ETISKE HANDLING

Teleologi og teleologismus

71. Forholdet mellem Guds lov og menneskets frihed, som har sit inderste og levende centrum i samvittigheden, viser sig og virkeliggøres i menneskelige handlinger. Det er netop gennem sine handlinger, at mennesket opnår fuldkommenhed som menneske, som en, der er kaldet til at søge sin Skaber af egen drift og frivilligt for at nå til fuld og saliggørende fuldkommenhed ved at holde fast ved ham.

Menneskelige handlinger er etiske handlinger, fordi de udtrykker og afgør, om det menneske, der udfører dem, er godt eller ondt. De frembringer ikke kun en forandring i forhold, der ligger uden for mennesket, men i samme grad, som de er velovervejede valg, definerer de etisk selve den person, der udfører dem, bestemmer dennes dybe åndelige karaktertræk. Dette gjorde Gregor af

Nyssa klart opmærksom på: "Intet af, hvad der er underlagt forandring og tilbliven, forbliver nogen sinde konstant, men går vedvarende fra den ene tilstand til den anden, til det bedre eller det værre... Nu er menneskelivet altid underlagt forandring; det må altid fødes på ny... Men dets fødsel sker ikke ved en indgriben udefra, som det er tilfældet med legemlige væsner...; det er resultatet af et frit valg. Således er vi på en vis måde vore egne forældre, idet vi ved vore beslutninger skaber os selv, som vi vil".

72. Det etiske ved handlinger bestemmes af forholdet mellem menneskets frihed og det autentisk gode. Dette gode er grundlagt som den evige lov ved guddommelig visdom, der henordner ethvert væsen til dets mål: denne evige lov erkendes både af menneskets naturlige fornuft (derfor er den "naturlov") og - på en hel og fuldkommen måde - ved Guds overnaturlige åbenbaring (derfor kaldes den "guddommelig lov"). At handle er etisk godt, hvis frihedens valg er i overensstemmelse med menneskets sande gode og således udtrykker personens frivillige henordnen sig til sit sidste mål: Gud selv, det højeste gode, i hvem mennesket finder sin hele og fuldkomne lykke. Det første spørgsmål i den unge mands samtale med Jesus: "Hvad godt skal jeg gøre for at få evigt liv?" (Matt. 19,16) får straks den afgørende forbindelse mellem den etiske handlingens værdi og menneskets sidste mål frem. I sit svar bekræfter Jesus den unge mands overbevisning; om, at udførelsen af gode gerninger, som er befalet af den ene, som "er den gode", er den absolut nødvendige betingelse for og vejen til evig salighed: "Vil du gå ind til livet, så hold budene" (Matt. 19,17). Jesu svar og hans henvisning til budene gør det også klart, at vejen til det mål er kendetegnet af respekt for den guddommelige lov, der sikrer menneskelig lykke. Kun den handling, som er i overensstemmelse med det gode, kan være en vej, der fører til liv.

Den fornuftige henordnen af den menneskelige handling til det sande gode og den frivillige stræben efter det gode, som fornuften har erkendt, er etik. Derfor kan menneskelig aktivitet ikke bedømmes som etisk rigtig, blot fordi den er et middel til at opnå et eller andet af dens mål eller simpelt hen fordi subjektets intention er god. Aktivitet er etisk rigtig, når den vidner om og udtrykker, at personen frivilligt henordner sig til sit sidste mål, og en konkret handling stemmer overens med det menneskelige gode, som det af fornuften er erkendt i dets sandhed. Hvis genstanden for den konkrete handling ikke er i overensstemmelse med personens sande gode, gør valget af den handling vor vilje og os selv etisk onde ved således at bringe os i konflikt med vort sidste mål, det højeste gode, Gud selv.

73. Den kristne er takket være Guds åbenbaring og troen klar over det "nye", som kendetegner hans eller hendes handlinger som etiske; disse handlinger tilkommer det at vise enten overensstemmelse eller uoverensstemmelse med den værdighed og det kald, der er skænket den kristne ved nåden. I Jesus Kristus og i hans Ånd, er den kristne en "ny skabning", et Guds barn, som ved sine handlinger viser sin lighed eller ulighed med billedet af den Søn, som er den førstefødte blandt mange brødre (sml. Rom. 8,29), og den kristne lever sin troskab eller utroskab

mod Åndens gave, og åbner eller lukker sig for evigt liv, for fællesskabet i skuen, kærlighed og lykke sammen med Gud Fader, Søn og Helligånd. Som Cyrillus af Alexandria skriver, Kristus "danner os efter sit billede på en sådan måde, så hans guddommelige naturs træk skinner frem i os gennem helliggørelse og retfærdighed og det liv, som er godt og i overensstemmelse med dyd... Hans billedes skønhed skinner frem i os, som er i Kristus, når vi i vore gerninger viser, at vi er gode".

Følgelig har det sande og gode liv en væsentlig "teleologisk" karakter, fordi det består i den velovervejede henordnen af menneskelige handlinger til Gud, menneskets højeste gode og sidste mål (telos). Dette bekræftes endnu engang af det spørgsmål, den unge mand stiller til Jesus: "Hvad godt skal jeg gøre for at få evigt liv?". Men denne henordnen til ens højeste mål er ikke noget subjektivt, som kun afhænger af ens hensigt. Det forudsætter, at sådanne handlinger i sig selv er i stand til at være henordnede til dette mål, og for så vidt som de er i overensstemmelse med menneskets autentiske etiske gode, garanteres af budene. Dette er, hvad Jesus selv siger til den unge mand: "Vil du gå ind til livet, så hold budene" (Matt.19,17).

Naturligvis drejer det sig om en sådan fornuftig og fri, bevidst og velovervejet henordnen sig, i kraft af hvilken mennesket er "ansvarligt" for sine handlinger og underlagt Guds dom, den retfærdige og gode dommer, der, som Paulus minder os om, belønner godt og straffer ondt: "For vi skal alle fremstilles for Kristi domstol, for at enhver kan få igen for det, han har gjort her i livet, hvad enten det er godt eller ondt" (2.Kor.5,10).

74. Men hvad afhænger den etiske vurdering af menneskets frie handlinger af? Hvad er det, der sikrer denne henordnen af menneskelige handlinger til Gud? Er det det handlende subjekts hensigt, omstændighederne - og især konsekvenserne - af dets handling eller selve genstanden for dets handling?

Dette er, hvad der traditionelt kaldes for problemet med "etikens grundlag". Netop hvad dette problem angår, er der i de sidste få årtier opstået nye eller genoplivede teologiske og kulturelle tendenser, der kræver omhyggelig skelnen fra kirkens læreembedes side.

Visse etiske teorier, der kaldes "teleologiske" hævder at være interesserede i, at menneskelige handlinger er i overensstemmelse med de mål, der tilstræbes af den handlende, og med de værdier, der tilsigtes af denne. Kriterierne for vurderingen af det etisk rigtige i en handling drages ud fra vægtningen af de ikke-etiske eller før-etiske goder, der skal opnås, og de tilsvarende ikke-etiske eller før-etiske værdier, der skal respekteres. For nogle ville konkret adfærd være rigtig eller forkert, alt efter om den er eller ikke er i stand til at frembringe en bedre sagernes tilstand for alle implicerede. Rigtig adfærd ville være en, der var i stand til at "maksimere" goder og "minimere" onder.

Mange af de katolske moralteologer, der bekender sig til denne retning, forsøger at distancere sig

fra utilitarisme og pragmatisme, hvor det etiske i menneskelige handlinger bedømmes uden hensyn til menneskets sande sidste mål. Med rette erkender de nødvendigheden af at finde mere pålidelige fornuftargumenter for at retfærdiggøre forudsætningerne og tilvejebringe et grundlag for det sande og gode livs normer. Denne form for undersøgelse er legitim og nødvendig, fordi den etiske orden, som fastlagt af naturloven, principielt er tilgængelig for menneskelig fornuft. Desuden er sådanne undersøgelser velegnede til at møde de krav, der stilles af dialog eller samarbejde med ikke-katolikker og ikke-troende, især i pluralistiske samfund.

75. Men som del af forsøget på at udarbejde en sådan fornuftig etik (af denne grund kaldes den undertiden for en "autonom etik") eksisterer der falske løsninger, især i forbindelse med en utilstrækkelig forståelse af genstanden for etisk handling. Nogle forfattere tager ikke nok hensyn til det faktum, at viljen er involveret i de konkrete valg, som den træffer: disse valg er en betingelse for dens etiske godhed og dens henordnethed til personens sidste mål. Andre er inspireret af et frihedsbegreb, som ser bort fra de aktuelle betingelser for dens udøvelse, fra dens objektive forbindelse med sandheden om det gode, og fra dens bestemmelse gennem valg af konkrete adfærdsformer. I overensstemmelse med disse teorier, ville fri vilje hverken være etisk underlagt bestemte forpligtelser eller formet af sit valg, skønt den ikke desto mindre stadig ville være ansvarlig for sine egne handlinger og deres konsekvenser. Denne "teleologismus" som en metode til at opdage den etiske norm kan således - i overensstemmelse med terminologi og fremgangsmåder indført fra forskellige tankestrømninger - kaldes "konsekvensialismus" eller "proportionalismus". Den første hævder, at kriteriet for rigtigheden af en bestemt måde at handle på udelukkende drages ud fra en beregning af de forudseelige konsekvenser, der følger af et givet valg. Den anden fokuserer ved vægtning af de forskellige værdier og goder, der tilstræbes, snarere på det erkendte forhold mellem de gode og dårlige virkninger af dette valg, med henblik på det "større gode" eller "mindre onde", der virkelig kan realiseres i en bestemt situation.

De teleologiske etiske teorier (proportionalismus, konsekvensialismus) fastholder, samtidig med at de erkender, at etiske værdier fastslås ved fornuft og ved åbenbaring, at det aldrig er muligt at formulere et absolut forbud mod bestemte adfærdsformer, som under alle omstændigheder og i enhver kultur ville være i modstrid med disse værdier. Det handlende subjekt ville ganske vist være ansvarlig for at opnå de tilstræbte værdier, men på to måder: de værdier eller goder, der er involveret i en menneskelig handling, ville fra ét synspunkt, den etiske ordens (i forhold til egentlige etiske værdier som kærlighed til Gud og næsten, retfærdighed osv.), og fra et andet synspunkt, den før-etiske ordens, som nogle kalder ikke-etisk, fysisk eller ontisk (i relation til de deraf flydende fordele og ulemper både for den handlende og for alle andre muligvis involverede personer, som for eksempel sundhed eller sygdom, fysisk integritet, liv, død, tab af materielle goder osv.). I en verden, hvor godt og ondt altid er blandet sammen, og enhver god virkning knyttet til andre og dårlige virkninger, kan det etiske ved en handling bedømmes på to forskellige måder: dens etiske "godhed" ville blive bedømt på basis af subjektets hensigt med hensyn til etiske goder og dens "rigtighed" på basis af en overvejelse af dens forudseelige konsekvenser og

af deres indbyrdes forhold. Som følge heraf ville konkrete adfærdsformer kunne beskrives som "rigtige" eller "forkerte", uden at det derved ville være muligt at bedømme viljen hos den person, der vælger dem, som etisk "god" eller "dårlig". På denne måde kunne en handling, som ved at være i modstrid med en universel negativ norm direkte krænker goder, der betragtes som "ikke-etiske", blive betegnet som etisk acceptabel, hvis subjektets hensigt i overensstemmelse med en "ansvarlig" vurdering af de goder, der er involverede i den konkrete handling, fokuserer på den etiske værdi, der vurderes som afgørende i situationen.

Vurderingen af konsekvenserne af handlingen, byggende på forholdet mellem handlingen og dens virkninger og mellem virkningerne selv, ville kun tage hensyn til den ikke-etiske orden. Det etisk specifikke ved handlinger, det vil sige, om de er gode eller onde, ville blive bestemt udelukkende ved personens troskab over for kærlighedens og klogskabens højeste værdier, uden at denne troskab nødvendigvis var uforenelig med valg, der var i modstrid med bestemte etiske bud. Selv, når det drejer sig om noget alvorligt, bør disse bud betragtes som praktiske normer, der altid er relative og åbne for undtagelser.

Ud fra denne synsvinkel ville velovervejede samtykke til visse adfærdsformer, der af traditionel moralteologi er erklæret for utilladelige, ikke implicere et objektivt etisk onde.

Genstanden for den velovervejede handling

76. Disse teorier kan få en vis overbevisende kraft på grund af deres beslægtethed med den naturvidenskabelige mentalitet, som med rette er optaget af at indrette tekniske og økonomiske aktiviteter på basis af en beregning af ressourcer og udbytter, fremgangsmåder og deres virkninger. De forsøger at befri fra en voluntaristisk og arbitrær pligtetikks begrænsninger, der i sidste instans ville føre til umenneskelighed.

Sådanne teorier er imidlertid ikke trofaste over for kirkens lære, når de mener, at de kan forsvare velovervejede valg af adfærdsformer, der er i modstrid med den guddommelige lov og naturloven, som etisk gode. Disse teorier kan ikke hævde, at de bygger på den katolske moraltradition. Skønt denne har været vidne til udviklingen af en kasuistik, der forsøgte at fastslå de bedste metoder til at opnå det gode i bestemte konkrete situationer, er det ikke desto mindre sandt, at denne kasuistik kun beskæftigede sig med tilfælde, hvor loven var usikker, og således blev der ikke rejst tvivl om den absolutte gyldighed af etiske forbud, der forpligter uden undtagelse. De troende er forpligtede til at anerkende og respektere de specifikke etiske bud, der er bekendtgjort og lært af kirken i Guds, Skaberens og Herrens navn. Når apostlen Paulus sammenfatter opfyldelsen af loven i budet om at elske næsten som sig selv (sml. Rom. 13,8-10), svækker han ikke budene, men skærper dem, idet han afslører deres krav og deres alvor. Kærlighed til Gud og til ens næste kan ikke adskilles fra overholdelsen af budene i den pagt, der er fornyet i Jesu Kristi blod og i Åndens gave. Det er en ære, der er karakteristisk for kristne, at adlyde Gud mere end mennesker (sml. Ap.G. 4,19; 5,29) og acceptere selv martyriet som en konsekvens ligesom Det gamle og Det

nye Testamentes hellige mænd og kvinder, der betragtes som hellige, fordi de hellere ofrede deres liv end udførte den ene eller den anden bestemte handling i modstrid med tro eller dyd.

77. For at give fornuftige kriterier for en rigtig etisk beslutning, tager de ovenfor nævnte teorier hensyn til hensigten med og konsekvenserne af menneskelig handling. Det er naturligvis nødvendigt at tage hensyn både til hensigten - som Jesus stærkt hævdede i klar uoverensstemmelse med de skriftkloge og farisæerne, der meget detaljeret påbød visse ydre skikke uden at hæfte sig ved hjertet (sml. Mark.7,20-21; Matt.15,19) - og de goder, der opnås, og de onder, der undgås som følge af en bestemt handling. Det kræver ansvarlighed. Men overvejelsen af disse konsekvenser og også af hensigterne er ikke nok til at bedømme den moralske kvalitet af et konkret valg. Vægtningen af de forudseelige goder og onder som konsekvensen af en handling er ikke en fyldestgørende metode til at afgøre, om valget af den konkrete adfærdsform "efter dens beskaffenhed" eller "i sig selv" er etisk god eller ond, tilladt eller forbudt. De forudseelige konsekvenser er del af de af handlingens omstændigheder, som, selv om de er i stand til at formindske alvoren af en ond handling, alligevel ikke kan ændre dens etiske beskaffenhed.

Desuden kan enhver indse vanskeligheden ved eller snarere umuligheden af at vurdere alle de gode og onde konsekvenser og virkninger - defineret som ikke-etiske - af ens egne handlinger: en udtømmende fornuftig kalkulation er ikke mulig. Hvordan kan man så give sig til at fastsætte forhold, der afhænger af en bedømmelse, hvis kriterier forbliver uklare? Hvordan skulle en absolut forpligtelse kunne begrundes på basis af så tvivlsomme kalkulationer?

78. Det etiske ved den menneskelige handling afhænger primært og fundamentalt af den "genstand", der fornuftmæssigt er valgt af den frie vilje, som det er påvist i Thomas af Aquins skarpsindige analyse, der stadig gælder den dag i dag. For at kunne fatte den genstand for en handling, som karakteriserer den handling som etisk, er det derfor nødvendigt selv at se det ud fra den handlende persons perspektiv. Genstanden for en viljeshandling er faktisk en frit valgt adfærdsform. I samme grad, som den er i overensstemmelse med fornuftens orden, er den årsag til viljens godhed; den gør os moralsk mere fuldkomne, og gør os tilbøjelige til at erkende vort sidste mål i den fuldkomne gode, oprindelige kærlighed. Ved en given moralsk handlings genstand kan man derfor ikke mene en proces eller en tildragelse i den kun fysiske orden, der må vurderes på grundlag af dens egnethed til at frembringe en given sagernes tilstand i den ydre verden. Derimod er den genstand det nærmeste mål for en velovervejede beslutning, der bestemmer viljeshandlingen for den handlende persons vedkommende. Som følge heraf lærer Den Katolske Kirkes Katekismus, at "der er visse specifikke adfærdsformer, som det altid er forkert at vælge, for at vælge dem indbefatter en uorden i viljen, det vil sige et etisk onde". Og Thomas af Aquin bemærker, at "det ofte hænder, at mennesket handler med en god hensigt, men uden åndeligt udbytte, fordi det mangler en god vilje. Lad os sige, at en eller anden stjæler for at

give de fattige mad; i dette tilfælde mangler viljens retskaffenhed, selv om hensigten er god. Følgelig kan intet ondt, der gøres med en god hensigt, undskyldes. ?Og skulle vi så gøre ondt, for at det gode kan komme, sådan som nogle bagtaler os for og påstår, at vi siger? De får den dom, de fortjener!?" (Rom.3,8)".

Grunden til, at en god hensigt ikke i sig selv er tilstrækkelig, men at et rigtigt valg af handlinger også er nødvendigt, er den, at den menneskelige handling afhænger af dens genstand, af hvorvidt genstanden kan eller ikke kan henordnes til Gud, den ene, der "er den gode", og således bevirker personens fuldkommenhed. En handling er derfor god, hvis dens genstand er i overensstemmelse med personens gode med hensyn til de goder, der er etisk relevante for den pågældende. Kristen etik, der hæfter sig særligt ved den etiske genstand, nægter ikke at tage den indre "teleologi" i handlingen i betragtning, for så vidt som den sigter mod at fremme personens sande gode; men den erkender, at det kun virkelig tilstræbes, når menneskenaturens væsentlige elementer respekteres. Den menneskelige handling, der er god, hvad dens genstand angår, kan også henordnes til dens sidste mål. Den samme handling får så sin sidste og afgørende fuldkommenhed, når viljen virkelig henordner den til Gud gennem kærlighed. Som moralteologernes og skriftefædrenes værnehelgen lærer: "Det er ikke nok at gøre gode gerninger; de må også udføres godt. For at vore gerninger skal være gode og fuldkomne, må de udføres med den eneste hensigt at behage Gud".

"Det i sig selv onde": det er ikke tilladt at gøre noget ondt, for at der kan komme noget godt ud af det (sml. Rom.3,8)

79. Man må derfor afvise den tese, der er karakteristisk for teleologiske og proportionalistiske teorier, som hævder, at det er umuligt at betegne noget som etisk ondt efter dets art - dets "genstand" - det velovervejede valg af bestemte adfærdsformer eller specifikke handlinger uden en overvejelse af den hensigt, for hvilken valget blev truffet, eller helheden af de forudseelige konsekvenser af den handling for alle berørte personer.

Det primære og afgørende element for etisk vurdering er den menneskelige handlingens genstand, som fastslår, om den kan henordnes til det gode og til det sidste mål, som er Gud. Om den kan det, fattes af fornuften i selve menneskets væsen, betragtet i dets hele sandhed og derfor i dets naturlige tilbøjeligheder, dets motivationer og dets endelige afgørelser, der altid også har en åndelig dimension. Det er netop disse, der er indholdet i naturloven og derfor det ordnede kompleks af "personlige goder", som tjener "personens gode"; det gode, som er personen selv og dens fuldendelse. Det er de goder, der beskyttes af budene, som ifølge Thomas af Aquin indeholder hele naturloven.

80. Fornuften bekræfter, at der er genstande for den menneskelige handling, som ifølge selve

deres natur "ikke kan henordnes til Gud", fordi de radikalt er i modstrid med det gode for personen, der er skabt i hans billede. Det er disse handlinger, der i kirkens moraltradition er blevet kaldt "i sig selv onde" (intrinsic malum): sådan er de altid og per se, med andre ord, på grund af selve deres genstand, og helt uafhængig af de skjulte motiver hos den, der handler, og af omstændighederne. Følgelig, uden på mindste måde at benægte den indflydelse på etikken, der udøves af omstændigheder og især af hensigter, lærer kirken, at "der eksisterer handlinger, som per se og i sig selv, uafhængig af omstændighederne, altid er virkelig forkastelige på grund af deres genstand". Det andet Vatikankoncil giver selv, idet det taler om den respekt, man skylder den menneskelige person, mange eksempler på sådanne handlinger: "Alt det desuden, som strider mod livet, såsom mord i enhver form, folkemord, fosterdrab, barmhjertighedsdrab eller selvmord - alt det som krænker menneskets personlige integritet, såsom lemlæstelse, fysisk eller psykisk tortur, forsøg på at øve moralsk tvang - alt det som krænker menneskeværdet, som umenneskelige livsforhold, vilkårlig fængsling, deportation, slaveri, prostitution, køb og salg af kvinder eller børn - uværdige arbejdsvilkår, som nedværdiger arbejderen til at blive et profitredskab i stedet for et frit og ansvarligt individ: Alt dette og andre lignende forhold er forkastelige. De fordærver den menneskelige civilisation, men vanærer dem, som bærer skylden for uretten, langt mere end dem, som lider uret. Og de krænker i høj grad Skaberens ære".

Hvad angår handlinger, der i sig selv er onde, og med hensyn til præventionsmetoder, hvorved den ægteskabelige akt med vilje gøres ufrugtbar, lærer pave Paul VI: "Hvad angår princippet om "det mindre onde", er det ganske vist undertiden tilladt at tåle et mindre etisk onde for at undgå et større eller give plads for et højere gode, men det er dog aldrig tilladt, selv ikke af tungtvejende grunde, at gøre ting, der er slette i sig selv, for at opnå noget godt (sml. Rom.3,8); det er ikke tilladt direkte at ville gøre noget, der i sig selv er i modstrid med den etiske orden og derfor uværdigt for mennesket, selv om det sker med det formål at beskytte eller fremme værdier for den enkelte, for familien eller samfundet".

81. Ved at lære, at der eksisterer handlinger, der i sig selv er onde, accepterer kirken Den hellige Skrifs lære. Apostlen Paulus siger med eftertryk: "Far ikke vild: Hverken utugtige eller afgudsdyrkere eller ægteskabsbrydere eller mænd, der ligger i med mænd, eller tyve eller griske mennesker, ingen drukkenbolte, ingen spottere, ingen røvere skal arve Guds rige" (1.Kor.6,9-10).

Hvis handlinger er onde i sig selv, kan en god hensigt eller særlige omstændigheder formindske det onde ved dem, men kan ikke fjerne det. De forbliver "uhjælpeligt" onde handlinger; per se og i sig selv kan de ikke henordnes til Gud eller til personens gode. "Hvad angår handlinger, der i sig selv er synder (cum iam opera ipsa peccata sunt)", skriver Augustin, "som tyveri, utugt, gudsbespottelse, hvem ville vove at hævde, at hvis de blev gjort ud fra gode motiver (causis bonis), ville de ikke længere være synder, eller, hvad der er endnu mere absurd, at de ville være synder, der er berettigede?".

Følgelig kan omstændigheder eller hensigter på grund af en handlingens genstand aldrig forvandle

en handling, der i sig selv er ond, til en handling, der er "subjektivt" god eller kan forsvares som et valg.

82. Desuden er en hensigt god, når den som sit formål har personens sande gode med henblik på dennes sidste mål. Men handlinger, hvis genstand "ikke kan henordnes" til Gud, og som er "uværdige for den menneskelige person", er altid og i alle tilfælde i modstrid med dette gode. Følgelig er respekt for normer, som forbyder sådanne handlinger, og som forpligter semper et pro semper, det vil sige uden nogen undtagelse, ikke blot ingen hindring for en god hensigt, men er faktisk det grundlæggende udtryk for den.

Læren om genstanden som en kilde til etik er en autentisk forklaring af den bibelsk etik i pagten og i budene, i kærligheden og i dyderne. Den etiske beskaffenhed af en menneskelig handling afhænger af denne troskab mod budene som et udtryk for lydighed og for kærlighed. Af denne grund - vi gentager - må den mening afvises som forkert, der fastholder, at det er umuligt at betegne det velovervejede valg af visse adfærdsformer eller bestemte handlinger som etisk onde ud fra deres beskaffenhed, uden at tage højde for den hensigt, som var årsag til valget, eller til alle de forudseelige konsekvenser af den handling for alle berørte personer. Uden den fornuftige afgørelse af det etiske i menneskelig handling, som fastslået ovenfor, ville det være umuligt at påstå, at der eksisterer "objektive moralske principper", og at fastsætte nogen enkelt norm, hvis indhold uden undtagelse ville være bindende. Dette ville være til skade for menneskeligt broderskab og for sandheden om det gode, og ville samtidig være ødelæggende for det kirkelige fællesskab.

83. Det er indlysende, at i spørgsmålet om det etiske ved menneskelige handlinger, og især spørgsmålet, om der eksisterer handlinger, der i sig selv er onde, finder vi os stillet over for spørgsmålet om mennesket selv, om dets sandhed og om de etiske konsekvenser af at flygte fra den sandhed. Ved at anerkende og lære, at der eksisterer noget i sig selv ondt i givne menneskelige handlinger, forbliver kirken tro mod den fulde sandhed om mennesket: således respekterer og støtter den mennesket i dets værdighed og dets kald. Følgelig må den afvise de ovenfor fremsatte teorier, som er i modstrid med denne sandhed.

Kære Brødre i bispeembedet, vi må ikke lade os nøje med blot at advare de troende om visse etiske teories fejl og farer. Vi må først af alt vise den tiltrækkende stråleglans i den sandhed, som er Jesus Kristus selv. I ham, som er sandheden (sml. Joh.14,6), kan mennesket gennem sine gode handlinger helt forstå og fuldkomment leve sit kald til frihed i lydighed mod den guddommelige lov, der er sammenfattet i budet om kærlighed til Gud og næsten. Og dette er, hvad der sker gennem Helligåndens, sandhedens, frihedens og kærlighedens Ånds gave: I ham bliver vi i stand til at tilegne os loven, til at modtage den og leve den som den sande personlige friheds motiverende kraft: "frihedens fuldkomne lov" (Jak.1,25).

KAPITEL TRE

"FOR AT KRISTI KORS IKKE SKAL BLIVE TIL TOM TALE" (1.Kor.1,17)

DET ETISK GODE FOR KIRKENS OG VERDENS LIV

"Til den frihed har Kristus befriet os" (Gal.5,1)

84. Det fundamentale spørgsmål, som de ovenfor nævnte moralteorier stiller på en særlig overbevisende måde, drejer sig om menneskets frihed i forhold til Guds lov; det er i sidste instans spørgsmålet om forholdet mellem frihed og sandhed.

Ifølge kristen tro og kirkens lære "fører kun den frihed, der underordner sig sandheden, den menneskelige person til dens sande gode. Det gode for personen er at være i sandheden og gøre sandheden".

En sammenligning mellem kirkens lære og nutidens sociale og kulturelle situation viser straks tydeligt det akutte behov for kirken selv til at udvikle en intens pastoral indsats netop med hensyn til dette fundamentale spørgsmål. "Dette væsentlige bånd mellem sandhed, det gode og frihed har nutidens kultur for en stor del mistet blikket for. Som et resultat heraf er det at hjælpe mennesket til at genopdage dette en af de særlige forudsætninger for kirkens sendelse til verdens frelse. Pilatus? spørgsmål: "Hvad er sandhed" genspejler den sørgelige rådvildhed hos et menneske, der ofte ikke længere ved, hvem det er, hvorfra det kommer, og hvor det går hen. Derfor er vi ikke så sjældent vidne til den menneskelige persons frygtelige styrten sig ind i situationer, der fører til gradvis selv-ødelæggelse. Der er nogle, der mener, at det tilsyneladende ikke længere er nødvendigt at anerkende det vedvarende absolutte af nogen som helst etisk værdi. Alle vegne oplever vi foragt for menneskeligt liv efter undfangelsen og inden fødslen; den vedvarende krænkelse af personens grundlæggende rettigheder; den utilbørlige ødelæggelse af goder, der er minimum af, hvad der er nødvendigt for et menneskeligt liv. Ja, der er sket noget endnu mere alvorligt: mennesket er ikke længere overbevist om, at det kun er i sandheden, det kan finde frelse. Sandhedens frelsende kraft bevivles, og friheden alene, løsrevet fra enhver objektivitet, er overladt til selv at afgøre, hvad der er godt, og hvad der er ondt. Denne relativisme bliver på teologiens område til en manglende tillid til Guds visdom, som vejleder mennesket med moralloven. Konkrete situationer stilles på uheldig vis op imod morallovens bud, og det fastholdes heller ikke længere, at til syvende og sidst er Guds lov altid menneskets ene sande gode".

85. Den sondring, som kirken udfører med hensyn til disse etiske teorier er ikke kun begrænset til at fordømme og gendrive dem. På en positiv måde forsøger kirken med stor kærlighed at hjælpe

alle de troende til at danne en samvittighed, som kan foretage vurderinger og føre til beslutninger i overensstemmelse med sandheden ved at følge apostlen Paulus' formaning: "Tilpas jer ikke denne verden, men lad jer forvandle, ved at sindet fornyes, så I kan skønne, hvad der er Guds vilje: det gode, det som behager ham, det fuldkomne" (Rom. 12,2). Denne kirkens indsats finder sin støtte - "hemmeligheden" i dens opdragende styrke - ikke så meget i læremæssige udtalelser og pastorale opfordringer til årvågenhed, som i konstant at have blikket rettet mod Herren Jesus. Hver dag ser kirken på Kristus med aldrig svigtende kærlighed, i fuld bevidsthed om at det sande og endelige svar på det etiske spørgsmål ligger i ham alene. På en særlig måde er det i den korsfæstede Kristus, at kirken finder svaret på det spørgsmål, der foruroliger så mange mennesker i dag: hvordan kan lydighed mod universelle og uforanderlige etiske normer respektere det unikke og det individuelle i personen og ikke repræsentere en trussel mod hans eller hendes frihed og værdighed. Kirken gør apostlen Paulus' bevidsthed om den sendelse, han har modtaget, til sin egen: "Kristus sendte mig... for at forkynde evangeliet, dog ikke med talekunstens visdom, for at Kristi kors ikke skal blive til tom tale... Men vi prædiker Kristus som korsfæstet, en forargelse for jøder og en dårskab for hedninger; men for dem, der er kaldet, jøder såvel som grækere, prædiker vi Kristus som Guds kraft og visdom" (1.Kor.1,17.23-24). Den korsfæstede Kristus åbenbarer den autentiske mening med frihed; han lever den fuldt ud i den totale skænken sig selv og kalder sine disciple til at tage del i hans frihed.

86. Fornuftig overvejelse og daglig erfaring viser den svaghed, som kendetegner menneskets frihed. Den frihed er virkelig, men begrænset: dens absolutte og ubetingede oprindelse er ikke i den selv, men i det liv, hvori den er anbragt, og som på én og samme tid repræsenterer både en begrænsning og en mulighed for den. Menneskelig frihed tilhører os som skabninger; det er en frihed, der er givet som en gave, en der skal modtages som et sædekorn og dyrkes med ansvar. Den er en væsentlig del af det skabte billede, der er grundlaget for personens værdighed. I denne frihed er der en genklang af det oprindelige kald, hvorved Skaberen kalder mennesket til det sande gode, og mere endnu, gennem Kristi åbenbaring, til at blive hans ven og have del i hans eget guddommelige liv. Det er på samme tid umistelig selv-besiddelse og åbenhed mod alt, hvad der er til, ved at gå ud over sig selv for at kende og elske næsten. Friheden har altså sin rod i sandheden om mennesket og er i sidste instans rettet mod fællesskab.

Fornuft og erfaring bekræfter ikke blot den menneskelige friheds svaghed; de bekræfter også dens tragiske aspekter. Mennesket opdager, at dets frihed på en eller anden mystisk vis er tilbøjelig til at svigte denne åbenhed mod det sande og det gode, og at det alt for tit foretrækker at vælge endelige, begrænsede og flygtige goder. Ja, mere endnu, inden for disse fejltagelser og negative beslutninger skimter mennesket kilden til et dybt oprør, der får det til at afvise det sande og det gode for at opstille sig selv som sit eget absolutte princip: "I bliver som Gud" (1.Mos.3,5). Følgelig har friheden selv brug for at blive befriet. Det er Kristus der gør fri: han "har befriet os til den frihed" (sml. Gal.5,1).

87. Kristus åbenbarer først og fremmest, at den frimodige og uforbeholdne accept af sandheden er betingelsen for autentisk frihed: "I skal lære sandheden at kende, og sandheden skal gøre jer frie" (Joh.8,32). Det er sandheden, der gør os fri over for verdslig magt, og som giver styrken til at udholde martyriet. Således var det med Jesus over for Pilatus: "Derfor er jeg født, og derfor er jeg kommet til verden, for at jeg skal vidne om sandheden" (Joh.18,37). De, der virkelig tilbeder Gud, må derfor tilbede ham "i ånd og sandhed" (Joh.4,23): i denne tilbedelse bliver de frie. Tilbedelse af Gud og et forhold til sandheden er i Jesus Kristus åbenbaret som det dybeste grundlag for frihed.

Desuden åbenbarer Jesus ved hele sit liv og ikke blot ved sine ord, at frihed opnås i kærlighed, det vil sige ved at give sig selv. Han, der siger: "Større kærlighed har ingen, end den at sætte sit liv til for sine venner" (Joh.15,13), går frivilligt sin lidelse i møde (sml. Matt.26, 46), og i lydighed mod Faderen giver han på korset sit liv for alle mennesker (sml. Fil.2,6-11). Overvejelsen af den korsfæstede Jesus er således den kongevej, som kirken må gå ad hver eneste dag, hvis den ønsker at forstå den fulde betydning af frihed: at give sig selv i tjeneste over for Gud og ens brødre. Fællesskab med den korsfæstede og opstandne Herre er den aldrig ophørende kilde, hvorfra kirken uophørligt tapper for at leve i frihed, for at give sig selv og for at tjene. Som kommentar til verset i Salme 100 "Tjen Herren under glædessang" siger Augustin: "I Herrens hus er slaveriet frit. Det er frit, fordi det ikke tjener af nødvendighed, men af kærlighed... Kærligheden bør gøre dig til en tjener, ganske ligesom sandheden har gjort dig fri... du er på samme tid både en tjener og fri: tjener, fordi du er blevet det; fri, fordi du er elsket af Gud din Skaber, ja, du er også blevet i stand til at elske din Skaber... Du er Herrens tjener og du er Herrens frigivne. Søg ikke efter en frihed, som vil føre dig langt bort fra din befriers hus!"

Kirken og ethvert af dens medlemmer er således kaldet til at deltage i den korsfæstede Kristi munus regale (sml. Joh.12,32), til at have del i Menneskesønnens nåde og ansvar, han, der ikke kom "for at lade sig tjene, men for selv at tjene og give sit liv som løsesum for mange" (Matt.20,28).

Jesus er således den levende, personlige sammenfatning af fuldkommen frihed i total lydighed mod Guds vilje. Hans korsfæstede legeme åbenbarer helt den ubrydelige forbindelse mellem frihed og sandhed, ligesom hans opstandelse fra de døde er den største ophøjelse af frugtbarheden og den frelsende kraft i en frihed, der leves i sandhed.

Vandre i lyset (sml. Joh.1,7)

88. Forsøget på at sætte frihed i modsætning til sandhed og faktisk adskille dem radikalt, er konsekvensen, udslaget og fuldbyrdelsen af en anden mere alvorlig og ødelæggende opdeling, som adskiller tro fra etik.

Denne adskillelse er en af kirkens voldsomste pastorale bekymringer i vore dages voksende

sekularisme, hvor mange, ja alt for mange, mennesker tænker og lever, "som om Gud ikke eksisterede". Vi taler om en mentalitet, som ofte på en dyb, udstrakt og altomfattende måde angriber holdninger og adfærd selv hos kristne, hvis tro svækkes og mister sin karakter af at være et nyt og originalt kriterium for tænken og handlen i personligt liv, familieliv og samfundsliv. I en kultur, der i udstrakt grad er afkristnet, viser kriterier, der benyttes selv af troende, når de fælder domme og træffer beslutninger, sig ofte som fremmede for eller endda i modsætning til evangeliets.

Det er derfor nødvendigt, at kristne genopdager troens nyhed og dens kraft til at bedømme en almindelig udbredt og alt gennemtrængende kultur. Som apostlen Paulus formaner os: "Engang var I mørke, men nu er I lys i Herren; lev som lysets børn, for lysets frugt er lutter godhed, retfærdighed og sandhed; lad kun det gælde, som behager Herren, og tag ikke del i mørkets frugtesløse gerninger, men afslør dem... Se derfor til, hvordan I lever, ikke som uvise, men som vise. Brug det gunstige øjeblik, for dagene er onde" (Ef.5,8-11.15-16; sml. 1.Tess.5,4-8).

Det er nødvendigt at genopdage og endnu engang fremstille den kristne tros autentiske virkelighed, for troen er ikke blot en række sætninger, der skal accepteres med intellektuelt samtykke. Derimod er tro en levet erkendelse af Kristus, en levende erindring om hans bud, og en sandhed, der skal leves. Et ord er i hvert fald ikke virkelig modtaget, før det omsættes i handling, før det er udført i praksis. Tro er en beslutning, der involverer hele ens eksistens. Den er et møde, en dialog, et kærlighedens og livets fællesskab mellem den troende og Jesus Kristus, som er vejen, sandheden og livet (sml. Joh. 14,6). Den indbefatter en tillidsfuld given sig til Kristus, hvad der gør det muligt for os at leve, som han levede (sml. Gal.2,20), i dyb kærlighed til Gud og til vore brødre og søstre.

89. Tro har også et etisk indhold. Den fremkalder og kræver et konstant livsengagement; den medfører og fuldkommengør accepten og overholdelsen af Guds bud. Som Johannes skriver, "Gud er lys, og der er intet mørke i ham. Hvis vi siger, at vi har fællesskab med ham, men vandrer i mørket, lyver vi og gør ikke sandheden... Og deraf kan vi vide, at vi kender ham: hvis vi holder hans bud. Den, der siger: "Jeg kender ham", men ikke holder hans bud, er en løgner, og sandheden er ikke i ham; men den, der holder fast ved hans ord, i ham er Guds kærlighed i sandhed fuldendt. Deraf ved vi, at vi er i ham. Den, der siger, at han bliver i ham, skylder også selv at leve sådan, som han levede" (1.Joh.1,5-6; 2,3-6).

Gennem det sande og gode liv bliver tro til "bekendelse", ikke blot over for Gud, men også over for mennesker: den bliver vidnesbyrd. "I er verdens lys", sagde Jesus; "En by, der ligger på et bjerg kan ikke skjules. Man tænder heller ikke et lys og sætter det under en skæppe, men i en stage, så det lyser for alle i huset. Således skal jeres lys skinne for mennesker, så de ser jeres gode gerninger og priser jeres fader, som er i himlene" (Matt.5,14-16). Disse gerninger er frem for alt kærlighedens (sml. Matt.25,31-46) og den ægte friheds, som viser sig og leves ved at give sig selv, endda lige til at give sig selv totalt, ligesom Jesus, der på korset "har elsket kirken og

hengivet sig for den" (Ef.5,25). Kristi vidnesbyrd er kilden til, modellen og normen for hans disciples vidnesbyrd, for de er kaldet til at vandre den samme vej: "Hvis nogen vil følge efter mig, skal han fornægte sig selv og daglig tage sit kors op og følge mig" (Luk.9,23). Kærlighed i overensstemmelse med evangeliets radikale krav kan føre den troende til martyriets højeste vidnesbyrd. Endnu engang betyder dette at efterligne Jesus, som døde på korset: "I skal ligne Gud som hans kære børn", skriver Paulus til de kristne i Efesus, "og vandre i kærlighed, ligesom Kristus elskede os og gav sig selv hen for os som en gave og et offer til Gud, en liflig duft" (Ef.5,1-2).

Martyriet, forherligelsen af Guds lovs ukrænkelige hellighed

90. Forholdet mellem tro og etik stråler i al sin glans i den ubetingede respekt, som man skylder hvert menneskes personlige værdigheds vedholdende krav, krav der forsvares af de etiske normer, der uden undtagelse forbyder handlinger, der er onde i sig selv. Den etiske norms universalitet og uforanderlighed viser og tjener på samme tid til at forsvare den personlige værdighed og ukrænkelighed hos mennesket, på hvis ansigt Guds stråleglans genspejles (sml. 1.Mos.9,5-6).

Det uacceptable ved "teleologiske", "konsekvensialistiske" og "proportionalistiske" etiske normer, som benægter eksistensen af negative etiske normer, med hensyn til bestemte adfærdsformer, normer der gælder uden undtagelse, bekræftes på en særlig tydelig måde af det kristne martyrium, som altid har ledsaget og selv i vore dage vedbliver med at ledsage kirkens liv.

91. Allerede i Det gamle Testamente finder vi beundringsværdige vidnesbyrd om troskab mod Guds hellige lov, endda lige til en frivillig accept af døden. Et glimrende eksempel er historien om Susanna: som svar til de to uretfærdige dommere, der truede med at få hende dømt til døden, hvis hun nægtede at give efter for deres syndige lidenskab, siger hun: "Trængsler omgiver mig på alle sider; thi gør jeg dette, er døden mig vis; og lader jeg være at gøre det, kan jeg ikke undslippe eders hænder; dog vil jeg hellere lade være at gøre det og så falde i eders hænder, fremfor at synde imod Herren" (Dan.13,22-23). Susanna, som foretrækker at "falde uskyldig" i dommernes hænder, vidner ikke blot om sin tro og tillid til Gud, men også om sin lydighed mod sandheden og mod det absolutte i den etiske orden. Ved sin beredvillighed til at dø som martyr, forkynder hun, at det er ikke rigtigt at gøre, hvad Guds lov betegner som ondt, for derved at opnå noget godt. Susanna vælger for sig selv, den "bedre del", som for hendes vedkommende var et helt klart kompromisløst vidnesbyrd til sandheden om det gode og til Israels Gud. Ved sine handlinger åbenbarede hun Guds hellighed.

Ved Det nye Testaments daggry gav Johannes Døber, der ikke kunne lade være med at tale om Herrens lov og afslog ethvert kompromis med det onde, sit liv, idet han "døde som martyr for sandhed og ret", og således blev forløber for Messias ved den måde, han døde på (sml.

Mark.6,17-29). "Han, som kom for at vidne om lyset, og som af netop dette lys, som er Kristus, blev fundet værdig til at blive kaldt en brændende og skinnende lampe, blev kastet i fængslets mørke... Han, som det blev forundt at døbe verdens Forløser, blev således døbt i sit eget blod".

I Det nye Testamente finder vi mange eksempler på Kristi efterfølgere, begyndende med diakonen Stefanus (sml. Ap.G.6,8-7,60) og apostlen Jakob (sml. Ap.G.12,1-2), som begge døde som martyrer for at forkynde deres tro på og deres kærlighed til Kristus, og ikke ville fornægte ham. I dette fulgte de Herren Jesus, som "aflagde den gode bekendelse" (1.Tim.6,13) over for Kajfas og Pilatus, idet han bekræftede sandheden om sit budskab på bekostning af sit liv. Talløse andre martyrer accepterede forfølgelse og død hellere end at udføre den gudsbespottelige handling med at brænde røgelse foran kejserens statue (sml. Joh.Åb.13,7-10). De nægtede endda at foregive en sådan tilbedelse og gav derved et eksempel på pligten til at afstå fra at udføre selv en enkelt konkret handling i modstrid med Guds lov og trosvidnesbyrden. Ligesom Kristus selv, stolede de lydigt på Faderen og overgav deres liv til ham, som alene kunne frelse dem fra døden (sml. Hebr.5,7)

Kirken fremfører eksemplet på talrige helgener, der vidnede om og forsvarede etisk sandhed lige til at lide martyriet, og som foretrak døden frem for blot en enkelt dødssynd. Ved at ophøje dem til altrenes ære, har kirken stadfæstet deres vidnesbyrd og erklæret deres vurdering for rigtig, for kærligheden til Gud indbefatter forpligtelsen til at respektere hans bud, selv under de frygteligste omstændigheder, og vægringen ved at lade hånt om disse bud, selv om det er for at redde livet.

92. Når martyriet accepteres som en bekræftelse af den etiske ordens ukrænkelighed, er det et strålende vidnesbyrd både om Guds lovs hellighed og om ukrænkeligheden af den personlige værdighed hos mennesket, der er skabt i Guds billede og lighed. Denne værdighed må aldrig forklejnes eller betvivles, heller ikke med gode hensigter, hvilke vanskeligheder der end er forbundet dermed. Jesus advarer os på det strengeste: "Hvad hjælper det et menneske at vinde hele verden og bøde med sit liv?" (Mark.8,36).

Martyriet afviser som falsk og illusorisk enhver "menneskelig betydning", som man, selv under "exceptionelle" omstændigheder vil tillægge en handling, der i sig selv er etisk ond. Faktisk afslører det endnu tydeligere en sådan handlinges sande ansigt: den er en krænkelse af menneskets "menneskelighed", endda mere hos den der begår den, end hos den der udsættes for den. Derfor er martyriet også forherligelsen af personens fuldkomne "menneskelighed" og af sandt "liv", som det bevidnes af Ignatius af Antiokia, der henvender sig til de kristne i Rom, hvor han selv led martyriet: "Tilgiv mig Brødre, men I må ikke hindre mig i at blive født til Livet - I må ikke tilstræbe min Død... Lad mig nå frem til det rene Lys - først så bliver jeg rigtigt Menneske. Lad mig dog få Lov til at efterligne min Guds lidelse".

93. Endelig er martyriet et fremragende tegn på kirkens hellighed. Troskab mod Guds hellige lov, som bevidnes med døden, er en højtidelig forkyndelse og missionsmæssig forpligtelse usque ad sanguinem, så den etiske sandheds stråleglans kan være utilsløret i personers og samfunds adfærd og tænkemåde. Dette vidnesbyrd giver et ekstra værdifuldt bidrag til i det borgerlige samfund og også i kirkelige fællesskaber at afværge et hovedkulds spring ind i den farligste krise, der kan hjemsøge mennesket: forvirringen med hensyn til, hvad der er ondt, og hvad der er godt, hvad der gør det umuligt at opbygge og bevare den etiske orden hos enkeltpersoner og fællesskaber. Ved deres talende og tiltrækkende eksempel på et liv helt forvandlet af den etiske sandheds stråleglans oplyser martyrerne og generelt alle kirkens helgener enhver af historiens perioder ved at genopvække dens etiske sans. Ved helt at vidne om det gode er de en levende irettesættelse til dem, der overtræder loven (sml. Visd.2,12), og de får profetens ord til altid på ny at give genlyd: "Ve dem, der kalder det onde godt, som gør mørke til lys og lys til mørke, gør det bitre sødt og det søde bittert" (Es.5,20).

Skønt martyriet repræsenterer højdepunktet af vidnesbyrdet om etisk sandhed, og et som relativt få mennesker er kaldet til, er det ikke desto mindre et vedvarende vidnesbyrd, som alle kristne daglig må være rede til at aflægge, selv om det koster lidelse og alvorlige ofre. Stillet over for de mange vanskeligheder, som troskab mod den etiske orden kan kræve selv under de mest almindelige omstændigheder, er den kristne faktisk kaldet ved Guds nåde, der er påkaldt i bøn, til en undertiden heroisk indsats. I dette støttes han eller hun af modets dyd, hvorved, som Gregor den Store lærer - man faktisk kan "elske denne verdens vanskeligheder for de evige belønningers skyld".

94. I dette vidnesbyrd om det ubetingede ved det etisk gode er kristne ikke alene: de støttes af den etiske sans, der findes i folkeslagene, og af Østens og Vestens store religiøse og vise traditioner, hvori Guds Ånds indre og hemmelighedsfulde gerninger ikke mangler. Den store latinske digter Juvenals ord gælder for dem alle: "Betragt det som den største forbrydelse at foretrække overlevelse for ære og af kærlighed til det fysiske liv miste selve grunden til at leve".

Samvittighedens stemme har altid klart mindet om, at der er sandheder og etiske værdier, som man må være forberedt på at ofre livet for. I en persons ord og frem for alt i, at denne ofrer livet for en etisk værdi, ser kirken et enkelt vidnesbyrd om den sandhed, som allerede findes i skabningen, skinne frem i sin fylde på Kristi ansigt. Som Justin siger: "Stoikerne viste i det mindste visdom i deres morallære, takket være Ordets sædekorn, der er til stede i alle mennesker, og vi ved, at de, der fulgte deres lære, mødtes med had og blev dræbt".

Universelle og uforanderlige etiske normer til tjeneste for personen og samfundet

95. Kirkens lære, og især den fasthed, hvormed den forsvarer den universelle og permanente gyldighed af påbud, der forbyder handlinger, der er onde i sig selv, betragtes ikke så sjældent som tegn på en utålelig uforsonlighed, især i betragtning af de enormt komplekse og konflikt-ladete

situationer, der i vore dage findes i personers og samfunds sande og gode liv; denne uforsonlighed siges at være i modstrid med kirkens moderskab. Man hører, at kirken mangler forståelse og barmhjertighed. Men kirkens moderskab kan faktisk aldrig skilles fra dens opgave som lærer, som den altid må udføre som Kristi trofaste brud, og Kristus er sandheden i egen person. "Som lærer bliver den aldrig træt af at forkynde den moralske norm... Denne norm er ikke skabt af kirken og ikke overladt til dens forgodtbefindende. I lydighed mod den sandhed, som Kristus er, og som genspejles i den menneskelige persons natur og værdighed, tolker kirken den moralske norm og forelægger den for alle mennesker af god vilje uden at skjule dens krav om radikalitet og fuldkommenhed".

Faktisk må ægte forståelse og barmhjertighed betyde kærlighed til personen, til dennes sande gode og autentiske frihed. Og dette opnås bestemt ikke ved at skjule eller svække den etiske sandhed, men snarere ved at fremstille den i dens dybeste betydning, som en udgydelse af Guds evige visdom, som vi har modtaget i Kristus, og som en tjeneste over for mennesket, til dets friheds vækst og til opnåelsen af dets lykke.

Alligevel kan en klar og fyndig fremstilling af den etiske sandhed aldrig adskilles fra en dyb og oprigtig respekt, der bygger på den tålmodige og tillidsfulde kærlighed, som mennesket altid trænger til på dets etiske vej, der ofte er trættende på grund af vanskeligheder, svaghed og smertelige situationer. Kirken kan aldrig give afkald på "sandheds- og pålidelighedsprincippet, hvorfor den ikke kan gå med til at kalde godt for ondt og ondt for godt"; den må altid vogte sig for ikke at sønderbryde det knækkede rør eller slukke den osende væge (sml. Es.42,3). Som Paul VI skrev: "At forkynde Kristi frelsebringende lære uafkortet er et enestående udtryk for kærlighed til menneskene; den skal dog altid være forenet med den tålmodighed og godhed, som Kristus selv viste, da han talte og virkede her. Han kom ikke for at dømme verden, men for at frelse den; derfor var han nok streng i sin fordømmelse af synden, men barmhjertig over for syndere".

96. Kirkens fasthed i forsvaret for de universelle og uforanderlige etiske normer er slet ikke ydmygende. Dens eneste hensigt er at tjene menneskets sande frihed. Fordi der ikke kan eksistere nogen frihed adskilt fra eller i modsætning til sandheden, må det kategoriske - ubøjelige og kompromisløse - forsvar for menneskets personlige værdigheds absolut væsentlige krav betragtes som vejen til og betingelsen for selve eksistensen af frihed.

Denne tjeneste sigter på ethvert menneske, betragtet i det unikke og særegne i dets væren og eksistens: kun ved lydighed mod de universelle etiske normer finder mennesket fuld bekræftelse af det unikke ved dets personlighed og muligheden for autentisk etisk modning. Netop af denne grund sigter denne tjeneste også på hele menneskeheden: den sigter ikke blot på enkeltpersoner, men også på fællesskabet, på samfundet som sådant. Disse normer udgør faktisk det urokkelige grundlag og den solide garanti for en retfærdig og fredelig menneskelig sameksistens og derfor for et ægte demokrati, som kun kan opstå og udvikles på basis af lighed for alle dets medlemmer, der har samme rettigheder og pligter. Når det drejer sig om de etiske normer, der forbyder det i sig

selv onde, er der ingen privilegier eller undtagelser for nogen som helst. Det gør ingen forskel, om man er verdens herre eller den "fattigste af de fattige" på jordens overflade. Over for den etiske fordring er vi alle absolut lige.

97. På denne måde viser etiske normer, og først og fremmest de negative, de, der forbyder det onde, deres betydning og styrke både personligt og socialt. Ved at beskytte hvert enkelt menneskes ukrænkelige personlige værdighed, hjælper de til at bevare det menneskelige samfundssystem og dets rigtige og frugtbare udvikling. Især budene på dekalogens anden tavle - som Jesus citerede over for den unge mand i evangeliet (sml. Matt.19,19) - udgør hele samfundslivets uundværlige regler.

Disse bud er udformet i almindelige vendinger. Men selve den kendsgerning, at "princippet, subjektet og målet for enhver social dannelse er - og også bør være - det enkelte menneske", tillader også, at de specificeres og gøres mere eksplicite i en detaljeret adfærdskodeks. De fundamentale etiske regler for samfundslivet indbefatter således bestemte krav, som det kræves, at både offentlige myndigheder og borgerne er opmærksomme på. Selv om hensigterne måske undertiden kan være gode, og omstændighederne ofte vanskelige, har borgerlige myndigheder og især enkeltpersoner ingen myndighed til at krænke den menneskelige persons fundamentale og umistelige rettigheder. Derfor kan kun en etik, der anerkender visse normer som altid gyldige og gældende for enhver uden undtagelse, garantere det etiske grundlag for social sameksistens, både på de nationale og de internationale planer.

Etik og fornyelsen af det sociale og politiske liv

98. Over for alvorlige former for social og økonomisk uretfærdighed og politisk korrupcion, som berører hele befolkninger og nationer, er der en voksende indigneret reaktion på de mange menneskers vegne, hvis fundamentale menneskerettigheder er blevet trådt under fode og foragtet, så vel som en endnu mere udbredt og voldsom fornemmelse af behovet for en radikal personlig og social fornyelse, der kan sikre retfærdighed, solidaritet, ærlighed og åbenhed.

Der ligger bestemt en lang og vanskelig vej foran os; at gennemføre en sådan fornyelse vil kræve en enorm indsats specielt på grund af antallet og alvoren af de sager, der giver anledning til og forværrer de uretfærdige situationer, der råder i verden i dag. Men som historien og personlig erfaring viser, er det ikke vanskeligt under disse situationer at opdage årsager, der er virkelig "kulturelle" og knyttet til særlige måder at betragte mennesket, samfundet og verden på. Faktisk finder vi i centrum af kulturproblemet den etiske fornemmelse, som igen har sin rod i og fuldendes i den religiøse fornemmelse.

99. Kun Gud, det højeste gode, udgør det urokkelige grundlag og den væsentlig betingelse for etik og således for budene, især de negative bud, der altid og i alle tilfælde forbyder adfærd og handlinger, der er uforenelige med ethvert menneskes personlige værdighed. Det højeste gode og det etisk gode mødes i sandheden: sandheden om Gud, Skaberen og Forløseren, og sandheden om mennesket, der er skabt og forløst af ham. Kun på denne sandhed er det muligt at bygge et fornyet samfund og løse de komplekse og betydningsfulde problemer, der rammer det, først og fremmest problemet med at overvinde de forskellige former for totalitarisme, for derved at bane vejen for personens autentiske frihed. "Totalitarisme opstår ud fra en benægtelse af sandheden i objektiv forstand. Hvis der ikke er en transcendent sandhed, som mennesket må adlyde for at nå til sin fulde identitet, så er der ikke noget sikkert princip, som garanterer retfærdige forhold mellem mennesker indbyrdes. Deres egoisme som en klasse, en gruppe eller en nation vil uvægerligt sætte dem op mod hinanden. Hvis man ikke anerkender den transcendent sandhed, overtager magtens herredømme føringen, og hver enkelt er tilbøjelig til at gøre fuld brug af de midler, der er til disposition, for at gennemtrumfe sine egne interesser og sin egen mening uden hensyn til andres rettigheder. Mennesker respekteres så kun i den grad, man kan udnytte dem for sine egne egoistiske mål. Således ligger roden til den moderne totalitarisme i benægtelsen af menneskets transcendent værdighed. Som den usynlige Guds synlige billede er mennesket ifølge selve sin natur subjekt for rettigheder, som ingen må krænke - ingen enkelt person, gruppe, klasse, nation eller stat. Ikke engang flertallet i et samfund må krænke disse rettigheder ved at bekæmpe mindretallet ved isolation, undertrykkelse og udbytning eller ved forsøg på at udrydde det".

Følgelig er den uadskillelige sammenhæng mellem sandhed og frihed - som udtrykker det væsentlige bånd mellem Guds visdom og vilje - overordentlig betydningsfuld for personers liv i den socio-økonomiske og socio-politiske sfære. Dette ses klart i kirkens sociallære - som hører "til teologiens og specielt til moralteologiens område" - og fra dens fremstilling af bud, der bestemmer det sociale, økonomiske og politiske liv, ikke blot hvad angår generelle holdninger, men også præcise og bestemte adfærdsformer og konkrete handlinger.

100. Den Katolske Kirkes Katekismus hævder, at "i økonomiske anliggender kræver respekten for menneskeværdighed udøvelsen af mådeholdets dyd for at lægge bånd på vor forkærlighed for denne verdens goder; af retfærdighedens dyd for at sikre vor næstes rettigheder og give ham eller hende, hvad der tilkommer dem; af solidaritet ifølge den gyldne regel og i overensstemmelse med Herrens gavmildhed, han, der "for jeres skyld blev fattig, skønt han var rig, for at I kunne blive rige ved hans fattigdom" (2.Kor.8,9)".

Katekismen fortsætter med at nævne en række adfærdsformer og handlinger, der er i modstrid med menneskeværdighed: tyveri, forsætlig tilbageholdelse af lånte goder eller tabte genstande, økonomisk kriminalitet (sml. 5.Mos.25,13-16), uretfærdige lønninger (sml. 5.Mos.24,14-15), at tvinge priser i vejret ved at benytte sig af en andens uvidenhed eller forlegenhed (sml. Am.8,4-6), uretmæssig tilegnelse og privat benyttelse af en virksomheds fælles ejendom, dårligt udført

arbejde, skattesvindler, falske check og fakturaer, alt for store udgifter, frådseri, etc. Den fortsætter: "Det syvende bud forbyder handlinger eller initiativer, der af nogen som helst grund - egoistisk eller ideologisk, forretningsmæssig eller totalitær - fører til, at mennesker slavebindes, ignoreres til trods for deres personlige værdighed, ved at de købes, sælges eller byttes som varer. Ved vold at reducere personer til forbrugsgoder eller til en kilde til fortjeneste er en synd imod deres værdighed som personer og deres fundamentale rettigheder. Paulus belærer en kristen herre om den rette behandling af hans kristne slave ?ikke længere som en slave, men som en broder i Herren? (sml. Filem.16)".

101. På det politiske område må det bemærkes, at sandfærdighed i forholdene mellem dem, der regerer, og dem, der regeres, åbenhed i offentlig forvaltning, upartiskhed i statens tjeneste, respekt for politiske modstanderes rettigheder, beskyttelse af anklagedes rettigheder mod summarisk rettergang og summariske domfældelser, ærlig og redelig benyttelse af offentlige midler, afvisning af tvivlsomme eller ulovlige metoder til at opnå, bevare eller forøge magt for enhver pris - alle disse ting er principper, der primært har deres rod i og faktisk får deres særlige absolutte nødvendighed fra personens transcendent værdi og de objektive etiske krav, som statens funktion stiller. Når disse principper ikke overholdes, svækkes selve grundlaget for politisk sameksistens, og samfundets liv bringes gradvist i fare, trues eller er dømt til undergang (sml. Salme 14,3-4; Joh.Åb.18,2-3. 9-24). I vore dage, hvor mange lande har set de ideologier falde, som knyttede politik til en totalitær opfattelse af verden - marxismen først og fremmest - er der ikke mindre alvorlig fare for, at den menneskelige persons fundamentale rettigheder vil blive nægtet, og at de religiøse længsler, der opstår i ethvert menneskes hjerte, endnu engang vil blive opslugt af politik. Dette er risikoen ved en forbindelse mellem demokrati og etisk relativisme, som ville fjerne ethvert sikkert etisk referencepunkt fra det politiske og sociale liv og på et dybere plan gøre erkendelsen af sandhed umulig. Ja, "hvis der ikke er nogen højeste sandhed til at lede og dirigere den politiske aktivitet, så kan ideer og overbevisninger let blive manipulerede af magthensyn. Som historien viser, kan et demokrati uden værdier let forvandles til åben eller kun let skjult totalitarisme".

Således yder etikken - når den bygger på sandhed og er åben i sandhed for autentisk frihed - på enhver af det personlige, familiære, sociale og politiske livs områder, en oprindelig, uerstattelig og umådelig værdifuld tjeneste ikke blot for det enkelte menneske og dets vækst i det gode, men også for samfundet og dets ægte udvikling.

Nåde og lydighed mod Guds lov

102. Selv i de vanskeligste situationer må mennesket respektere etikken norm for at kunne være lydige mod Guds hellige bud og i overensstemmelse med sin egen værdighed som en person. Naturligvis kræver det at opretholde en balance mellem frihed og sandhed undertiden

usædvanlige ofre og må opnås for en høj pris: det kan endda medføre martyriet. Men som almindelig og daglig erfaring viser, er mennesket fristet til at bryde den balance: "Det jeg vil, det gør jeg ikke, og det, jeg hader, det gør jeg... Det gode, som jeg vil, det gør jeg ikke, men det onde, som jeg ikke vil, det gør jeg" (Rom.7,15. 19)

Hvad er i sidste instans oprindelsen til denne menneskets indre splittelse? Historien om dets synd begynder, da det ikke længere anerkender Herren som sin Skaber og selv ønsker at være den, der i fuld uafhængighed bestemmer, hvad der er godt, og hvad der er ondt. "I bliver som Gud og kan kende godt og ondt" (1.Mos.3,5): dette var den første fristelse, og den giver genklang i alle andre fristelser, som mennesket er mere tilbøjelig til at give efter for som et resultat af det oprindelige syndefald.

Men fristelser kan overvindes, synder kan undgås, for sammen med budene gav Herren os muligheden for at holde dem: "Hans øjne er rettet mod dem, der frygter ham, og han kender nøje alt, hvad et menneske foretager sig; ingen har han pålagt at handle ugudeligt, og ingen har han givet frihed til at synde" (Sir.15,19-20). Det kan i bestemte situationer være vanskeligt, overordentlig vanskeligt, at holde Guds lov, men det er aldrig umuligt. Dette er kirkens traditions konstante lære, og blev udtrykt af Tridentinerkoncilet: "Men ingen må, hvor retfærdiggjort han end måtte være, betragte sig selv som undtaget fra at overholde budene, eller benytte den ubesindige påstand, som fædrene har forbudt under trussel om bandlysning, at Guds bud er umulige at overholde af en, der er retfærdiggjort. For Gud befaler ikke det umulige, men ved at befale råder han dig til at gøre, hvad du kan, og til at bede om det, du ikke kan, og han giver dig sin hjælp, så du kan. Hans bud er ikke tunge (sml. 1.Joh.5,3); hans åg er godt, hans byrde er let (sml. Matt.11,30)".

103. Foran sig har mennesket altid håbets åndelige horisont, takket være den guddommelige nådes hjælp og med den menneskelige friheds medvirken.

Det er i Jesu frelsende kors, i Helligåndens gave, i sakramenterne, der flyder fra Forløserens gennemborede side (sml. Joh.19,34), at troende finder nåden og styrken til altid at holde Guds hellige lov, selv i de tungeste prøvelser. Som Andreas af Kreta siger, loven selv "blev stimuleret af nåde og stillet til tjeneste for den i en harmonisk og frugtbar kombination. Hvert element bevarede sine kendetegn uden forandring eller sammenblanding. På en guddommelig måde vendte han, hvad der kunne være byrdefuldt og tyrannisk til, hvad der er let at bære og en kilde til frihed".

Kun i Kristi forløsnings mysterium opdager vi menneskets "konkrete" muligheder. "Det ville være en meget alvorlig fejltagelse at konkludere... at kirkens lære i alt væsentligt kun er et "ideal", som så må tilpasses, afpasses, gradueres til menneskets såkaldte konkrete muligheder efter en "afvejning af de goder, det drejer sig om". Men hvad er "menneskets konkrete muligheder"? Og hvilket menneske taler vi om? Om mennesket, der beherskes af begær, eller om mennesket, der er forløst af Kristus? Det er, hvad det drejer sig om: Kristi forløsnings virkelighed. Kristus har

forløst os! Dette betyder, at han har givet os muligheden for at virkeliggøre hele sandheden om vort væsen; han har befriet vor frihed fra begærets herredømme. Og hvis det forløste menneske stadig synder, skyldes det ikke en ufuldkommenhed ved Kristi forløsende handling, men menneskets vilje til ikke at benytte sig af den nåde, der udspringer af den handling. Guds bud er naturligvis afpasset efter menneskets evner; men efter evnerne hos det menneske, som Helligånden er givet til; til det menneske, som skønt det er forfaldent til synd, dog altid kan opnå tilgivelse og fryde sig over Helligåndens nærvær".

104. I denne sammenhæng er der taget hensyn både til Guds barmhjertighed over for synden hos det menneske, der omvender sig, og til forståelsen af menneskelig svaghed. En sådan forståelse betyder aldrig at gå på kompromis og forfalske målestokken for godt og ondt for at tilpasse den til de særlige omstændigheder. Det er absolut menneskeligt for synderen at erkende sin svaghed og bede om tilgivelse for sine fejl; hvad, der er uacceptabelt, er holdningen hos et menneske, der gør sin egen svaghed til kriteriet for sandheden om det gode, så det kan føle sig selv-retfærdiggjort uden at være nødt til at tage sin tilflugt til Gud og hans barmhjertighed. En sådan holdning ødelægger etikken i et samfund som helhed, fordi den opmuntrer til tvivl om morallovens objektivitet i almindelighed og til en afvisning af det absolutte i etiske forbud med hensyn til bestemte menneskelige handlinger, og den fører til slut til en sammenblanding af alle værdidomme.

I stedet for burde vi lægge os budskabet fra evangeliets beretning om farisæeren og tolderen (sml. Luk. 18,9-14) på sinde. Tolderen har måske haft en vis motivering for de synder, han begik, hvad der kan have formindsket hans ansvar. Men hans bøn dvæler ikke ved sådanne motiver, men derimod ved hans egen uværdighed over for Guds uendelige hellighed: "Gud, vær mig synder nådig" (Luk. 18,13). Farisæeren er på den anden side selv-retfærdiggjort og finder en undskyldning for hvert af sine fejltrin. Her møder vi to forskellige holdninger for etisk samvittighed hos mennesket til alle tider. Tolderen repræsenterer en "angrende" samvittighed, der er helt klar over sin egen naturs skrøbelighed og ser i sine egne fejl, hvad end deres subjektive berettigelse kan være, en bekræftelse af dens behov for forløsning. Farisæeren repræsenterer en "selv-tilfredsstillet" samvittighed, der nærer den illusion, at den kan overholde loven uden nådens hjælp, og er overbevist om, at den ikke har brug for barmhjertighed.

105. Alle mennesker må passe meget på ikke at tillade sig selv at blive smittet af farisæerens holdning, der vil forsøge på at eliminere bevidstheden om ens egne begrænsninger og ens egen synd. I vore dage kommer denne holdning især til udtryk i forsøget på at tilpasse den etiske norm til ens egne evner og personlige interesser og endda i afvisningen af selv ideen om en norm. På den anden side vækker det at acceptere "misforholdet" mellem loven og menneskelig formåen (det vil sige de etiske kræfters formåen hos det menneske, der er overladt til sig selv) længslen efter nåde og forbereder én til at modtage den. "Hvem skal fri mig fra dette dødens legeme?"

spørger apostlen Paulus. Og i et udbrud af glæde og taknemlighed svarer han: "Men Gud ske tak ved Jesus Kristus, vor Herre!" (Rom.7,24-25).

Vi finder den samme erfaring i den efterfølgende bøn af Ambrosius af Milano: "Hvad er mennesket da, hvis du ikke besøger det? Husk, Herre, at du har skabt mig som en, der er svag, at du dannede mig af støv. Hvordan kan jeg holde mig oprejst, hvis du ikke bestandigt ser på mig for at styrke dette ler, så at min styrke kan vokse frem fra dit åsyn? Du skjuler dit ansigt, og de forfærdes (Salme 104,29): ve mig, hvis du vender dig for at se på mig! Du kan ikke se andet i mig end pletten af mine forbrydelser; der er ingen fordel hverken ved at blive forladt eller ved at blive set, for når vi bliver set, krænker vi dig. Alligevel kan vi forestille os, at Gud ikke afviser dem, han ser, fordi han rens dem, han ser på. Foran ham brænder en ild, der er i stand til at fortære vor skyld (sml. Joel 2,3)".

Etik og nyevangelisering

106. Evangelisering er den stærkeste og mest betagende udfordring, som kirken er blevet stillet overfor lige fra dens første begyndelse. Faktisk kommer denne udfordring ikke så meget fra det sociale og kulturelle miljø, som den møder i historiens løb, som fra den opstandne Kristi befaling, som forklarer selve grunden til, at kirken eksisterer: "Gå ud i alverden og prædik evangeliet for hele skabningen" (Mark.16,15).

Imidlertid er den nuværende tid, i hvert fald for mange mennesker, i stedet for præget af en stærk udfordring til at foretage en "nyevangelisering", en forkyndelse af evangeliet, der altid er nyt og altid bringer noget nyt, en evangelisering, som må være "ny i sin glød, sine metoder og sine udtryk". Afkristningen, der hviler tungt på hele folkeslag og samfund, der engang var rige på tro og kristent liv, indbefatter ikke blot tabet af tro eller i hvert fald, at den bliver irrelevant i dagliglivet, men også, og nødvendigvis, en tilbagegang eller tilsløring af den etiske sans. Dette sker både som følge af en mistet bevidsthed om evangeliets etiks originalitet og som et resultat af en formørkelse af selve de fundamentale principper og etiske værdier. I dag optræder udbredte tendenser til subjektivisme, utilitarisme og relativisme ikke blot som pragmatiske holdninger eller adfærdsmønstre, men snarere som indstillinger, der har et teoretisk fundament og hævder fuld kulturel og social berettigelse.

107. Evangelisering - og derfor "nyevangelisering" - indbefatter også forkyndelsen og forelæggelsen af etik. Jesus selv kaldte, også når han prædikede Guds rige og dets frelsende kærlighed, mennesker til tro og omvendelse (sml. Mark.1,15). Og da Peter sammen med de andre apostle forkyndte, at Jesus fra Nazaret var opstået fra de døde, talte han om et liv, der skulle leves, om en "vej", der skulle følges af dem, der vil være den opstandnes disciple (sml. Ap.G.2,37-41; 3,17-20).

Nyevangeliseringen vil, ganske ligesom når den forkynder troens sandhed, og endnu mere når den fremstiller den kristne etiks grundlag og indhold, vise sin ægthed og slippe al sin missionerende kraft løs, når den udføres ved at skænke ikke blot det forkyndte ord, men også det levede ord. Især udgør det liv i hellighed, som ydmygt og ofte upåagtet udstråler fra så mange af Guds folks medlemmer, den enkleste og mest tiltrækkende metode til på samme tid at erkende sandhedens skønhed, Guds kærligheds befriende kraft og værdien af ubetinget troskab over for alle Guds lovs krav, selv i de vanskeligste situationer. Af denne grund har kirken som en viis morallærer altid opfordret de troende til i helgenerne og frem for alt i Guds Jomfrumoder, som er "fuld af nåde" og "helt hellig", at søge og finde det forbillede den styrke og den glæde, der er nødvendig for at leve i overensstemmelse med Guds bud og evangeliets saligprisninger.

Helgenernes liv er som en genspejling af Guds godhed -han som "alene er god" - ikke blot en ægte bekendelse af tro og en opflammende tilskyndelse til at dele den med andre, men også en forherligelse af Gud og hans uendelige hellighed. Livet i hellighed udtrykker og virkeliggør således det trefldige og ene munus propheticum, sacerdotale et regale, som enhver kristen modtager som en gave ved i dåben at blive genfødt "af vand og ånd" (Joh.3,5). Den kristnes sande og gode liv har værdi som en "åndelig gudstjeneste" (Rom.12,1; Fil.3,3), der flyder fra og næres af den Guds helligheds og herligheds udtømmelige kilde, og forherligelse, som findes i sakramenterne, især i eukaristien: ved at deltage i korsofferet, har den kristne del i Kristi selvopofrende kærlighed og er i stand til og forpligtet til at praktisere denne samme kærlighed i alle sin tanker og gerninger. I det sande og gode liv bliver den kristnes kongelige tjeneste også gjort tydelig og virksom: jo mere man ved nådens hjælp adlyder Helligåndens nye lov, jo mere vokser man i den frihed, som man er kaldet til i tjenesten for sandhed, kærlighed og retfærdighed.

108. I centrum af nyevangeliseringen og af det nye sande og gode liv, som den foreslår og vækker ved sin helligheds og missionerende ivers frugter, er Kristi Ånd, den hellige Moders, kirkens, frugtbarheds princip og styrke. Som pave Paul VI mindede os om: "Uden Helligåndens virken vil det aldrig være muligt at forkynde evangeliet". Når Jesu Ånd modtages i den troendes ydmyge og lydige hjerte, får den det kristne sande og gode liv og vidnesbyrdet om hellighed til at blomstre midt blandt den store mangfoldighed af kald, gaver, ansvar, betingelser og livssituationer. Som Novatian engang påpegede, idet han her udtrykte kirkens autentiske tro, er det Helligånden, "som bekræftede disciplenes hjerter og tanker, som åbenbarede evangeliets mysterier, som udgød oplysningen om guddommelige ting over dem. Styrkede af hans gave frygtede de hverken fængsler eller lænker for Herrens navns skyld; ja, de trådte endda denne verdens magter og pinsler under fode, bevæbnede og styrkede af ham havde de i sig selv de gaver, som den samme Ånd skænker og som juveler giver til kirken, Kristi brud. Det er faktisk ham, der vækker profeter i kirken, vejleder lærere, styrer tunger, udvirker tegn og helbredelser, udretter undere, muliggør skelnen af ånder, overdrager ledelse, giver råd, uddeler og bringer alle andre karismatiske gaver i samklang. På denne måde fuldender og fuldkommengør han Herrens kirke alle vegne og i alle ting".

I den levende sammenhæng med denne nyevangelisering, der har til hensigt at frembringe og nære "den tro, der er virksom i kærlighed" (sml. Gal.5,6), og i forbindelse med Helligåndens gerning kan vi nu forstå, hvilken plads stadig teologisk overvejelse af det sande og gode liv indtager i kirken, de troendes fællesskab. Vi kan på samme måde tale om den opgave og det ansvar, der sømmer sig for moralteologer.

Moralteologernes tjeneste

109. Hele kirken er kaldet til evangelisering og til at vidne om et liv i tro, fordi den har fået del i Herren Jesu munus propheticum ved at have fået skænket hans Ånd. Takket være sandhedens Ånds stadige nærvær i kirken (sml. Joh.14,16-17), er det således, at "det troende folk som helhed, salvet af Den Hellige (sml. 1.Joh.2,20.27), kan ikke fare vild i sin tro. Denne specielle egenskab giver sig til kende gennem hele folkets overnaturlige trosinstinkt, når det "fra biskopperne til de yderste rækker i det troende lægfolk", fremviser en enstemmig tilslutning i tros- og moralspørgsmål".

For at udføre sin profetiske opgave må kirken stadig genopvække eller "genopflamme" sit eget trosliv (sml. 2.Tim.1,6) især gennem en dybere og dybere overvejelse under Helligåndens vejledning af selve troens indhold. Teologens "kald" i kirken er specielt til tjeneste for denne "troende indsats for at forstå troen". Som instruktionen *Donum Veritatis* lærer: "Teologens kald er et af de kald, som Ånden vækker i kirken. Det er teologens opgave på en særlig måde at stræbe efter en dybere og dybere forståelse af Guds ord, som findes i de inspirerede Skrifter og er videregivet af kirkens levende Tradition. Dette gør teologen i fællesskab med læreembedet, som har fået pålagt ansvaret med at bevare troens skat. Ifølge sit væsen appellerer troen til fornuften, fordi den åbenbarer menneskets sande bestemmelse for det, og hvordan det skal opnå den. Åbenbaret sandhed overstiger bestemt, hvad vi kan beskrive. Al vor erkendelse kommer til kort over for dens i sidste instans ufattelige storhed (sml. Ef.3,19). Ikke desto mindre drager den åbenbarede sandhed fornuften - Guds gave der er indrettet til tilegnelsen af sandhed - til at træde ind i dens lys og derved til en vis grad komme til at forstå, hvad den har troet. Teologien reagerer på sandhedens indbydelse, når den forsøger at forstå troen. Derved hjælper den Guds folk til at opfylde apostlens befaling (sml. 1.Pet.3,15) om at gøre regnskab for deres håb over for dem, der kræver det".

Det er fundamentalt for at definere selve teologiens identitet og følgelig for teologien at udføre sin rette opgave, at erkende dens dybe og livsvigtige forbindelse med kirken, dens mysterium, dens liv og dens sendelse. "Teologi er en kirkelig videnskab, fordi den vokser i kirken og beskæftiger sig med kirken... Den er til tjeneste for kirken og bør derfor føle, at den selv er aktivt involveret i kirkens sendelse, især i dens profetiske sendelse". På grund af selve sit væsen og sine fremgangsmåder kan ægte teologi kun trives og udvikles gennem en engageret og ansvarlig deltagelse i og "høren-til" kirken som et "trosfællesskab". Til gengæld bliver resultaterne af teologisk forskning og dybere indsigt en kilde til berigelse for kirken og dens trosliv.

110. Alt, hvad der er blevet sagt om teologi i almindelighed, kan og skal også siges om moralteologi, betragtet i dens særlige betydning som en videnskabelig overvejelse over evangeliet som et nyt livs gave og bud, en overvejelse over livet, som "forkynder sandheden i kærlighed" (sml. Ef.4,15) og over kirkens liv i hellighed, hvori sandheden om det gode bragt til dets fuldkommenhed skinner frem. Kirkens læreembede griber ikke kun ind på troens område, men også, og uadskilleligt dermed, på etikkens område. Det er dets opgave "ved hjælp af vurderinger, der er normative for de troendes samvittighed, at opdage de handlinger, der i sig selv er i overensstemmelse med troens krav og virke for, at de kommer til udtryk i livet, og dem der modsat, fordi de er onde i sig selv, er uforenelige med sådanne krav". Ved at forkynde Guds bud og Kristi kærlighed lærer kirkens læreembede også de troende bestemte særlige påbud og forlanger, at de i deres samvittighed betragter dem som etisk forpligtende. Samtidig udfører læreembedet et vigtigt overvågningsarbejde ved at advare de troende om tilstedeværelsen af mulige vildfarelser, også selv om de kun er implicite, når de troendes samvittighed ikke anerkender rigtigheden og sandheden af de etiske normer, som læreembedet lærer.

Dette er stedet til at overveje den særlige opgave, som alle de har, som med mandat fra deres lovlige hyrder underviser i moralteologi ved præsteseminarier og teologiske fakulteter. De har den alvorlige pligt at belære de troende - især fremtidige præster - om alle de bud og praktiske normer, som autoritativt er forkyndt af kirken. Samtidig med at de erkender de mulige begrænsninger i de menneskelige argumenter, der anvendes af læreembedet, er moralteologer kaldet til at udvikle en dybere forståelse af de grunde, der ligger til grund for dets lære og til at forklare gyldigheden og den obligatoriske beskaffenhed af de påbud, det fremsætter, idet de påviser deres indbyrdes sammenhæng og deres forbindelse med menneskets sidste mål. Moralteologer skal fremstille kirkens lære og i udøvelsen af deres tjeneste give eksemplet på et loyalt samtykke, både i det indre og det ydre, over for læreembedets lære både på dogmernes og etikkens områder. Når teologer arbejder sammen i fællesskab med det hierarkiske læreembede, vil de være dybt engageret i stadig mere fuldt og helt at klarlægge de bibelske grundlag, den etiske betydning og de antropologiske anliggender, der ligger til grund for morallæren og det menneskesyn, som kirken fremlægger.

111. Den tjeneste, som moralteologer er kaldet til at yde i vore dage, er af den største vigtighed, ikke blot for kirkens liv og sendelse, men også for det menneskelige samfund og den menneskelige kultur. Moralteologer har den opgave, i tæt og levende forbindelse med bibelteologi og dogmatik gennem deres videnskabelige overvejelse at henlede opmærksomheden på "det dynamiske aspekt, som vil fremkalde det svar, som mennesket må give på det guddommelige kald, der kommer i processen med dets vækst i kærlighed inden for et frelsesfællesskab. På denne måde vil moralteologi opnå en indre åndelig dimension, som svarer til behovet for helt at udvikle det imago Dei, der findes i mennesket, og som svarer til de love for åndelig udvikling, der er beskrevet af kristen asketisk og mystisk teologi".

Moralteologien og dens lære møder bestemt særlige vanskeligheder i vore dage. Fordi kirkens etik nødvendigvis indbefatter en normativ dimension, kan moralteologi ikke reduceres til en sum af viden, der er udarbejdet blot i sammenhæng med de såkaldte adfærdsvidenskaber. Disse beskæftiger sig med fænomenet etik som en historisk og social kendsgerning; moralteologi er imidlertid, skønt den er nødt til at gøre brug af adfærds- og naturvidenskaberne, ikke afhængig af resultaterne af formal empirisk observation eller fænomenologisk forståelse alene. Faktisk må adfærdsvidenskabernes anvendelighed for moralteologi altid måles over for det oprindelige spørgsmål: Hvad er godt eller ondt? Hvad skal der gøres for at opnå evigt liv?

112. Moralteologen må derfor i sammenhæng med vore dages fremherskende videnskabelige og tekniske kultur, udsat som den er for farerne ved relativisme, pragmatisme og positivisme, udvise omhyggelig dømmekraft. Fra det teologiske synspunkt er etiske principper ikke afhængige af det historiske øjeblik, hvori de er opdaget. Desuden kan den kendsgerning, at nogle troende handler uden at følge læreembedets belæring eller fejlagtigt betragter en adfærdsform, der af deres hyrder er erklæret for i modstrid med Guds lov, som etisk rigtig, ikke være et gyldigt argument for at afvise den sandhed om de etiske normer, som er doceret af kirken. Bekræftelsen af etiske principper ligger ikke inden for formale empiriske metoders kompetence. Uden at benægte sådanne metoders gyldighed, men samtidig uden at indskrænke sin synsvinkel til dem, tager moralteologien, trofast mod den overnaturlige trossans, først og fremmest hensyn til menneskehjertets åndelige dimension og dets kald til guddommelig kærlighed.

Mens adfærdsvidenskaberne faktisk, ligesom alle eksperimentelle videnskaber, udvikler et statistisk begreb om "normalitet", lærer troen, at denne normalitet selv bærer sporene af et fald fra menneskets oprindelige situation - med andre ord, den er angrebet af synd. Kun den kristne tro viser mennesket vejen tilbage til "begyndelsen" (sml. Matt.19,8), en vej der ofte er helt forskellig fra den empiriske normalitets. Trods den store værdi af den information, som adfærdsvidenskaberne giver, kan de ikke betragtes som afgørende kriterier for etiske normer. Det er evangeliet, der åbenbarer den hele sandhed om mennesket og dets etiske vej og således oplyser og advarer syndere; det forkynder dem Guds barmhjertighed, som bestandigt arbejder på at bevare dem både fra fortvivlelse over deres manglende evne til helt at kende og holde Guds lov og fra den formodning, at de kan frelses uden fortjeneste. Gud minder også syndere om tilgivelsens glæde, som alene giver kraften til i moralloven at se en befriende sandhed, en nådefuld kilde til håb, en vej til liv.

113. Undervisning i morallære indbefatter den bevidste accept af disse intellektuelle, åndelige og pastorale ansvar. Moralteologer, der har påtaget sig opgaven med at undervise i kirkens lære, har således en alvorlig pligt til at opøve den troende til at foretage denne etiske skelnen, til at være forpligtet over for det sande gode og til tillidsfuldt at tage sin tilflugt til Guds nåde.

Mens meningsudvekslinger og meningskonflikter kan være normale udtryk for offentligt liv i et repræsentativt demokrati, kan morallære bestemt ikke afhænge kun af respekt for en proces: den fastsættes jo på ingen måde ved at følge de regler og velovervejede procedurer, der er typiske for et demokrati. Dissens, i form af omhyggeligt organiserede protester og polemikker, der føres i medierne, er i modstrid med det kirkelige fællesskab og med en rigtig forståelse af Guds folks hierarkiske forfatning. Modstand mod kirkens hyrderes lære kan ikke betragtes som et legitimt udtryk hverken for kristen frihed eller for mangfoldigheden af Åndens gaver. Når dette sker, er det kirkens hyrderes opgave at handle i overensstemmelse med deres apostolske sendelse, idet de insisterer på, at de troendes ret til at modtage den katolske lære i dens renhed og helhed altid skal respekteres. "Uden at glemme, at også han eller hun er et medlem af Guds folk, må teologen have respekt for dem og føle sig forpligtet til at give dem en undervisning, der på ingen måde skader troslæren".

Vort eget ansvar som hyrder

114. Som Det andet Vatikankoncil minder os om, hviler ansvaret for troen og for Guds folks tro og trosliv især på kirkens hyrder. "Blandt de første af biskoppernes opgaver står forkyndelsen af evangeliet. Biskopperne er nemlig troens forkyndere, som leder nye disciple til Kristus, de er de autentiske lærere iført Kristi myndighed, som prædiker for deres folk den tro, de skal modtage og føre ud i livet, som fremstiller den i Helligåndens lys, henter nyt og gammelt frem fra åbenbaringens skatte (sml. Matt. 13,52), lader troen bære frugt og tilbageviser de vranglærdomme, som truer deres hjord (sml. 2.Tim.4,1-4)".

Det er vor fælles pligt og endnu mere vor fælles nåde som kirkens hyrder og biskopper at lære de troende de ting, der fører dem til Gud, ganske ligesom Herren Jesus gjorde med den unge mand i evangeliet. Som svar på spørgsmålet: "Hvad godt skal jeg gøre for at få evigt liv?", henviste Jesus den unge mand til Gud, skabelsens og pagtens Herre. Han mindede ham om de etiske bud, der allerede er åbenbaret i Det gamle Testamente, og påpegede deres ånd og dybeste mening ved at indbyde den unge mand til at følge ham i fattigdom, ydmyghed og kærlighed: "Kom så og følg mig!". Sandheden i denne lære blev besejlet på korset i Kristi blod: i Helligånden er den blevet kirkens og enhver kristens nye lov.

Dette "svar" på spørgsmålet om etik er på en særlig måde af Jesus Kristus blevet betroet til os, kirkens hyrder; vi er blevet kaldet til at gøre det til genstand for vor prædiken i opfyldelsen af vort munus propheticum. På samme tid må vort ansvar som hyrder, hvad angår kristen morallære, også udføres som del af vort munus sacerdotale: dette sker, når vi uddeler nådens og helliggørelsens gaver til de troende som et effektivt middel til at adlyde Guds hellige lov, og når vi med vore vedvarende og tillidsfulde bønner støtter troende i deres bestræbelser for at være trofaste mod troens krav og leve i overensstemmelse med evangeliet (sml. Kol. 1,9-12). Især i vore dage må kristen morallære være et af de hovedområder, hvori vi udøver vor pastorale årvågenhed, idet vi udfører vort munus regale.

115. Dette er faktisk første gang, at kirkens læreembede detaljeret har fremlagt de fundamentale elementer i denne lære, og præsenteret principperne for den pastorale skelnen, der er nødvendig i praktiske og kulturelle situationer, der er komplekse og endda afgørende.

I lyset af åbenbaringen og af kirkens konstante lære, specielt Det andet Vatikankoncils, har jeg kort mindet om frihedens væsentlige kendetegn, så vel som om de fundamentale værdier, der er forbundet med menneskets værdighed og dets handlingers sandhed, for i lydighed mod moralloven at kunne opdage en nåde og et tegn på vort barnekår hos Gud i den ene Søn (sml. Ef.1,4-6). Specielt har denne rundskrivelse vurderet visse tendenser i vore dages moralteologi. Nu overlader jeg denne vurdering til jer i lydighed mod Herrens ord, som betroede Peter den opgave at styrke sine brødre (sml. Luk.22,32), for at oplyse og hjælpe vor fælles dømmekraft.

Hver af os ved, hvor vigtig den lære er, som udgør det centrale tema for denne rundskrivelse, og som i dag er blevet gentaget med Peters efterfølgers autoritet. Enhver af os kan se alvoren i det, som det drejer sig om, ikke blot for enkelte personer, men for hele samfundet, med den fornyede bekræftelse af de etiske buds universalitet og uforanderlighed, især dem, der altid og uden undtagelse forbyder handlinger, der i sig selv er onde.

Ved at anerkende disse bud, lytter kristne hjerter og vor pastorale kærlighed til kaldet fra ham, der "elskede os først" (1.Joh.4,19). Gud opfordrer os til at være hellige, som han er hellig (sml. 3.Mos.19,2), til - i Kristus - at være fuldkomne som han er fuldkommen (sml. Matt.5,48). Det buds urokkelige krav bygger på Guds uendeligt barmhjertige kærlighed (sml. Luk.6,36), og hensigten med det bud er at lede os, ved Kristi nåde, på den livsfyldens vej, der passer sig for Guds børn.

116. Det er vor pligt som biskopper at våge over, at Guds ord læres med troskab. Mine Brødre i episkopatet, det er en del af vort hyrdeembede at sørge for, at denne morallære trofast gives videre, og at ty til passende midler for at sikre, at de troende beskyttes mod enhver lære og teori, der er i modstrid dermed. I udførelsen af denne opgave, hjælpes vi alle af teologer; men alligevel udgør teologiske meninger hverken reglen eller normen for vor lære. Dens autoritet stammer med Helligåndens hjælp og i fællesskab cum Petro et sub Petro fra vor troskab mod den katolske tro, der stammer fra apostlene. Som biskopper er vi alvorligt forpligtede til personligt at våge over, at troens og etikens "sunde lære" (1.Tim.1,10) doceres i vore bispedømmer.

Der hviler et særligt ansvar på biskopper med hensyn til katolske institutioner. Hvad enten disse er institutioner for pastoral omsorg for familien eller for socialt arbejde, eller institutioner, der giver sig af med undervisning eller syge- og sundhedsvæsen, kan biskopper kanonisk oprette og anerkende sådanne strukturer og delegere visse ansvar til dem. Alligevel er biskopper aldrig løst fra deres egne personlige forpligtelser. Det tilkommer dem i fællesskab med pavestolen både at give titlen "katolsk" til skoler, universiteter, hospitaler og andre institutioner, der beskæftiger sig

med sundhedvæsen eller forskellige former for rådgivning, og hvis disse i alvorlig grad ikke lever op til den titel, da at fratage dem den.

117. I enhver kristens hjerte, i enhver persons inderste, lyder der altid et ekko af det spørgsmål, som den unge mand i evangeliet engang stillede Jesus: "Mester, hvad godt skal jeg gøre for at få evigt liv?" (Matt. 19,16). Imidlertid er enhver nødt til at stille dette spørgsmål til den "gode Mester", fordi han er den eneste, der kan besvare det i fuld sandhed i alle situationer, i de mest forskellige omstændigheder. Og når kristne stiller ham det spørgsmål, der vokser frem af deres samvittighed, svarer Herren med ordene fra den nye pagt, der er blevet betroet til hans kirke. Som apostlen Paulus sagde om sig selv, er vi blevet sendt "for at forkynde evangeliet, dog ikke med talekunstens visdom, for at Kristi kors ikke skal blive tom tale" (1.Kor. 1,17). Kirkens svar på menneskets spørgsmål indeholder Kristi, den korsfæstedes, visdom og magt, den sandhed, der skænker sig selv.

Når mennesker stiller kirken de spørgsmål, der er rejst af deres samvittighed, når de troende i kirken vender sig til deres biskopper og hyrder, lyder i kirkens svar Jesu Kristi stemme, sandhedens ord om ondt og godt. I de ord, der udtales af kirken, lyder der i menneskers inderste væsen en genklang af Guds stemme, og Gud er den, der alene "er den gode" (sml. Matt. 19,17), der alene "er kærlighed" (1.Joh. 4,8.16).

Ved Helligåndens salvelse bliver dette blide, men krævende ord lys og liv for mennesket. Atter opfordrer apostlen Paulus os til at have tillid, for "at vi duer til noget, skyldes Gud, som også har gjort os duelige til at være tjenere for en ny pagt, ikke bogstavens, men Åndens... "Herren" er Ånden, og hvor Herrens Ånd er, dér er der frihed. Og alle vi, som med utilsløret ansigt i et spejl skuer Herrens herlighed, forvandles efter det billede, vi skuer, fra herlighed til herlighed, sådan som det sker ved den Herre, som Ånden er" (2.Kor. 3,5-6.17-18).

AFSLUTNING

Maria, barmhjertighedens mor

118. Lad os ved afslutningen af disse overvejelser betro os selv, vort livs lidelser og glæder, troendes og mennesker af god viljes etiske liv og moralteologernes forskning til Maria, Guds mor og barmhjertighedens mor.

Maria er barmhjertighedens mor, fordi hendes søn, Jesus Kristus, blev sendt af Faderen som åbenbaringen af Guds barmhjertighed (sml. Joh. 3,16-18). Kristus kom ikke for at fordømme, men for at tilgive, for at vise barmhjertighed (sml. Matt. 9,13). Og den største barmhjertighed af alle findes i, at han er midt iblandt os og kalder os til at møde ham og til sammen med Peter at bekende, at han er "den levende Guds søn" (Matt. 16,16). Ingen menneskelig synd kan udlette

Guds barmhjertighed eller forhindre ham i at udøse al sin triumferende magt, hvis vi blot vender os til ham. Faktisk gør synden selv den kærlighed endnu mere strålende hos den Far, der for at løskøbe trællen hengav Sønnen: hans barmhjertighed mod os er forløsning. Denne barmhjertighed når sin fuldendelse i Åndens gave, som skænker nyt liv og kræver, at det bliver levet. Ligeegyldigt hvor mange og store de hindringer, der stilles i vejen for ham af menneskelig skrøbelighed og synd, gør den Ånd, der gør jorden ny (sml. Salme 104,30) det under muligt, at det fuldkomment gode kan gøres. Denne fornyelse, som giver evnen til at gøre, hvad der er godt, ædelt, smukt, behageligt for Gud og i overensstemmelse med hans vilje, er på en måde opblomstringen af barmhjertighedens gave, der skænker befrielse fra det ondes trældom og giver styrken til ikke at synde længere. Ved at skænke det nye liv, gør Jesus os delagtige i sin kærlighed og fører os til Faderen i Ånden.

119. Sådan er den kristne tros trøsterige vished, kilden til dens dybe menneskelighed og overordentlige enkelhed. Somme tider kan det i diskussioner om nye og komplekse etiske problemer synes, at kristen etik i sig selv er for krævende, for vanskelig at forstå og næsten umulig at praktisere. Dette er ikke sandt, for kristen etik består i evangeliets enkelhed i at følge Kristus, i at overgive sig selv til ham, i at lade sig blive forvandlet af hans nåde og fornyet af hans barmhjertighed, gaver som kommer til os i kirkens levende fællesskab. Augustin minder os om, at "de, der vil leve, har et sted at leve, og har alt, hvad der er nødvendigt for at leve. Lad dem komme nær, lad dem tro, lad dem blive del af det legeme, for at de kan have liv. Lad dem ikke vige tilbage for dets medlemmers enhed".¹⁸² Ved Helligåndens oplysning kan det levende hovedindhold af den kristne etik forstås af enhver, selv af den mindst lærde, men især af dem, der er i stand til at bevare et "udelt hjerte" (sml. Salme 86,11). På den anden side undtager den evangeliske enkelhed én ikke fra at møde virkeligheden i dens kompleksitet; tværtimod kan den føre til en mere ægte forståelse af virkelighed, fordi efterfølgelse af Kristus gradvis vil fremhæve den særlige beskaffenhed af ægte kristen etik, samtidig med at give den nødvendige vitale energi til at virkeliggøre den. Det er kirkens læreembedes opgave at sørge for, at den dynamiske proces med at følge Kristus udvikles på en organisk måde uden fornægtelse eller tilsløring af dens etiske krav med alle deres konsekvenser. Den, der elsker Kristus, holder hans bud (sml. Joh.14,15).

120. Maria er også barmhjertighedens mor, for det er til hende, at Kristus betror sin kirke og hele menneskeheden. Ved korsets fod, da hun tager imod Johannes som sin søn, da hun sammen med Kristus beder Faderen om at tilgive dem, der ikke ved, hvad de gør (sml. Luk.23,34), erfarer Maria, i fuldkommen lydighed mod Ånden, Guds kærligheds rigdom og universalitet, som åbner hendes hjerte og gør hende i stand til at favne hele menneskeslægten. Således bliver Maria mor til enhver af os, den mor, der opnår guddommelig barmhjertighed for os.

Maria er det lysende tegn og det indbydende forbillede for det sande og gode liv. Ambrosius siger det således: "Dette ene menneskes liv kan tjene som et forbillede for enhver",¹⁸³ og mens han

taler specielt til jomfruer, men i en sammenhæng, der er åben for alle, slår han fast: "Den første tilskyndelse til at lære, er lærerens ædelhed. Hvem kan være mere ædel end Guds mor? Hvem kan være mere herlig end den, der er valgt af Herligheden selv?". Maria levede og virkeliggjorde sin frihed netop ved at give sig selv til Gud og modtage Guds gave i sig. Indtil tiden for hans fødsel skærmede hun i sit moderskød Guds Søn, der blev menneske; hun opdrog ham og gjorde det muligt for ham at vokse op, og hun ledsagede ham i den ophøjede frihedshandling, som er det fuldkomne offer af hans eget liv. Ved at give sig selv, indgik Maria helt i Guds plan, hvorved han giver sig selv til verden. Ved i sit hjerte at modtage og grunde over begivenheder, som hun ikke altid forstod (sml. Luk.2,19), blev hun forbilledet for alle dem, der hører Guds ord og bevarer det (sml. Luk.11,28), og gjorde sig fortjent til titlen "Visdommens sæde". Denne visdom er Jesus Kristus selv, Guds evige Ord, der fuldkomment åbenbarer og udfører Faderens vilje (sml. Hebr.10,5-10). Maria indbyder enhver til at tage imod denne visdom. Også til os retter hun den befaling, hun gav tjenerne ved brylluppet i Kana i Galilæa: "Gør, hvad som helst han siger til jer" (Joh.2,5).

Maria deler vore menneskelige vilkår, men i fuldstændig åbenhed over for Guds nåde. Da hun ikke har kendt til synd, kan hun have medlidenhed med enhver form for svaghed. Hun forstår det syndige menneske og elsker det med en mors kærlighed. Netop derfor er hun på sandhedens side og deler kirkens byrde, idet hun altid og til enhver minder om etikken krav. Hun tillader heller ikke det syndige menneske at blive bedraget af dem, der hævder at elske det ved at retfærdiggøre dets synd, for hun ved, at således ville Kristi hendes søns offer blive tømt for dets kraft. Ingen syndstilgivelse, der tilbydes af falske læresætninger, heller ikke på filosofiens og teologiens områder, kan gøre mennesket virkelig lykkeligt: kun den opstande Kristi kors og herlighed kan skænke dets samvittighed fred og dets liv frelse.

Hellige Maria,

Barmhjertighedens mor,

våg over alle mennesker

for at Kristi kors

ikke skal miste sin kraft,

for at mennesket ikke skal forvilde sig

bort fra det godes vej

eller blive blind for synd,

men må slå sin lid mere og mere til Gud,

som er "rig på barmhjertighed" (Ef.2,4).

Gud give os alle at udføre de gode gerninger,

som han forud har lagt til rette for os (sml. Ef.2,10)

og således leve helt

"til lov og pris for hans herlighed" (Ef.1,12).

Givet i Rom ved Sankt Peter, 6. august, festen for Herrens forklarelse, i året 1993, det femtende i mit pontifikat.

IOANNES PAULUS PP. II © Copyright 1993 - Libreria Editrice Vaticana

Copyright © Dicastero per la Comunicazione - Libreria Editrice Vaticana